

KIRIMLI ‘ÂLÎ DÎVÂNI

Hazırlayan

Doç. Dr. Hasan Doğan

Editör: Ahmet Selman Yiğit

KIRIMLI ‘ÂLÎ DÎVÂNI

Hazırlayan

Doç. Dr. Hasan Doğan

Editör: Ahmet Selman Yiğit

ISBN: 978-625-8713-45-9

PA Paradigma Akademi Yayınları

Sertifika No: 69606

PA Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım

Fetvane Sokak No: 29/A

ÇANAKKALE

e-mail: fahrigoker@gmail.com

Tasarım&Kapak: Himmet AKSOY

Matbaa: Meydan / 99 Baskı

Sertifika No: 76711

Kitaptaki bilgilerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu Kitap T.C. Kùltür Bakanlığından alınan bandrol ve ISBN ile satılmaktadır. Bandrolsüz kitap almayınız.

Aralık 2025

*Sabri, sevgisi ve varlığıyla her anıma anlam katan eşim Rabia ile
evimize mutluluk ve bereket, gönlümüze bahar getiren
taze fidanımız Rûveyda Nihâl'e...*

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

KIRIMLI ÂLÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Âlî'nin Hayatı	5
1.2. Edebî Kişiliği	13
1.3. Kırimlı Âlî'nin Eserleri.....	21
1.3.1. Ukde-güşâ.....	21
1.3.2. Dîvân.....	26

II. BÖLÜM

KIRIMLI ÂLÎ DÎVÂNÎ'NİN İNCELEMESİ

2.1. Kasideler	29
2.2. Tarihler	32
2.3. Gazeller	33
2.4. Kıt'alar.....	35
2.5. Matla ve Müfredler	36
SONUÇ.....	39
KAYNAKÇA	41

III. BÖLÜM

KIRIMLI ÂLÎ DÎVÂNÎ'NİN ÇEVİRİ YAZILI METNİ

3.1. Metin Kurulumunda İzlenen Yol.....	45
3.2. Çeviri Yazı Alfabesi	47
3.3. Çeviri Yazılı Metin	48
EK: ÂLÎ'NİN ESERLERİNDEN TIPKIBASIM ÖRNEKLERİ	123

ÖN SÖZ

Osmanlı klasik şiir geleneğinin uzun yıllara ve asırlara yayılan gelişimi içerisinde XVIII. yüzyıl, her ne kadar siyasi bakımdan çalkantılı ve çözülme emarelerinin görünmeye başladığı bir dönem olarak değerlendirilse de, kültür ve edebiyat açısından canlılık kazanan ve birçok şairin yetiştiği bir devirdir. Bu asrın başlarında yaşanan *Lâle Devri*'nin estetik atmosferi, yalnızca saray ve çevresindeki seçkin zümreyi değil, dönemin sanat ve edebiyat hayatını da derinden etkilemiş; özellikle şiir meclislerinde oluşan yeni zevk ve zarafet anlayışı, edebî üretimin yönelimlerini belirleyen önemli unsurlardan biri olmuştur. İşte bu renkli dönemin gölgesinde yetişmiş, ancak tezkireler ve diğer biyografik kaynaklarda kendisine çok fazla yer bulamamış şairlerden biri de bu kitabın merkezinde yer alan Kırımlı Âlî'dir.

Elinizdeki çalışma, klasik biyografik kaynaklarda hakkında sınırlı bilgi bulunan Âlî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserlerini ortaya koymak amacıyla hazırlanmış bir incelemedir. Klasik edebiyat araştırmalarında *mürettep divan* olarak adlandırılan derli toplu bir eserinin varlığı şu an için bilinmese de XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşadığı anlaşılan Kırımlı Âlî'nin şiirleri, birçok şair ve şiirin yer aldığı mecmualarda dağınık hâlde bulunmaktaydı. Bu çalışmanın ana kaynağını şairin birtakım manzumeleri ile *Ukde-güşâ* adlı eserini içeren İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde NEKTY03531 arşiv numarasıyla kayıtlı *Mecmû'atü'r-resâ'il* adlı mecmua teşkil etmektedir. Bununla beraber şairin *Dîvânı*'nın hazırlanmasında yalnızca söz konusu mecmua değil, çeşitli kütüphanelerde yer alan şiir derlemeleri de titizlikle taranmıştır.

Elinizdeki kitap üç bölümden oluşmaktadır. Kitabın birinci bölümü, şairin hayatına dair elde edilebilen tüm bilgileri bir araya getirerek büyük ölçüde eksik ve hatalı kayıtların düzeltilmesini amaçlamaktadır. *Belîğ Tezkiresi* ve Nüzhet Ergun'un verdiği ölüm tarihi bilgisi (H 1115 / M 1703) ile *Âlî Dîvânı*'nda bulunan tarih manzumelerinin M 1723–24'e kadar uzanması arasındaki çelişkiler, bu bölümde ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Bu bölümde

ayrıca Âlî'nin edebî kişiliği ile eserleri yapı, içerik, telif tarihi, istinsah özellikleri vb. yönlerden ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Kitabın ikinci bölümünde, Âlî'nin şiirleri nazım şekilleri ve muhtevalarına göre tahlil edilmiştir. Bu bağlamda söz konusu bölümde *Âlî Divânı*'ndaki şiirler kasideler, tarih manzumeleri, gazeller, kıt'a, matla ve müfredler olmak üzere beş ana başlık altında incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde de ilk olarak metin kurulumunda izlenen yol maddeler hâlinde açıklanmış ve Âlî'ye ait olduğu tespit edilen tüm şiirler, mürettep divan anlayışına ve bilimsel neşir yöntemlerine uygun biçimde sunulmuştur. Ek olarak ise Âlî'nin şiirlerini ve eserlerini içeren mecmualardan tıpkıbasım örnekleri sunulmuştur.

Kırımlı Âlî'nin şiirlerini gün yüzüne çıkarmayı amaçlayan bu çalışma, hem klasik edebiyat araştırmaları için yeni bir kapı aralamakta hem de Osmanlı şiir geleneğinin gölgede kalmış isimlerini yeniden hatırlama sorumluluğuna katkı sunmaktadır. Bu kitabın, klasik edebiyat araştırmalarına, metin tahlili çalışmalarına ve şiir geleneğinin sürekliliğini anlamaya yönelik akademik gayretlere faydalı olmasını umuyor, hatalarımızın mazur görülmesini diliyoruz.

Doç. Dr. Hasan DOĞAN

Gümüşhane, 2025

KISALTMALAR

- b.** : Beyit
bk. : Bakınız
C. : Cilt
çev. : Çeviren
haz. : Hazırlayan
H. : Hicri
Hz. : Hazret / Hazreti
M. : Miladi
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı / Basımevi
nşr. : Neşreden
öl. : Ölüm
s. : Sayfa
S. : Sayı
salt. : Saltanat yılları
TDK : Türk Dil Kurumu
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
ter. : Tercüme eden
thk. : Tahkik eden
vb. : ve benzeri
vd. : ve diğerleri
vr. : Varak
vs. : ve saire

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin siyasi, askerî ve coğrafi gelişimiyle paralel şekilde yükseliş gösteren klasik Türk şiiri, özellikle XVI. yüzyılda eriştiği klasikleşmiş estetik düzeye Türk edebiyatının en güçlü ve olgun dönemlerinden birine işaret eder. Bu yüzyılda zirve şairlerin yetişmesi, hem şiirin toplumsal meşruiyetini artırmış hem de edebî gelenek içinde sonraki asırlara yön veren güçlü bir estetik mirasın temeli atılmıştır. Bununla birlikte XVII. ve XVIII. yüzyıllar, çoğu araştırmacı tarafından nitelik bakımından XVI. yüzyılın gerisinde görülse de, nicelik yönüyle divan şiirinin en üretken, en yoğun dönemleri olarak değerlendirilmiştir. Zira bu iki yüzyıl boyunca yalnızca başkentte değil, taşra şehirlerinde dahi pek çok şair yetişmiş; şiir meclisleri, medrese çevreleri, saray ve konak kültürü sayesinde edebî faaliyetler canlılığını korumuştur. XVIII. yüzyıla varıncaya değin muhteva ve şekil açısından en mükemmel örneklerini vermiş olan divan şiiri, XVIII. asırda önceki yüzyılın sanat anlayışını genel anlamda devam ettirmiştir (Mazıoğlu, 2009: 770).

XVIII. yüzyıl Osmanlı Devleti için siyasi açıdan tam anlamıyla güçlü bir dönem teşkil etmese de, kültür ve sanat alanındaki hareketlilik bakımından önceki yüzyıllarla rekabet edecek ölçüde zengin, renkli ve yenilikçi bir görüntü sergilemektedir. Bu yüzyılın özellikle ilk çeyreğinde, Sultan III. Ahmed (salt. 1703 - 1730) ve sadrazamı Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın (ö. 1730) şahsi ilgileriyle teşekkül eden ve *Lâle Devri* adı verilen bir zevk ve safa dönemi yaşanmıştır (Özcan, 2003: 81). Bu dönemde sağlanan barış ortamı, devletin dış politika açısından nefes aldığı bir devir olarak görülmüş; bu siyasal rahatlığın sonucu olarak saray çevresi başta olmak üzere İstanbul'da eğitim, sanat, eğlence, mimari ve gündelik hayat bakımından gözle görülür bir dinamizm ortaya çıkmıştır. Damad İbrahim Paşa'nın sadrazam olduğu 1718 senesinde başlayan ve 1730 yılında vuku bulan Patrona Halil İsyanı'na kadar devam eden on iki yıllık bu şaşaalı ve mutantan dönemde karşılaşılan eğlence hayatı etkilerini sanat ve edebiyatta da göstermiştir (Pala, 2003: 84). Sultan Ahmed ve İbrahim Paşa'nın sağladığı bu barış döneminde yalnızca devlet adamları, sanatkârlar ve şairlerin değil İstanbul'da yaşayan Osmanlı halkının da her hâlükârda devrin tadını çıkarmak ve her şeye rağmen zevk ve eğlence içerisinde yaşama arzusuyla hareket ettikleri görülmektedir (Mazıoğlu, 2009: 775).

Bu devrin en belirgin özelliklerinden biri, Sultan III. Ahmed ve Damad İbrahim Paşa'nın yalnızca yönetici değil, aynı zamanda sanat hamisi ve şiirle iştigal eden kimseler olmalarıdır. Şiiri ve şairleri himaye eden bu anlayış, dönemin şairlerini hem saraya yakınlaştırmış hem de onların estetik tercihlerini şekillendirmiştir. Bu nedenledir ki bu dönemi idrak eden sanatkârlardan bir kısmı III. Ahmed ve İbrahim Paşa'nın sanat zevkine uygun eserler vücuda getirmiş ve bu sayede dikkatlerini çekerek himayelerine girmeyi arzulamışlardır. Özellikle Damad İbrahim Paşa için kaleme alınan kasideler, Lâle Devri'nin şiirdeki en bariz yansımalarını gösterir. Paşa'nın lale merakı, şairlerin de dikkatini çekmiş; her biri lale türlerini ve çiçek isimlerini maharetle beyitlerine işleyerek Paşa'nın beğenisine uygun *şükûfe-nâme* tarzı kasideler kaleme almıştır. Böylece lale, bu dönemin hem sosyal hayatında hem de edebî zevkinde sembolik bir değer kazanmış; çok sayıda şair, Paşa'nın himayesine girmek amacıyla lale imgesini öne çıkaran manzumeler yazmıştır (Hakverdioğlu, 2012: 40-44). Bütün bu kültürel ve estetik hareketliliğin merkezi olan İstanbul, fethinden itibaren Osmanlı'nın ilim, siyaset, hilafet, mimari, kültür ve edebiyat merkezine dönüşmüş; zamanla yalnızca bir devlet başkenti değil, dünyanın dört bir yanından âlimleri, sanatkârları, tüccarları ve şairleri kendine çeken bir kültür havzası hâline gelmiştir. Bu durum, imparatorluğun farklı coğrafyalarında yetişen birçok kimsenin İstanbul'a gelmesine ve çeşitli biçimlerde buradaki kültürel ortama dâhil olmasına imkân tanımıştır. Balkanlar, Kırım, Kafkasya, Arap vilayetleri ve İran sınır bölgelerindeki birçok şahsiyet, ilmî yahut mesleki imkân arayışıyla İstanbul'a gelmiş; kimi burada kalıcı bir hayat kurmuş, kimi ise eserlerini başkentte üretmiştir. Bu bağlamda, İstanbul'a ne zaman ve nasıl geldiği kesin olarak bilinmeyen; ancak geldiği bölgeye nispetle *Kırımlı* lakabıyla anılan Kırımlı Âli, XVIII. yüzyıl İstanbul'unun bu çok kültürlü ve çok yönlü edebî ortamında yer edinmiş şair ve müelliflerden biridir. Onun hayatına dair klasik biyografik kaynaklarda fazla bilgi bulunmamakla birlikte, mevcut şiirleri, tarih manzumeleri ve mensur eseri *Ukde-güşâ*'daki bazı ifadeler, şairin İstanbul kültür çevresiyle sıkı bir temas içinde olduğunu göstermektedir. Tespit edilen eserleri, onun dönemin siyasi aktörlerini, askerî zümreyi ve ilmî çevreyi yakından tanıdığını; şiir aracılığıyla bu çevrelerle bağlantı kurduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle Kırımlı Âli'nin hayatı ve eserleri, hem XVIII. yüzyıl edebiyatının genel karakteri hem de Lâle Devri sonrasındaki şiir ortamının mahiyeti hakkında kıymetli bilgiler içermektedir. Aşağıdaki bölümlerde Kırımlı Âli'nin hayatı, sosyal çevresi, eserleri ve şiirleri ayrıntılı olarak ele alınacak;

Özellikle yazma mecmualarda dağınık hâlde bulunan manzumelerinin değerlendirilmesiyle Şairin divan Şiiri içindeki yeri ortaya konmaya çalıŐılacaktır.

I. BÖLÜM:

1. KIRIMLI ÂLÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ¹

1.1. Âlî'nin Hayatı

Elimizde mürettep ve eksiksiz bir *Dîvânı* bulunmayan şairin manzumelerini ihtiva eden mecmuada yer alan bazı kayıtlardan anladığımız kadarıyla Âlî mahlasıyla şiirleri bulunan bahis konusu şairin adı *Ali Cân*'dır ve şair Kırım asıllıdır. Nitekim sözü edilen şiir mecmuasında Âlî'nin şiirlerinin sunumunda çoğunlukla “*Âlî-i Kırımı*” ifadesi geçmektedir. Ayrıca çok sık olmamakla beraber bazı kayıtlarda da “*Alî / Âlî Cân Kırımı* (علي / عالي جان (قريمي))” ifadeleriyle karşılaşmaktayız. Bu bilgilerden hareketle yaptığımız taramalarda kaynakların Kırımlı Âlî'nin hayatı ile ilgili çok fazla bilgi barındırmadığı görülmüştür.

Kaynaklarda hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Âlî ile ilgili bilgi veren yalnızca iki eser bulunmaktadır. Kırımlı Âlî ile ilgili bilgi veren ilk kaynak *Belîğ Tezkiresi*'dir. İsmail Belîğ (öl.1730), antoloji mahiyetindeki biyografik eserinde Âlî hakkında birkaç kelimelik bilgi vererek şiirlerinden örnek olarak yalnızca iki beyit kaydetmiştir (Abdulkadiroğlu, 1985: 328):

“*Âlî: Kırımı 'Alîcân. Biñ yüz on beş senesinde bekâya intikâl itdi.*

Ne âl ider bilineydi o gül-'izâr baña

Terahhum eyler idi 'andelîb-i zâr baña

Gehî kirişme vü nâz gehî 'itâb ü cefâ

Neler eyler hele görseñ o şîve-gâh baña”

Âlî'nin manzumelerine örnek sunmak maksadıyla *Belîğ Tezkiresi*'nde nakledilen bu beyitler, Âlî'nin elimizdeki *Dîvân*'ında aynı şekilde yer almaktadır. Bu bakımdan Belîğ'in hayatı hakkında bilgi verdiği şair ile

¹ Çalışmanın bu bölümü daha önce tarafımızca neşredilen “*XVIII. Yüzyıl Sanatçılarından Kırımlı Âlî ve Eserleri*” başlıklı makalenin gözden geçirilmiş şeklidir (Doğan, 2023).

çalışmamıza konu olan şairin kimliği hususunda şüphe kalmamaktadır.² Mevcut bilgilerimize göre Kırımlı Âli ile ilgili en fazla bilgi veren isim Sadeddin Nüzhet Ergun'dur (öl.1946). Ergun, *Türk Şairleri* adlı biyografik eserinde Kırımlı Âli ile ilgili yalnızca *Belîğ Tezkiresi*'nde bilgi bulabildiğini, bunun dışında hiçbir eserde söz konusu şahsiyetle ilgili bir malumata rastlamadığını bildirmektedir. Ergun, çeşitli mecmualarda Âli'nin şiirlerinin kayıtlı olduğunu belirtmiş ve ardından gazellerine örnek olarak beş manzume nakletmiştir. Ergun ayrıca, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı olan bir mecmuada Âli'nin kendi hattıyla kaydetmiş olduğu bazı manzumelerinin bulunduğu bilgisini de vermektedir. Ergun'a göre çeşitli mecmualarda şiirlerinin bulunması, Kırımlı Âli'nin devrinde şöhret sahibi bir şair olduğunu göstermektedir. Ergun'un sözü edilen eserindeki Âli biyografisi şu şekildedir (Ergun, 1936: 47):

“Âli (Kırımlı): XVIII. asır şairlerindedir. Belîğ Tezkiresi'nde verilen malumata göre asıl adı Ali Can Bey olan Âli, H 1115 / M 1703'te ölmüştür. Başka tezkirelerde şair hakkında ufak bir kayda bile tesadüf edemedim.

Belîğ, onun bir gazelinden iki beytini örnek olarak gösteriyor. Bu gazeli bir mecmuada tamam olarak buluyoruz (Topkapı Hazine No. 1763). Birkaç manzumesi daha yazılı olan bu mecmuada şairin el yazısını da görmekteyiz. Diğer bazı mecmualarda da;

La'li gibi her cevher-i nâyâb degildir

Rûyü gibi hurşîd-i cihân-tâb degildir

Merdüm-i dîdede olsaydı ger insâniyyet

Direm-i eşkümi sarf itmez idi su yerine

gibi şaire ait birkaç beyte rastlıyoruz (Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu No: 755, 868).

² Biyografik kaynakların bir derlemesi mahiyetindeki *Tuhfe-i Nâilî* de *Belîğ Tezkiresi*'nde verilen bilgi ve tanık beyitlerin aynı şekilde geçtiği görülür (Kurnaz & Tatçı, 2001: 628). Ayrıca Osmanlı devri Kırım edebiyatının konu edildiği ve Kırımlı Âli'nin anıldığı kimi çalışmalarda da sözü edilen tezkirelerde yer verilen ifadeler aynı şekilde tekrar edilmiştir (bk. Kurnaz & Çeltik, 1998: 679).

‘Kırım Âlî’ başlığıyla manzumeleri mecmualara kaydedilmiş olan şairin, devrinde oldukça şöhret sahibi bir şair olduğu söylenebilir.”

Nüzhet Ergun bu bilgilerin ardından Âlî’nin manzumelerinden örnek olarak beş gazel vermiştir. Bahis konusu gazellerin tamamı Âlî’nin manzumelerinin çoğunluğunu ihtiva eden İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesindeki *Mecmû’atü’r-resâ’il*’de aynı şekilde yer almakla beraber Ergun’un Âlî biyografisi içerisinde naklettiği ve yukarıda verilen iki beyitten ikincisi söz konusu nüshada yer almamaktadır. Öte yandan Ergun bahis konusu manzumeleri aldığı kaynakları yukarıda görüldüğü üzere parantez içerisinde belirtmiştir. Fakat yaptığımız taramalarda Ergun’un sözünü ettiği katalog numaralarıyla kayıtlı yazmalarda Kırımlı Âlî ile ilgili herhangi bir manzumeye rastlanmamıştır. Bununla beraber incelemelerimiz neticesinde Ergun’un naklettiği bu manzumelere, Millet Kütüphanesinde *AEMnz663* ve *AEMnz776* arşiv numaralarıyla kayıtlı şiir mecmualarında tesadüf edilmiştir. Bu bağlamda Ergun’un ya katalog numaralarını sehven yanlış yazdığı veya da bahis konusu kütüphanenin kataloglarının zamanla değiştiği söylenebilir.

Nüzhet Ergun’un Kırımlı Âlî’nin biyografisinde öne çıkardığı en dikkat çekici husus, şairin kendi el yazısıyla manzumelerini kaydettiğini belirttiği mecmuadır. Bahsi geçen kütüphaneden temin edilen mecmua incelendiğinde, Nüzhet Ergun’un da dile getirdiği gibi, büyük olasılıkla Âlî’nin kendi kalemle yazıya döktüğü bazı manzumelere rastlanmıştır. Ekseriyeti gazel formunda olan bu manzumeler çoğunlukla “*‘Âlî-i Kırımı’*” başlığıyla sunulmuştur. Fakat mecmuanın 53b yaprağında yer alan musammat gazel, “*li-muharrihî ‘Âlî’*” serlevhasıyla kaydedilmiştir. Yazma eser kültüründe, müellifler veya mürettepler genellikle kendi manzume ya da nesir örneklerini *li-nâmıkihî*, *li-kâtibihî*, *li-müellifihî*, *li-muharrihî* gibi ifadelerle sunmaktadır. İncelenen mecmuadaki metinlere bakıldığında, derkenarlardaki bazı mensur kısımlar hariç tutulursa, mecmuaya kaydedilen metinlerin büyük ölçüde aynı elden çıktığı izlenimi oluşmaktadır. Bu doğrultuda, söz konusu mecmuanın yüksek ihtimalle Kırımlı Âlî tarafından derlendiği ve şairin kendi manzumelerinin bir kısmını bu mecmuaya kaydettiği söylenebilir. Mecmuada Bâkî, Bahâ’î, Dânişî, Edâyî, Es’ad, Fâyık, Fuzûlî, Hâsılî, Hâşimî, Hayretî, İshâk, Kadri, Mezâkî, Misâlî, Muhibbî, Nâbî, Nâ’ilî, Nefî, Neşâtî, Nizâmî, Refdî, Rûhî, Râmî, Ravzî, Sabrî,

Selâmî, Siyakî, Sükûnî, Şehrî, Ulvî, Vecdî vb. çoğunluğu XVI.-XVII. yüzyılda yaşamış şairlerin manzumeleri yer almaktadır. Bu mecmuanın en dikkat çeken yönlerinden biri, Kırımlı Âlî'nin klasik divan düzeninde olduğu gibi gazelleri elif-bâ sırasına göre tertip etmesidir. Ayrıca, mecmuada yer alan manzumelerin büyük bir kısmının birbirine nazire olarak yazılmış olması, eserin değerini daha da artırmaktadır. Şairin kişisel zevkine göre düzenlediği düşünülen bu mecmua, aynı zamanda bir Osmanlı şairinin yetişme ve gelişme sürecini takip edebilmek açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Zira bazı çalışmalarda bu türdeki nazire mecmuaları *Osmanlı şair okulunun kayıt defterleri* ve *Osmanlı şiir akademisi* olarak tanımlanmıştır (Kurnaz, 2007: 2; Kalpaklı, 2006: 133).

Âlî hakkında başka kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmaması, şairin hayatına dair değerlendirmelerin mevcut eksik *Divân* nüshası ve eserleri çerçevesinde yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, öncelikle *Divân*'daki methiye ve tarih manzumelerinin incelenmesi, şairin yaşadığı döneme dair ipuçlarını bu eserler üzerinden takip etmek açısından önem arz etmektedir. *Âlî Divânı*'nda, dönemin padişahına ithafen yazılmış bir kasideye rastlanmamaktadır. Ancak, şairin III. Ahmed'in (salt. 1703-1730) sadrazamlarından Nevşehirli Damad İbrahim Paşa (öl. 1730) için bir kaside kaleme aldığı ve çeşitli olaylara dair bazı tarih manzumeleri yazdığı görülmektedir. "*Berây-ı şadr-ı Âlî İbrâhîm Paşa Şükûfe-i Lâle Goft 'Âlî Cân-ı Kırımı*" başlığından da anlaşılacağı gibi Âlî, dönemin sadrazamlarından Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'ya ithafen bir kaside kaleme almıştır.

Kaynakların aktardığına göre, Nevşehirli Damad İbrahim Paşa, 1718-1730 yılları arasında Osmanlı sadrazamı olarak görev yapmıştır (Aktepe, 1993: 441-42). Sadece başarılı bir devlet adamı ve sadrazam olmakla kalmayıp, III. Ahmed'in kızı Fatma Sultan ile evlenmesi sayesinde padişahın en gözde isimlerinden biri hâline gelmiştir. Lâle Devri olarak bilinen dönemin en dikkat çekici simalarından biri olan İbrahim Paşa, inşa ettirdiği saraylar ve köşkler, düzenlediği helva sohbetleri ve özellikle de lâle eğlenceleri ile dönemin kültürel ve sosyal hayatının canlanmasına büyük katkı sağlamıştır. Lâle eğlencelerine olan düşkünlüğü, III. Ahmed'i de etkilemiş ve padişahın lâle türlerine ve bu tür etkinliklere ilgisinin artmasına sebep olmuştur. İbrahim Paşa'nın sık sık düzenlediği bu eğlenceler etrafında bir edebî çevrenin oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, dönemin şairleri,

“şükûfenâme” adı verilen edebî tür aracılığıyla III. Ahmed ve İbrahim Paşa’yı öven şiirler kaleme almıştır. Hatta zaman içinde, padişaha ve sadrazama sunulan bu şiirlerin toplandığı özel mecmuaların dahi düzenlendiği bilinmektedir. Nitekim Fâ’iz Efendi (Fâ’iz Ali Ağa) ve Şâkir Bey (Hüseyin Şâkir Bey) tarafından 1714-1728 yılları arasında derlenen şiir mecmuası, bu durumun en belirgin ve dikkat çekici örneklerinden biridir. Söz konusu mecmuada, 102 saire ait toplam 506 manzume kayıtlıdır (Hakverdioğlu, 2021; 2012: 55). Daha önce bahsedilen Âlî’nin, İbrahim Paşa’yı övdüğü kasidede, Paşa’dan sadrazam olarak bahsetmesi, bu şiirin en erken 1718 yılında kaleme alındığını göstermektedir. Bu durum, Belîğ ve Nüzhet Ergun’un Âlî’nin ölüm tarihiyle ilgili verdikleri bilgilerin doğruluğunu tartışmalı hâle getirmektedir.

Âlî’nin kaleme aldığı tarih manzumelerinde şairin düşürdüğü tarihler, H 1115 – 1136 / M 1703 – 1724 tarihleri arasında gerçekleşen olaylarla ilgilidir. Ayrıca şairin *Divân*’ı ile *Ukde-güşâ* isimli eserlerini ihtiva eden ve çeşitli notlar ile şiir parçalarından oluşan mecmuanın sonunda yer alan kayıta söz konusu derlemenin H 1136 yılında ve Rebiyülahir ayının başlarında (M Ocak 1724) tamamladığı belirtilmiştir.³ Bu zaviyeden bakıldığında Âlî’nin en geç M 1723-24 yıllarında hayatta olduğu kesin olarak söylenebilir. Oysa Kırımlı Âlî hakkında bilgi veren Belîğ ve Nüzhet Ergun, şairin H 1115 / M 1703 yılında vefat ettiğini nakletmektedirler. Bu bakımdan şairin vefatıyla ilgili bilgide her iki ismin de yanlışlığı aşîkârdır.

Âlî’nin hayatına dair ipuçları sunan diğer manzumeler ise, şairin Safiye Sultan-zâde Mehmed Rezmî’nin (öl. 1719) bazı gazellerine yazdığı nazirelerdir. Bu nazireler, Âlî’nin edebî çevreyle olan ilişkisini ve dönemindeki şairlerle arasındaki etkileşimi anlamak açısından önemli veriler sunmaktadır. “*Olur mı pey-rev olmak Rezmî’ye ‘Âlî-i kem-kaadre / Şorulsa bendenüzden kahtreyüz nisbetle deryâya*” [İÜ. 65b]⁴ gibi mısralarla Âlî’nin Rezmî’ye duyduğu saygıyı açıkça dile

³ “*Temme hâzihî mecmû’a bi-’avni’llâhi Te’âlâ li-seneti (1136) sittetü ve şelâsün ve mi’e ve elffi evâ’ili mâh-ı rebî’u’l-âbir fi yevmi’l-ehad*” [İÜ. 173b]

⁴ Çalışmada Kırımlı Âlî’den yapılan alıntılar bahis konusu şairin eserleri ile manzumelerinin yer aldığı İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Kütüphanesinde NEKTY03531 arşiv numarasıyla kayıtlı *Mecmû’atü’r-resâ’il* ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde H.1763 arşiv numarasıyla kayıtlı *Mecmû’a*’dan yapılmıştır. Bu ve bundan sonraki alıntılarda ilk eser İÜ şeklinde kısaltılırken ikinci eser TK şeklinde kısaltılmıştır. İlgili mısra veya beyitlerin yer aldığı sayfalar da varak numaralarıyla belirtilmiştir. Ayrıca tarafımızca transkribe edilen alıntılarda büyük küçük harf ayrımı yapılmamış, özel isim olsalar dahi tüm kelimeler küçük harfle yazılmıştır.

getirmesi, her iki şairin tanışıklıklarının ve muhtemel bir edebî münasebetlerinin olduğunu göstermektedir. Rezmi'nin *Divân*'ını M 1716-17 yıllarından önce tertip ettiği bilinmektedir (Gürbüz, 2022).⁵ Bu bilgiler bir araya getirildiğinde, Belîğ ile Nüzhet Ergun'un Âlî'nin vefat tarihine ilişkin aktardıkları bilginin hatalı olduğu anlaşılmaktadır.

Şu ana kadar elde edilen veriler ışığında, doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Kırımlı Âlî'nin XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılın başlarında yaşadığı ve M 1723-24 yıllarından sonra vefat ettiği söylenebilir. Şairin, özellikle İstanbul'da inşa edilen çeşitli konaklar için tarih manzumeleri kaleme almış olması, onun en azından hayatının bir bölümünü İstanbul'da geçirdiğini düşündürmektedir.

Âlî hakkında sınırlı bilgiye sahip olmamız, onun ailesi ve sosyal çevresiyle ilgili değerlendirmeleri de kısıtlamaktadır. Bu konuda başvurulabilecek en önemli kaynak şairin kendi eserleridir. Ancak *Divân*'ında devlet veya din büyükleri için yalnızca bir kaside yazılmış olması, onun çevresi ve bağlantıları hakkında net bir yargıya varmayı zorlaştırmaktadır. Şairin şiirlerinin yer aldığı mecmuada bazı mensur eserlerin de bulunması, Âlî'nin yalnızca şiirle değil, mensur türde eserlerle de ilgilendiğini göstermektedir. Bu eserlerden ilki *Ukde-güşâ* isimli bir eserdir. Söz konusu eserin giriş kısmında şair şunları nakleder:

“(...) *Ser-töbî-i sâbık 'Alî Ağa hazretlerinin gencürî Süleymân Ağa birâderimiz müdâvâ-yı gün-â-gün ile sebab-i indifâ'-ı tâb-ı teb-i ta'b-nümün olmalarıyla...*” [İÜ. 2a]

Bu ifadelerden hareketle, Âlî'nin Süleyman adında bir kardeşi olduğu sonucuna varılabilir. Süleyman Ağa'nın, Topçubaşı Ali Ağa'nın hazinedarlığını yaptığı bilinmektedir. Şairin *Ukde-güşâ* adlı eserini H 1129 / M 1716-17 yılında kaleme aldığı göz önüne alındığında, bu dönemde hayatta olan bir kardeşinin bulunduğu anlaşılmaktadır. *Ukde-güşâ*'nın giriş kısmında adı geçen Ali Ağa'dan vefalı bir dost olarak bahseden Kırımlı Âlî'nin, eski topçubaşılardan olan bu kişiyle yakın bir dostluk ilişkisi kurduğu söylenebilir. Ayrıca, şairin tarih

⁵ Burada *Rezmi Divânı* ile ilgili şu bilgiyi de vermek gerekmektedir. Rezmi, *Divân*'ını H 1110 / M 1698 yılında tertip ettiğine dair tarih düşürmüştür. Ancak eserde H 1129 / M 1716-17 yılına kadar meydana gelen çeşitli olaylara düşürülmüş tarihlerin bulunması, şairin *Divân*'ını tertip ettikten sonra da şiir yazmaya devam ettiğini ve yazmadaki boş sayfalara ve sayfa kenarlarına eklemeler yaptığını göstermektedir (Gürbüz, 2022). Dolayısıyla Âlî'nin nazire yazdığı gazeller Rezmi'nin daha önce kaleme aldığı manzumeler olabilir. Ya da Âlî'nin, Rezmi'nin manzumelerini *Divân*'dan değil de bir sohbet meclisinde yahut başka bir vesile ile duymuş olabileceği de ihtimal dâhilindedir.

manzumelerinin büyük bir kısmını topçubaşılar için yazmış olması, onun topçu ocağına mensup bir asker olabileceğini düşündürmektedir.

Âlî'nin sosyal çevresi hakkında ipuçları sunan bir diğer önemli husus, onun belirli olaylar için kaleme aldığı tarih manzumeleri ve nazire yazdığı şairlerdir. *Âlî Dîvânî*'nda farklı vesilelerle yazılmış toplam 19 tarih manzumesi bulunmaktadır. Bunların büyük bir bölümü vefatlarla ilgilidir, bir kısmı ise kasriyye/dâriyye türüne aittir. Şairin tarih manzumelerinde en çok bahsettiği isimlerden biri Topçubaşı İbrahim Ağa'dır. Âlî'nin aktardığı bilgilere göre, İbrahim Ağa H 1129 / M 1717 yılında topçubaşı olarak atanmıştır. Onun hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte, Çelebizâde Âsım'ın *Târih-i Çelebizâde* adlı eserinde kendisinden bahsedilmektedir. Burada aktarılan bilgilere göre, İbrahim Ağa uzun yıllar topçubaşı olarak görev yapmış, bir süre hastalık çektikten sonra 9 Cemaziyelahir 1137 / 23 Mart 1725 tarihinde vefat etmiştir (Özcan vd., 2013: 1422). Âlî'nin tarih manzumelerinde yer verdiği İbrahim Ağa'nın bu kişi olması kuvvetle muhtemeldir.

Şairin İbrahim Ağa'nın topçubaşı olarak atanmasına ve yaptırdığı ev ya da konaklara dair dört farklı tarih manzumesi kaleme alması, aralarındaki ilişkiye işaret etmektedir. Bu bağlamda, Âlî'nin İbrahim Ağa ile hâmilik ilişkisi içerisinde olduğu da düşünülebilir. Nitekim şair, özellikle sahilde inşa edilen konağı oldukça süslü ve abartılı bir üslupla övmektedir. Bu tür övgüler, İbrahim Ağa'nın söz konusu konağında edebî meclisler düzenlediği ve Âlî'nin de bu toplantılara sıkça katılan önemli isimlerden biri olduğu ihtimalini akla getirmektedir. Zira şair bu manzumelerde, konağın dostlar için bir dinlenme yeri olduğunu vurgular:

Yem döker kıлмаğa ahbâbı şikâr

Şayd-gâh-ı dil-i 'anķâdur bu

'Ayš u râḫatuñda bî-hemtâ

Cây-ı ârâm-ı eḫibbâdur bu

Çekilür seyrine yârân-ı şafâ

Menzil-i dil-keş-i vâlâdur bu [İÜ. 28a-28b]

Çelebizâde Âsım'ın eserinde adı geçen İbrahim Ağa ile *Âlî Divânı*'nda bahsedilen ismin aynı kişiye işaret ettiğini destekleyen bir diğer bilgi, Âsım'ın İbrahim Ağa'nın vefatını duyurduğu bölümde yer almaktadır. Âsım, bu bölümde İbrahim Ağa'nın ölümünden sonra işlerin aksamaması adına dönemin topçular kethüdası olan Muhammed Ağa'nın vekil olarak atandığını belirtmektedir (Özcan vd., 2013: 1422). Bu bilginin Âlî ile bağlantısı ise *Âlî Divânı*'nda bulunan bir tarih manzumesinde ortaya çıkmaktadır. *Divân*'daki ikinci tarih, H 1129 / M 1716-17 yıllarında topçular kethüdası olarak atanmış Muhammed Ağa hakkında yazılmıştır. Söz konusu 16 beyitlik manzumede Âlî, Muhammed Ağa'yı çeşitli yönleriyle övdükten sonra, Allah'ın yardımıyla topçular kethüdası olma görevine getirildiğini aktarır:⁶

Hurûf-ı hâl-dâriyle dinildi 'Âliyâ târih

Be-'avn-i Rabb Muhammed topçuyâna kethudâ oldu [İÜ. 26b-27b]

ب ن ب ب ج ي ن ت خ = [H 1129 / M 1716-17]

Âlî'nin sosyal çevresiyle ilgili ipuçları bulabileceğimiz bir diğer tarih manzumesi, Halil Paşa'nın Cidde mutasarrıfı olarak atanmasıyla ilgili şiiirdir. Şiirde belirtilene göre, Halil Paşa H 1125 / M 1713-14 tarihlerinde Cidde'ye tayin edilmiştir. Ancak, şiir, Halil Paşa'nın görev, makam veya rütbesiyle ilgili herhangi bir bilgi sunmamaktadır. Bununla birlikte, tarihî kroniklerde yapılan taramalarda bazı ipuçlarına rastlanmıştır. Örneğin, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde kayıtlı olan ve H 1123-1125 / M 1711-1714 yılları arasında gerçekleşen olayları içeren 119 numaralı mühimme defterinde, "*Mekke-i Mükerreme şeyhü'l-haremlîği ile Cidde-i Ma'mûre sancağına mutasarrıf olan el-Hac Halil Paşa*" şeklinde bir ifade yer almaktadır (DABOA 119-1961). Ayrıca, 1715 yılı Nisan ve Ekim ayları arasında kaydedilen 123 numaralı mühimme defterinde, daha önce Cidde mutasarrıfı olarak görev yapan ve bazı akçeli usulsüzlükleri nedeniyle görevden azledilen ve bir süre İstanbul'da tutuklu kalan Halil Paşa'dan söz edilmektedir (Şimşek 2014: 87; 112; 114; 132; 134; 136). Osmanlı Arşivi'nde bulunan ve çoğunluğu 1715-1716 yıllarına ait birçok arşiv belgesinde de Cidde mutasarrıfı olarak görev yapan ve azledilen Halil

⁶ *Çelebizâde Âsım Tarihi*'ni Latin alfabesine aktararak yayınlayan araştırmacılar her iki ismin aynı imla ile yazılması nedeniyle Muhammed'i Mehmed şeklinde okumayı tercih etmişlerdir (bk. Özcan vd., 2013: 1422). Fakat burada değerlendirilen manzumeden de anlaşılacağı üzere bahis konusu ismin, vezin gereği Muhammed veya Mehmed şeklinde okunması gerekmektedir.

Paşa'ya atıfta bulunmaktadır. Ancak, söz konusu arşivin elektronik kataloğunda Halil Paşa'nın tayiniyle ilgili bir belgeye rastlanmamıştır. Mevcut bilgilere göre, Kırımlı Âlî'nin bahsettiği Halil Paşa ile yukarıda bahsedilen belgelerde zikredilen Cidde mutasarrıfı Halil Paşa'nın aynı kişi olması en kuvvetli olasılık gibi görünmektedir. Bu durumda, Âlî'nin sosyal çevresinde etkileşimde bulunduğu önemli şahsiyetlerden biri olarak Halil Paşa ön plana çıkmaktadır.

Âlî'nin sosyal ilişkilerine dair bu kısmı değerlendirirken, özellikle bir noktaya dikkat çekmek gerekir. Daha önce belirtildiği üzere, Kırımlı Âlî ile dönemin ünlü şairlerinden Rezmî arasında güçlü bir bağ gözlemlenmektedir. Rezmî mahlasını kullanan şairin asıl adı Mehmed olup, babası Hüseyin Paşa (öl. 1099/1687-8) ve annesi IV. Murad'ın kızı Safiye Sultan'dır. Bu nedenle, Rezmî, "Safiye Sultan-zâde" olarak da anılmaktadır (Gürbüz, 2014). Âlî'nin padişah soyundan bir tanıdığı, hatta dostu veya hocası olmasına rağmen, başta padişah olmak üzere Osmanlı ailesinin hiçbir ferdine kaside yazmamış olması dikkat çekicidir.

1.2. Edebî Kişiliği

Daha önce ifade edildiği gibi, Âlî hakkında bilgi veren kaynaklar oldukça sınırlıdır ve bu kaynaklarda şairin edebî yönüne dair kapsamlı bir değerlendirme bulunmamaktadır. Ancak, Nüzhet Ergun, Âlî'nin şiirlerinin mecmualarda yer almasının, onun döneminde beğenilen bir şair olduğuna işaret ettiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda, Âlî'nin edebî yönünü, mevcut manzumeleri üzerinden incelemek daha sağlıklı olacaktır.

Âlî, divan şiirinin geleneksel kelime dağarcığını kullanan ve geleneğin belirlediği kurallara sadık kalan bir şair olarak dikkat çeker. Diğer divan şairleri gibi Arapça ve Farsça bilgisi olduğu görülen Âlî, zaman zaman Arapça âyet ve mesellerden iktibaslar yaparak şiirlerine bunları dahil etmiştir. Şairin kasidelerinde, divan şiirinin alışılmış benzetme ve mazmunları kullanılmış, övülen kişi ise genellikle kalıplaşmış ifadelerle methedilmiştir. Bazı manzumelerinde Arapça ve Farsça ifadeler oldukça sık yer alırken, diğerlerinde ise daha geniş bir okuyucu kitlesinin anlayabileceği düzeyde bir kelime kadrosu kullanıldığı görülür. Bu da, Âlî'nin her iki tarzda da şiir yazma yeteneğine sahip olduğunu ve kişisel tercihlerine göre hareket ettiğini gösterir. Ayrıca, Âlî'nin Türkçe kökenli kelimeleri sıkça kullandığı bazı manzumelerinde, eski Anadolu

Türkçesi söz varlığında yer alan fakat günümüzde kullanılmayan kelimeleri tercih ettiği gözlemlenmektedir. Aşağıdaki beytin ikinci mısrasında yer alan kesil- ve kop- anlamındaki *üzül-* fiili bu türden bir örnektir:

Bu deflü keşmekeş ü şad-belâ ile 'Âlî

Cefâ-yı kâküli dilden *üzülmedi* gitdi [IÜ. 25a]

Âlî'nin manzumelerinde hususiyetle de gazellerinde öne çıkan bir husus da *irsâl-i mesel* ya da *îrâd-ı mesel* isimleriyle bilinen sanattır. Bu tür örneklerde şair, ilk mısradaki ortaya koyduğu düşüncüyü desteklemek ve temellendirmek amacıyla ikinci mısradaki bir atasözüne veya halk deyişine yer verir. Örneğin, aşağıda verilen beytin ilk mısrasında Âlî, cimri insanların kişiye tembellik vereceğini belirtirken, bu görüşünü temellendirmek amacıyla ikinci mısradaki eşek arısının iğne vurduğunu veya soktuğunu, fakat bal vermediğini ifade eder. Burada eşek arısının bal vermemesi, cimri kişilerin yalnızca zarar verdiği ancak fayda sağlamadığına dair bir anlam taşır ve şairin düşüncesine bir örnek oluşturur. Ayrıca beyitte yukarıda değinildiği üzere günümüzde vur- şeklinde kullanılan fiilin eski Anadolu Türkçesindeki şekli olan *ur-* fiilinin kullanıldığı da dikkat çekmektedir:

Dem olmaz kim hasıs ü mümsik insâna kesel virmez

Çü *zenbür-ı yabani* niş *urır ammâ* 'asel virmez [IÜ. 17a]

Âlî, divan şiirinin çeşitli nazım şekillerini ustalıkla kullanmış bir şairdir. Ancak, mevcut manzumelere dayanarak Âlî'nin özellikle bir gazel şairi olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra, şairin tarih düşürme konusundaki başarısı da dikkate değerdir. Âlî'nin şiirlerinde yalnızca soyut kavramlar değil, aynı zamanda dönemin sosyal gerçeklikleri de işlenmiştir. Örneğin, *Divân*'daki tarih manzumeleri ve İbrahim Paşa'yı övdüğü şükûfe-nâme türündeki kaside, Âlî'nin içinde yaşadığı toplum ve dönemi yansıtan önemli örneklerdir. Ayrıca, bazı gazellerinde şairin zamandan ve çevresinden duyduğu şikâyetler de kendini gösterir. Bu, Âlî'nin yalnızca bireysel duygularını değil, aynı zamanda toplumun genel durumuna dair eleştirilerini de şiirlerine yansıttığını gösterir.

Nitekim aşağıda verilen beyitlerde şair maarif ehlinin kendi dostları tarafından zarara uğratıldığını belirtir:

Miṣāl-i Yūsuf-ı ken'ān ihvān u ḳarīninden

Sitem çekmekdedür ehl-i ma'ārif hem-niṣīninden [İÜ. 21b]

Âlî Dîvânî'nda, şairin poetik anlayışına dair bazı örneklerle karşılaşmak mümkündür. Şair, birçok divan şairi gibi, şiir sanatıyla ilgili düşüncelerini genellikle gazellerinin mahlas beyitlerinde ifade etmiştir. Bazı mahlas beyitlerinde, Âlî'nin özgüveninin yüksek olduğu açıkça görülmektedir. Örneğin, şair, Rum şairlerinin kendisini gıpta ile andığını belirterek, kendi edebî yeteneğini övünç kaynağı yapmaktadır. Bununla birlikte, Âlî, başarılı şiirlerinin onu kıskanılan bir şair hâline getirdiği görüşündedir. Bu tür beyitlerde, şairin hem edebi kudretine olan güveni hem de bu başarılarının etrafındaki insanlar üzerinde yarattığı etkiler açıkça dile getirilir:

Ter-zebānān-ı Rūm 'Âlî'nün

Rāğīb oldı görünce şi'r-i terin [İÜ. 78b-79a]

Suḫanda tāze-zebānānı Rūmuñ ey 'Âlî

Ḥacīl-geşte vü mağbūt-ter-i zebānumdur [İÜ. 13b-14a]

Bu mağbūt-ı ṭabāyi' nazm u şi'ri 'arz idüp nāsa

Yine 'Âlî beni maḥsūd-ı ḥassād olduğum ister [İÜ. 14a-14b]

Âlî, yaratıcılığı neticesinde nazmettiği şiirlerini ünlü Arap şairi Hassân'ın (öl. 680?) bile beğenisine layık görür:

N'ola ḥassān olsa 'Âlî ḥaḳḳuña aḥsent-gū

İḥtirā'-ı ṭab'uña ḥüsn ü edā taḥsīn ider [İÜ. 14b-15a]

Âlî, zaman zaman kendi şairlik yeteneğini ve şiir gücünü mübalağalı bir şekilde methetmiştir. Şair, şiirine nazire yazılmasının imkânsız olduğunu iddia eder ve buna cüret edecek kimsenin bulunamayacağını vurgular. Bu, Âlî'nin edebi yeteneğine olan yüksek güveninin bir göstergesi olarak, onun şiir dünyasında kendini çok güçlü bir konumda gördüğünü ortaya koyar. Bu tür ifadeler, şairin kendi edebi değerini abartılı bir şekilde yüceltme eğilimini ve özgüvenini yansıtan tipik divan şiiri üslubuna uygun bir yaklaşımı ifade eder:

Bu penç-beytümüze çâr-süy-ı 'irfâna
Nazîre cür'et ider 'Âliyâ beşer mi gelür [İÜ. 68b]

Ayrıca şair kendisini taze edalı mana güzeli olarak da tanımlar:

'Âlî bizüz ol tâze-edâ şâhid-i ma'nâ
'Aks-efgen-i mir'ât dil-i rûşenümüzdür [İÜ. 69b-70a]

Divan şiirinde, örneklerine çok sık rastlanmamakla birlikte, bir şair bazen kendi yazdığı şiire de nazire yazabilir. Bu durum, şairin şiirindeki gelişimini ve ele aldığı konuyu daha da derinleştirip genişletme çabası olarak değerlendirilebilir (Yavuz 2013: 361). Böyle durumlarda, şair genellikle kendi şiirine nazire yazılamayacağı ve benzer bir şiiri yalnızca kendisinin yazabileceği düşüncesindedir. Bu gelenek, çoğunlukla bir atışma veya şiir yarışması olarak görülür ve asıl amacı, şairin kendi şairliğini yüceltmek ve övünmektir. Âlî'nin de kendi şairliğiyle övündüğü ve diğer şairleri küçük gördüğü önemli bir örnek, şairin kendi gazeline yazdığı nazirede karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu gazelinmakta beytinde Âlî, kendi kendine nazire yazdığını belirterek, güzel söz söyleyen diğer şairlerin bu yarışmada mahcup olduklarını ifade eder. Bu beyitte Âlî, kendi şiirinin ne kadar üstün olduğunu vurgulamaya çalışarak, edebî kudretini ve şairlik yeteneğini öne çıkarmaktadır:

Nazîre hod-be-hod inşâ idüp benüm 'Âlî
Suhan-verân yine maḥcüb-ı imtiḥānumdur [İÜ. 14a; TK. 50a]

Şairlerin edebî kişiliklerinin oluşumunda, üstat kabul ettikleri veya aynı ortamlarda buldukları şahsiyetlerin büyük etkisi vardır. Bazı şairler, etkilendikleri bu isimleri manzumelerinde açıkça zikrederken, diğerleri ise yalnızca kıyas unsuru olarak anarak onları dolaylı bir şekilde yüceltirler. Bu tür

manzumelerde şairlerin genellikle örnek aldıkları veya kıyas unsuru olarak andıkları isimleri “üstâd” olarak tanımladıkları ya da yalnızca mahlaslarını zikrettikleri gözlemlenir.

Bu bağlamda, *Kırıklı Âlî Dîvânî*'ndeki bazı gazellerde de şairin örnek aldığı isimleri açıkça andığı görülür. Âlî'nin örnek aldığı ve etkileşimde olduğu en önemli isim, daha önce de belirtilen Safiye Sultan-zâde Mehmed Rezmî (öl. 1719)'dir. *Âlî Dîvânî*'nda yer alan dört gazel, Rezmî'ye nazire olarak yazılmıştır. Bu gazellerden birinde Âlî, Rezmî'yi açıkça anarak onun gibi şiir yazmasının mümkün olmadığını ifade eder ve onu üstat olarak kabul ettiğini ima eder. Diğer üç gazelde ise Rezmî doğrudan zikredilmez, ancak söz konusu manzumelerin vezin, kafiye, redif ve muhteva bakımından *Rezmî Dîvânî*'ndeki gazellerle benzerlik taşıması, bu şiirlerin nazire olduğunu gösterir. Burada kimin kime nazire yazdığı ise biraz belirsizdir. Bu manzumeler, Rezmî'nin Âlî'ye nazireleri olarak da yorumlanabilir. Ancak, mevcut mecmuaya bakıldığında, en mantıklı yorum, Rezmî'nin gazellerinin zemin şiir olarak verilip, ardından Kırıklı Âlî'nin nazirelerinin kaydedilmiş olmasıdır. Bu da, Âlî'nin şiirlerinin, Rezmî'nin şiirlerine yanıt/nazire olarak kaleme alındığını ortaya koyar. Bahis konusu gazellerin matla ve makta beyitleri aşağıdaki gibidir:

Safiye Sultan-zâde Mehmed Rezmî (öl.1719)	Kırıklı Âlî
Şeh-süvârüm kerem it gel yiter ihşân eyle	‘Âşıkça telh-i cevâb eyleme ihşân eyle
Terk-i cân itmeyen ‘aşıklara meydân eyle	Ey şeh-i mülk-i cefâ dâd eyle dîvân eyle
...	...
Kocamış gördüñ ise elde ‘asâyıla kuluñ	Hele bu bâbda redd itme ricâsın cânâ
<i>Rezmî</i> -i bende-i efgendeñi derbân eyle (G.450/1-5)	<i>Âlî</i> -i ğam-keş ü dermândeysi derbân eyle [İÜ. 63a-63b]
Mecnûnı olur bu dil-i şeydâ kimi görse	Mehcür olalı bu dil-i şeydâ kimi görse
Bend olmadadır bir saçı Leylâ kimi görse	Eyler haber-i yâri temennâ kimi görse
...	...
Gördükçe bize <i>Rezmî</i> ider sanduk o nâzi	<i>Âlî</i> ne ‘aceb pîr ü zerûmi itse şâb’um
‘Âlemde idermiş anı hayfâ kimi görse (G.442/1-5)	Sâhilleri olur lücce-i deryâ kimi görse [İÜ. 65a]
Leb-i cân-bahşî her dem gâlib oldı yârûñ ‘İsâyâ	Hemîşe itmez iken ser-fürû ‘uşşâk-ı şeydâyâ
Değişmem kadd-i mevzûnını anuñ nahl-i Mûsâyâ	Yine ol kıdd-i mevzûnı deġişmem şâh-ı tûbâyâ
...	...
Gören bu eşk-i çeşmüm seylveş olmuş revân <i>Rezmî</i>	Olur mı pey-rev olmak <i>rezmîye</i> ‘ <i>Âlî</i> -i kem-kadre

Sanurlar bendeñüz gûyâ ki düşdüm öyle deryâya Şorulsa bendeñüzden kaçreyüz nisbetle deryâya [İÜ. (G.434/1-5) 65b]

Sezâ mı yeni 'âşıklarla gezmek saña nev-reste

Görüp bir çeşm-i nergis lâle-ğad dildâr-ı nev-reste

Koduñ üftâdeyi dîrine ki sen böyle dem-beste

Yine dîrine-dâğı tazelendürdi dil-i ğaste

...

...

Hayâl-i zülf-i dil-dâr ile *Rezmî* itdügüm güftem

Dile ki sünbüle 'arz eyleyüp ğisüsünü *Âlî*

Sabâda anı bir üstâd-ı kâmil eylemiş beste (G.458/1-5)

O şeh-i nâz ile 'uşşâkı ider zencîrde beste [İÜ. 71a-71b]

Kırımlı Âlî, bir manzumesinde şiirinin nazire olduğunu açıkça belirtir, fakat bu manzumede herhangi bir şairi isim olarak anmaz. Sekiz beyitlik bir gazel olması ve son iki beytinin methiye içermesi nedeniyle, bu gazel müzeyyel gazel örneği olarak kabul edilebilir. Bahsi geçen manzumede Âlî, üstat olarak kabul ettiği şaire nazire yazmanın çok mümkün olamayacağını ifade eder ve örnek aldığı şairi, doğrudan ismen anmadan şu şekilde metheder:

Ne mümkün şi'r-i üstâda nazîre '**Âliyâ** zirâ

Bu dehrün ol yegâne 'ârif ü dâñalarındandır

Ne 'ârif kâşif-i 'ilm-i ledün hem fenn-i ğikmetde

Kemîn şâkirdi dehrün Bû 'Alî Sîñalarındandır

Ne 'ârif mün'arif-dân-ı taşavvuf 'âlim ü 'âmil

Ħağîğat bahrinün ğavvâş-ı bî-hemtâlarındandır [İÜ. 12b-13a]

Manzumede görüldüğü üzere Âlî, üstat olarak kabul ettiği şairi, ârif, bilgin, ledün ilmüne vâkıf, hikmet sahibi, tasavvuf âlimi ve hakikat ehli bir kişi olarak tavsif etmektedir. Ancak şairin ismi ya da mahlasıyla ilgili herhangi bir imada bulunmaz. Bu, Âlî'nin şiirindeki övgüyü genel bir şekilde, şiir sanatına ve bilgeliğe dair saygısını göstermek amacıyla yaptığı anlamına gelir. Bununla birlikte, söz konusu manzume odağında yapılan taramalarda, Şeyh Gâlib, Dâniş, Sa'dî ve Sa'id Giray'a atfedilen, aynı kafiye ve redif ile yazılmış bazı

gazellere tesadüf edilmiştir. Bu durum, Âlî'nin ilham aldığı ve örnek aldığı şairlerin izlerini taşıyan manzumeler yazdığına işaret eder. Ancak bu örneklerde doğrudan bir ismin zikredilmemesi, Âlî'nin bu şairlerin etkisini soyut ve dolaylı bir biçimde şüirlerine yansıttığını ve kendi özgün dilini kullandığını gösterir.⁷ Bu şairlerden Şeyh Gâlib (öl. 1799), Âlî'den sonra yaşamış olduğu için, Âlî'nin bu manzumesinin Gâlib'e nazire yazılmış olması mümkün değildir. Mevcut bilgiler ışığında, diğer üç şairin Âlî ile çağdaş oldukları göz önüne alındığında, Âlî'nin bu şairlerden birine nazire yazmış olması daha olasıdır. Özellikle Sa'id Giray'ın Kırımlı olması nedeniyle, Âlî'nin bu şairle tanışıklığı ihtimali dâhilindedir. Ancak, Sa'id Giray hakkında elimizde sınırlı bilgi bulunduğundan, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında vefat ettiği düşünülen Sa'id Giray'ın, Âlî'den sonra yaşamış olma ihtimali yüksektir (Karaköse, 2017: 10).

Ayrıca, Süleyman Dâniş'e atfedilen gazelin vezin bakımından farklılık taşıdığı gözlemlenmiştir. Âlî'nin bu şaire nazire yazmış olma ihtimali olsa da, bu gazelin Dâniş'e nazire olma olasılığı daha zayıftır. Diğer taraftan, XVIII. yüzyılda derlenen bir güfte mecmuasında, Sa'dî mahlaslı bir şaire ait, Âlî'nin gazeliyle aynı kafiye, redif ve vezinle yazılmış bir gazel bulunmuştur (Kılıç, 2013: 704). Bu gazelin şairi Sa'dî'nin hayatı hakkında yeterli veri olmamakla birlikte, her iki gazel arasındaki benzerlikler dikkate alındığında, Âlî'nin bu şaire nazire yazmış olması en güçlü ihtimal gibi görünmektedir. Övgü ifadelerinin de Sa'dî ile ilgili olabileceği düşünülebilir. Ancak, mevcut verilerin yetersizliği nedeniyle, kesin bir hüküm vermek mümkün değildir. Bu noktada, daha fazla bilgi ve araştırma ile söz konusu benzerliklerin daha net bir şekilde ortaya konması gerekebilir. Yukarıda sözü edilen manzumeler arasındaki benzerliklerin daha iyi anlaşılabilmesi için Âlî'nin naziresi ile diğer gazellerin matla ve makta beyitlerini bir arada vermek istiyoruz:

Kırımlı Âlî	Sa'dî (öl.?)
Füsün çeşm-i nigârûn 'âşık-ı rüsvalarındandır	İzârın gülşen-i hüsnün gül-i ra'nâlarındandır
Fiten meftûnidur âşûb ise şeydâlarındandır	Dehânın bâğ-ı nâzik bülbül-i gûyâlarındandır
Mu'allim-hâne-i çeşminde tıfl-ı 'işve ol şûhuñ	...
Sebak-ğ'ân-ı fûnün gönçe vü istiğnâlarındandır	Seni bu hüsnle medh etmege Sa'dî değil kâdir

⁷ *Nedîm Divânı*'nin bazı baskılarında da Âlî'nin gazeliyle aynı kafiye, redif ve vezinde olan “*Metâ'-ı dil ki nessâc-ı fenâ kâlâlarındandır / Hüveydâ anda teslim-i rızâ damgalarındandır*” matlalı bir gazel bulunmaktadır. Fakat *Nedîm Divânı* üzerine kapsamlı araştırmalar yapan Muhsin Macit yalnızca bir mecmuada tesadüf edilen bu manzumenin *Divân*'ın yazma nüshalarında bulunmaması nedeniyle söz konusu şaire ait olamayacağı görüşündedir. Bu sebeple söz konusu araştırmacı bu gazeli *Nedîm Divânı*'nin son baskılarına almamayı tercih etmiştir (bk. Macit, 2017: 7).

<p>N'ola pertev-gedâ-yı hüsni olsa meh cemâl-i yâr Sipih-r-i behcetün mihr-i cihân-ârâlarındandır Nuḥustîn-süllem-i kaçır-ı vişâle vaz'-ı pâ kılmak Dil-i mechûru zârûn rûtbe-i vâlâlarındandır Nice müstaḥzarı erbâb-ı hüş olmaz dil-i 'âşık Hıred-bâzâr-ı 'aşkuñ ke-suḥr kâlâlarındandır Ne mümkün şî'r-i üstâda nazîre 'Âliyâ zîrâ Bu dehrûn ol yegâne 'ârif ü dânelarındandır Ne 'ârif kâşif-i 'ilm-i ledün hem fenn-i ḥikmetde Kemîn şâkirdi dehrûn bü 'alî sînâlarındandır Ne 'ârif mün'arif-dân-ı taşavvuf 'âlim ü 'âmil Ḥaḳîkat bahrînün ğavvâş-ı bî-hemtâlarındandır [İÜ. 12b-13a]</p>	<p>Egerçi şimdi asrın şâ'ir-i yektâlarındandır (Kılıç 2013: 704)</p>
	<p>Süleyman Dâniş (öl.1775?) Tebessümi bize yârûnı vefâlarındandır Nigâh-ı mesti tamâm Cem-safâlarındandır ... Düşer mi dâm-ı niyâza o bî-vefâ <i>Dâniş</i> Bu gün ki evc-i melâhat hümâlarındandır (Yıldızoğlu, 2015: 21-22)⁸</p>
	<p>Sa'id Giray (öl.?) Gülistân-ı safânuñ ol dü-ruh gül-sâlarındandır Dil ol gülzâr-ı hüsnün bülbül-i gûyâlarındandır ... <i>Sa'idâ</i> şûr-ı 'aşk eyle be-kavl-i 'ârif-i merhûm Gönül bir bezm-i pür-şevkûn kadeh- peymâlarındandır (G.57/1-5)</p>

Âlî'nin, daha önce ifade edildiği üzere, bir mecmua tertip etmesi ve bu mecmuanın büyük oranda nazire mecmuası olması, onun nazireci yönünü gösteren önemli bir faktördür. Bu bağlamda, Âlî'nin manzumelerinin büyük oranda nazire olma ihtimali dâhilindedir. Ancak, bu konuda kesin bir hüküm vermek şu aşamada mümkün değildir. Çünkü bu tür bir değerlendirme yapabilmek için, Âlî'nin çağdaşı olan ya da daha önce yaşamış olan tüm şairlerin divanlarının kapsamlı bir şekilde taranması gerekmektedir. Bu sebeple, mevcut çalışmada yalnızca Âlî'nin manzumelerinde ima ettiği ya da şiirlerinin yer aldığı kaynaklar üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Bu tür bir yaklaşım, daha geniş bir literatür taraması ve kapsamlı karşılaştırmalar yapıldıktan sonra,

⁸ Bu gazel *Süleyman Dâniş Divânı*'nda bulunmamakla beraber söz konusu şairin çok sayıda manzumesinin kayıtlı olduğu bir şiir mecmuasında yer almaktadır. (bk. Yıldızoğlu, 2015).

Âlî'nin nazireci yönünün daha net bir şekilde ortaya konabilmesi açısından bir başlangıç noktası oluşturabilir.

1.3. Kırımlı Âlî'nin Eserleri

1.3.1. Ukde-güşâ

Kırımlı Âlî'nin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde NEKTY03531 arşiv numarasıyla kayıtlı mecmua içerisinde yer alan ilk eseri *Ukde-güşâ* isimli bir eserdir. Âlî, söz konusu eseri niçin kaleme aldığını şu sözlerle açıklamaktadır:

“(…) *Şiddet-i şitâ ve hiddet-i sermâ bu ğarîb-i bî-nevâyı mübtelâ-yı marîz-i hummâ idüp ‘illet-i rûz-efzûn ve harâret-i teb-i ta’b-nümün ile derûn u birûn süzân iken ihvân-ı şafâ vü hullân-ı bâ-vefâdan ser-töbî-i sâbık ‘Alî Ağa hazretlerinin gencürü Süleymân Ağa birâderimiz müdâvâ-yı gün-â-gün ile sebab-i indifâ’-ı tâb-ı teb-i ta’b-nümün olmalarıyla bu hakîr-i pür-takşîr-i dâ’î telâfisine mücidd ü sâ’î olup mûmâ ileyh kitâbete râ’î vü râġib ve kesb-i ma’rifet ü inşâyâ tâlib oldukların hiss ü idrâk eyleyüp mekâtib-i belâġat-nümâ vü mürâselât ü tevârih-i feşâhat-ı intimâda olan luġatlerüñ le’âlî-i ma’ânîsin kütüb-i luġât-ı tâzî vü derî ve taşavvuf-ı Hâfîz ve durûbu’l-emşâl düstûru’l-âmeden istihrâc ve kâfiye-i mürâselât ü seci’-i münşe’âta mürâ’ât ile be-lafz-ı kâziyi’l-hâcât yegân yegân keşîde-i ser-rişte-i beyân kılınup fusûl-ı şelâşe üzere te’lif olunmuşdur.*” [İÜ. 2a]

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere, Âlî, eserini vefalı dostlarından Ali Ağa'nın hazinedarı olan kardeşi Süleyman Ağa'nın kitabetle ilgilendiğini fark etmesi üzerine kaleme almıştır. Âlî, hastalığı süresince kendisine yardım eden kardeşi Süleyman'a olan minnetini ödemek amacıyla bu eseri yazmaya karar vermiştir. Eserin yazılma sürecine dair açıklamalarında ise, müellifin önceki dönemlerde kaleme alınmış çeşitli eserleri incelediğini, Tâzî (Arapça) ve Derî (Farsça) dillerinde yazılmış sözlüklerden faydalandığını, deyim ve atasözlerini ise *Düstûru’l-âmel* adlı eserden aldığına dair bilgiler vermektedir. Bu noktada, Âlî'nin bahsettiği *Düstûru’l-âmel* eseri, büyük olasılıkla Mehmed Riyâzî Efendi'nin (öl. 1644) eseridir. Çünkü Riyâzî'ye atfedilen bahis konusu eser, Farsça mesellerin (atasözü ve deyimsel ifadeler) derlenip Türkçe'ye çevrildiği bir eserdir (Yazar, 2022). Bu bağlamda, Âlî'nin *Ukde-güşâ* adlı eserini

yazarken Riyâzî'nin *Düstûru'l-amel* eserinden yararlandığını söylemek yanlış olmayacaktır. *Ukde-güşâ* adlı eser, yazarın "fasl" adını verdiği üç bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin her biri, Âli'nin sözlük ve deyimsel birikimini nasıl sistematik bir şekilde sunduğunu ve çalışmasını şekillendirdiğini gösteren önemli ipuçları taşımaktadır.

1.3.1.1. *Ukde-güşâ*'nın Bölümleri ve Muhtevası

Faslu evvel (birinci bölüm): *Der-beyân-ı taşavvuf-ı Hâfız* başlıklı bu kısımda İranlı ünlü mutasavvıf şair Hâfız-ı Şîrâzî (öl.1390?)'nin eserlerinde geçen bazı kelimelerin tasavvufi mahiyetleri açıklanmıştır. Bu bölüm Farsçadır. [İÜ. 2b-5a]

Bu kısımda, Âli'nin takip ettiği yöntem, kelime veya terimi açıklamadan önce bir veya birkaç kelimelik kısa açıklamalar yapmaktır. Âli, bu bölümde ele aldığı kelimeleri neredeyse tamamıyla tek cümlelik ve kalıplaşmış ifadelerle açıklamıştır. Bu yöntem, şairin sözlüksel açıklamaları hem kısa hem de öz bir şekilde sunmayı tercih ettiğini gösterir. Bu tür kısa açıklamalar, okuyucunun anlamı hızlıca kavrayabilmesi için etkin bir yöntem olmuştur. Ayrıca, bu yaklaşım, Âli'nin kullandığı dilin sadeliğini ve anlaşılabilirliğini artıran bir özellik olarak karşımıza çıkar. Açıklamalarda tekrar eden kalıplaşmış ifade "söylerler, derler" anlamındaki Farsça "güyend" fiilidir. Örneğin *bülbül*, *hâl*, *çeşm* ve *câm* kelimeleri şu şekilde açıklanmıştır:

"...*Bülbül rûh-râ güyend. Hâl şîfat-ı vahdet-râ güyend. Çeşm şîfat-ı başîr-i ilâhî-râ güyend. Câm kalb ü ahvâl-râ güyend...*" [İÜ. 4a]

Faslu sânî (ikinci bölüm): *Der-beyân-ı durûbu'l-emşâl* başlıklı bu bölümde bazı Farsça atasözleri ile deyimlerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Anlamları verilen atasözleri ve deyimler, elif-bâ sırasına göre sıralanmış ancak sıralama, kelimelerin son harflerine göre yapılmıştır. Bu sıralama yöntemi, kelimelerin anlamları üzerinde yapılan çalışmanın daha sistemli bir şekilde sunulmasını sağlamıştır. Ayrıca, bölümde, bu kelimelerin geçtiği şiir parçaları örnek olarak sunulmuştur. Bu örnekler, şairin kelimelerin kullanımını daha iyi göstermek amacıyla seçilmiştir. Müellif, yer yer kendi şiir parçalarına da yer vererek, kendi eserlerinden örnekler sunmuş ve kelimelerin anlamlarını doğrudan şiirle ilişkilendirmiştir. Bu yaklaşım, okuyucuya hem teorik hem de pratik bir anlayış sunmayı amaçlamıştır. [İÜ. 5a-27b]

Bu bölümde, müellif atasözleri ve deyimleri genellikle kısa ve öz bir şekilde açıklamaktadır. Çoğu zaman bir ya da iki cümleyle verilen bu açıklamalar, deyimlerin veya atasözlerinin anlamını doğrudan ifade etmektedir. Bazı durumlarda ise açıklamalara ek olarak, kısa temsili hikâyeler veya örnekler de eklenmiştir. Bu hikâyeler, deyim ya da atasözlerinin nasıl kullanıldığını ve anlamlarını daha açık bir şekilde göstermek amacıyla kullanılır. Bölüm, elif-bâ sırasına göre düzenlendiği için, harflerin ayrılmasını sağlamak amacıyla kısa başlıklar da yer almaktadır. Bu başlıklar, okuyucuya sıralamanın ne şekilde yapıldığını göstermek için yardımcı olur. Ancak, bu bölümde sadece atasözü ve deyim açıklamaları değil, zaman zaman kısa tabirler ve terimler de açıklanmaktadır. Örnek olarak, müellifin “*çâr-ümmühât*” terimini kısa bir şekilde açıklayarak ardından kendi manzumesini aktarması, aynı zamanda şairin şiirle kelime ya da kavram ilişkisini nasıl kurduğunu da göstermektedir. Bunun yanı sıra, Farsça bir deyim olan “*Ateşe nal koymak / atmak*” deyimini de Türkçeye tercüme edilerek açıklanmış ve ardından bir manzumeyle örneklendirilmiştir. Buradaki önemli nokta, bölümde yalnızca kelimelerin ve deyimlerin anlamlarının açıklanmasıyla yetinilmeyip, aynı zamanda halk inanışları ve tasavvurlarının da yer yer konu edilmesidir. Bu, müellifin kültürel bağlamı ve halkın zihinsel dünyasını şiirsel bir biçimde yansıttığını ve daha geniş bir anlam alanı sunduğunu gösterir:

“...*Fî ħurûfi't-tâ çâr-ümmühât: 'anâşır-ı erba'a. li-mü'ellifihî:*

Olmaz âbisten 'adîli vaz'ına çâr-ümmühât

Nür-ı yektâ-yı münevver rüy-ı raşşânındadır” [IÜ. 7a]

“...*Na'l-râ der-âteş dâşet: Sihr idüip bi-ķarâr itdi. Âteşe na'l ķomak meşhûrdur. Li-mü'ellifihî:*

Yâr rüyında 'aceb zülf-i müşevveş ne tutar

Târumâr oldu gönül na'l-i der-âteş ne tutar” [IÜ. 8a]

Faslu sâlis (üçüncü bölüm): *Der-beyân-ı luğât-ı fârisiyye ve 'arabiyye* başlıklı bu kısımda bazı Farsça ve Arapça kelimelerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Bu bölümde de önceki bölümde olduğu gibi kelimeler son harflerine göre elif-bâ sırasıyla sıralanmıştır. Bu sıralama düzeni, okuyucunun kelimeleri daha kolay bulabilmesi için sistematik bir yaklaşım sergiler. Ayrıca, açıklamalar arasında şiirsel örnekler yerleştirilmiş, böylece verilen kelimelerin veya deyimlerin anlamları daha da pekiştirilmiştir. Manzum parçalar, hem şiirsel bir

örnekleme sunmak hem de kelimelerin kullanıldığı bağlamları somutlaştırmak için kullanılmıştır. Bu tertip, aynı zamanda müellifin şiirsel ifade biçiminden ve kelime seçiminden nasıl faydalandığını da gözler önüne serer. Her kelime veya deyim, sadece anlamıyla değil, aynı zamanda nasıl şiire dönüştüğüyle de okuyucuya aktarılmaktadır. Bu bağlamda, manzum parçalar hem birer açıklama örneği hem de şairin kendine ait ifade biçimlerini içeren birer sanatsal öge olarak işlev görür. [İÜ. 27b-54b]

Bu bölümde de bir önceki kısımda olduğu gibi “*fi harfi...*” şeklinde ara başlıklar kullanılmıştır. Ve yine önceki bölümde olduğu üzere müellifin kendi manzumelerinden örnekler verdiği de dikkat çeker. Esasen bu bölüm Farsça ve Arapça kelime sözlüğü olarak düşünülmüş olsa da yer yer deyim veya atasözlerinin açıklandığı da görülür. Burada öne çıkan bir husus da Âlî'nin bazı deyimlerin çıkış noktalarına değinmiş olmasıdır. Nitekim aşağıdaki alıntıda Âlî, *va'd-i kemmün* ifadesinin kaynağını şu şekilde açıklar:

“...*Va'd-i kemmün*: Kimyon tarlası şahibi üzerine varup elem çekme ey kemmün [*kimyon*] saña münāsib rüzgār ve yağmur yağar diyü *va'd* ile büyüdürmüş diyü nakl olundu. Li-mü'ellifihî:

Ne mümkün va'd-i kemmün ile dil neşv ü nemā bulmak

Veli dihkân-ı çarhuñ gayrı kevne yokdur ihsāni” [İÜ. 51a]

Ukde-güşâ' nin sonunda Kırımlı Âlî, eserin telif tarihiyle ilgili bir tarih manzumesi kaleme almıştır. Bu manzumede müellif hem eserin adını açıkça zikretmiş hem de telif tarihini ebcedle düşürmüştür. “*Tārîh li-mü'ellifihî berây-ı itmâm-ı kitâb*” başlıklı 9 beyitlik bu manzumenin dördüncü mısraının ebced değeri olan 1129 eserin telif tarihidir. Şair okuyucu ve dinleyicilerin bu tarihi kolayca çözebilmeleri için hem tarihi rakamla açıkça kaydetmiş hem de manzumenin yedinci beytinde bu mısraa işaret etmiştir:

Habbezâ nev-zuhūr hakkuñda

Dinse hilâl-ı müşkilât revâ

Olduğun gün gibi nümayândur

Laḳabuñdan kitāb-ı ‘Ukde-güşā

[لقبکدن کتاب عقده کشا = H 1129 / M 1716-17]

Girih-i müşkilin bulur meftūh

Saña baḳduḳça rāḡıb-ı inşā

Çarḫ-ı ma’nānuñ aḫteri çoḳdur

Bir midür mihr ile nücüm u sebā

Seyr idenler cemālünü didiler

Görmedük böyle şāhidi ḫaḳḳā

Gerçi menşürsın müseccî’sin

Lîk menşür-ı lü’lü’-i lālā

Mıṣra’-ı çāruminüñe baḳsın

Sāl-i tārihuñ iden istid’ā

Sen ferişte-cemāl-i dildārı

Ide maṭlūbe-i cihān mevlā

Bā’iş-i iftiḫār-ı ‘Ālīdür

Evvel ü āhirüñde nām-ı ḫudā [İÜ. 54b]

Ukde-güşā’nın telif tarihini belirten yukarıdaki manzumenin devamında ise ketebe kaydı yer almaktadır. Söz konusu kayıta belirtildiği üzere *Ukde-güşā*’nın mecmuaya kaydedildiği tarih; “...Sene erba’a ve şelāşin ve mā’e ve elf fî-evā’il-i şehr-i Şa’bān-ı şerîf fî-yevmi’l-eḫad fî-vaḳti ba’de’l-’aşr” şeklindeki ifadelerle açıklanmıştır [İÜ. 55a]. Bu ifadeye göre söz konusu eserin H 1134

yılı Şaban ayınının başlarında bir Pazar günü ikindi vaktinden sonra mecmuaya kaydı tamamlanmıştır. H 1134 yılı Şaban ayınının başlarında Pazar gününe tesadüf eden iki tarih mümkündür. Buna göre eser ya H 1 Şaban 1134 / M 17 Mayıs 1722 veyahut H 8 Şaban 1134 / M 24 Mayıs 1722 tarihinde mecmuaya kaydedilmiş olmalıdır. Bu kayda göre *Ukde-güşâ*, telif tarihinden yaklaşık beş yıl sonra söz konusu mecmuaya kaydedilmiştir. Dolayısıyla eldeki nüshanın müellifin ilk müsveddesi değil de gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş şekli olduğunu söylemek mümkündür.

1.3.2. Dîvân

Âlî'nin hayattayken tam olarak bir divan oluşturup oluşturmadığı kesin olmamakla birlikte, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde kayıtlı olan *Mecmû'atü'r-resâ'il* adlı mecmuada yer alan şiiirlerin bir divan ya da divançe oluşturacak kadar geniş bir miktara ulaştığı söylenebilir. Bu da onun eserlerinin bir araya getirilmesinin ve sistematik bir şekilde düzenlenmesinin gerekli olduğunu ortaya koyar. Burada sözü edilen *Dîvân*, Âlî'nin şahsî olarak tertiplemediği bir eser değil, farklı mecmualardan hareketle klasik divan anlayışına göre düzenlenen bir eserdir. Bu eserin oluşturulmasında İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki NEKTY03531 numaralı mecmua ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki H.1763 numaralı mecmua esas alınmıştır. Bu çalışma, Âlî'nin eserlerini bir araya getirerek onun şairlik yönünü ve poetik anlayışını daha net bir biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Kırımlı Âlî'nin yukarıda değinilen iki eserinin dışında da bazı eserlerinin olabileceği ihtimali bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, Âlî'nin iki mecmua tertip ettiği söylenebilir. Bu eserler doğrudan onun şahsî telifatından sayılmasa da, derleme olarak Âlî'nin edebî üretimine önemli katkılarda bulunan eserlerdir. Bu tür eserlerin Âlî'nin şairlik anlayışını ve dönemin edebî ortamını yansıttığı için burada anılmalarında fayda görülmektedir. Bu mecmualardan ilki, daha önce bahsedilen ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde H.1763 arşiv numarasıyla kayıtlı olan *Mecmû'*adır. Bu mecmua, "li-nâmîkihi" ve "li-muharrihi" başlıkları altında, Âlî'nin kendi manzumelerini de içeren bir derlemedir. Mecmuada Bâkî, Bahâ'î, Dânişî, Fuzûlî, Hâsîlî, Hâşimî, Neşâtî, Nâ'ilî, Nizâmî, Refdî, Rûhî, Selâmî gibi XVI.-XVII. yüzyıl edebiyatının önemli şairlerinin manzumeleri elif-bâ sırasıyla kaydedilmiştir. Ayrıca, bu mecmuadaki manzumelerin çoğunun birbirine nazire yazılmış olması, eserin edebî değerini

artırmaktadır. Bu tür derlemeler, dönemin şiir anlayışını ve şairler arası etkileşimi yansıtmaya açısından büyük önem taşır ve Âlî'nin şiir dünyasına dair daha geniş bir bakış açısı sunar.

Âlî'nin elinden çıktığı kesin olarak belirlenememekle birlikte, büyük olasılıkla Âlî tarafından derlenmiş olan bir diğer önemli mecmua da *Mecmû'atü'r-resâ'il* adlı derlemedir. Bu mecmua, içeriğinde Âlî'nin manzumelerinin yanı sıra, şairin çeşitli notlarını ve önemli metinleri de barındırır. Ayrıca, mecmuanın bir kısmı nazire mecmuası örneği taşıdığı için, Âlî tarafından derlenmiş olma ihtimali kuvvetle vurgulanmaktadır. *Mecmû'atü'r-resâ'il*, içerik bakımından oldukça zengin bir eserdir. Hem manzum eserler hem de mensur metinlerle dolu olan bu mecmuada, Âlî'nin şairliğini ve aynı zamanda edebî bilgi birikimini yansıtan farklı metin türlerine yer verilmiştir. Bu tür mecmualar, Âlî'nin edebî anlayışını ve dönemin edebî iklimini anlamak için önemli bir kaynaktır. 196 varaklık mecmuanın asıl sayfalarında ilk olarak şairin *Ukde-güşâ* isimli eseri olmak üzere *ehâdis-i şerîf*, *esmâ'ü'l-hüsnâ*, *esmâ'ü'n-nebî* gibi metinlerin yanı sıra faydalı olduğu düşünülen çeşitli dua parçaları kayıtlıdır. Derkenarlarda ise Âlî'nin kendi manzumeleri ile çağdaşı olan ya da önceki yüzyıllarda yaşayan şairlerden manzum metinler yer almaktadır. Âlî'nin yukarıda sözü edilen *Ukde-güşâ* isimli eserini inşaya hevesli kardeşi Süleyman için kaleme alındığını söylemiştik. Öyle sanıyoruz ki Âlî aynı niyet ve düşüncelerle kardeşi için faydalı olabilecek bazı mensur metinleri de sözü edilen mecmuaya almıştır. Nitekim mecmuada mektup yazma kurallarını gösteren metinler, muhtelif kişilere gönderilen çok sayıda mektup, arzihâl ve tezkire örneği ile Arapça ve Farsça bazı dilbilgisi kurallarının ele alındığı metinler yer almaktadır. Bazı sayfaların derkenarlarında da Niyâzi-i Mısri ve Yunus Emre'nin bazı manzumeleri için yazılan şerhler bulunmaktadır. Ayrıca bu mensur metinlerin yanı sıra, mecmuadaki manzum kısımlar da azımsanmayacak ölçüdedir. Mecmuada şiirlerine yer verilen şairler şunlardır: Ârif, Azmî, Bahâdır Girây, Bâkî, Câmî, Cevrî, Cinânî, Dânişî, Dürrî, Ebu's-Sa'id Ebu'l-Hayr, Ehlî-i Şirâzi, Emrî, Feyzî-i Hindî, Fuzûlî, Hâfız, Hâletî, Hâşimî, Hezârî, Himmet-zâde, Hüseyin Baykara, Hüseyin Senâyî, İtrî, İbn-i Yemîn, Kâdı Nûr, Kadrî, Kâmî, Karahisârî, Kelîm, Kemâl Paşa-zâde, La'li, Makâlî, Mantıkî, Mevlânâ, Misâlî, Nâ'ilî, Nâbî, Nahîfî, Nâzır-ı Herevî, Nazîm, Necâtî, Necîb, Nedîm, Nef'î, Nefes-zâde, Nev'î, Ömer Hayyâm, Örfî, Rahîmî, Râmî, Râsih, Rezmî (Safiye Sultân-zâde), Rızâyî, Rif'atî, Riyâzî, Rûhî, Sa'dî, Sâ'ib, Sabrî, Sâfi, Sâkıb, Sâlim, Selîm, Şâhid, Şâkir, Şânî, Şehdî, Şehrî, Şems-i Tebrîzî, Tâhir Vahîd, Tâlib, Ubeydî, Ulvî, Vâlî, Vecdî, Vehbî, Veysî, Yahyâ. Bu şairler arasında şiirleri en fazla kaydedilen isim Bâkî'dir. Bahis konusu

mecmuanın 173b varağında bir ferağ kaydı yer almaktadır. Müstensih isminin zikredilmediği bu kayıta mecmuanın H 1136 yılı Rebiyülahir ayının başlarında Pazar günü tamamlandığı belirtilir. Kayıta belirtilen ayın başlarına denk gelen Pazar günü dikkate alınarak yapılan incelemede belirtilen tarihin tam olarak H 5 Rebiyülahir 1136 / M 2 Ocak 1724 tarihine tekabül ettiği görülmektedir. Her ne kadar mecmuanın burada tamamlandığı belirtilmiş olsa da sonraki varaklarda da birtakım kayıtlar bulunmaktadır. Büyük kısmı fetva metinleri olan bu kayıtlardan en azından bir kısmının aynı kişi tarafından kaydedilmiş olması muhtemeldir. Zira bu varaklardaki bazı metinlerin yazı tipi ve mürekkebi önceki sayfalardakilerle oldukça benzeşmektedir.

II. BÖLÜM:

2. KIRIMLI ÂLÎ DÎVÂNI'NİN İNCELEMESİ

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde NEKTY03531 demirbaş numarasıyla kayıtlı *Mecmû'atü'r-resâ'il*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde H.1763 arşiv numarasıyla kayıtlı *Mecmû'a* ile Millet Kütüphanesinde *AEMnz663* ve *AEMnz776* arşiv numaralarıyla kayıtlı şiir mecmuaları üzerinden oluşturulan *Âlî Dîvânı*'nda kaside, gazel, tarih ve kıt'a gibi nazım şekillerine rastlanmaktadır. Ayrıca bu mecmualarda Âlî'ye atfedilen çok sayıda müfred de bulunmaktadır. Aşağıda *Âlî Dîvânı*'ndaki nazım şekilleri etraflıca ele alınacaktır.

2.1. Kasideler

Âlî Dîvânı'nda 5 kaside yer almaktadır. Bu kasidelerden ilki 90 beyit olup divan şiirinin ilginç örnekleri arasında yer alabilecek bir yapıdadır. Bahis konusu manzume esasında kaside nazım şekliyle kaleme alınmış olunmasına rağmen şair mesnevi bölümlerine benzer bir şekilde kasidenin muhtevasına yönelik başlıklar kullanmıştır.

Tablo: Âlî Dîvânı'ndaki ilk kasidenin bölümleri [İÜ. 1b-6b].

Beyit aralığı	Başlık	Beyit sayısı
1-12.	<i>Güfte-i 'Âlî-i Kırmî Der-Haqq-ı Tevhîd-i Bârî ve Celle Şânühü ve 'Amme Nevâlühü ve Lâ İlâhe Gayruhü [İÜ. 1b-2a]</i>	12 b.
13-21.	<i>Velehü Der-Haqq-ı Ravza-i Muṭabbara [İÜ. 2a-2b]</i>	9 b.
22-49.	<i>Velehü Der-Na't-i Resûl-i Yezdân [İÜ. 2b-4a]</i>	28 b.
50-54.	<i>Velehü Der-Medḥ-i Çâr-yâr-ı Güzîn [İÜ. 4b]</i>	5 b.
55-57.	<i>Velehü Der-Medḥ-i Ciger-Küşe-i Resûl-i Hudâ [İÜ. 4b-5a]</i>	3 b.
58-72.	<i>Velehü Der-Medḥ-i Mu'aviye [İÜ. 5a-5b]</i>	15 b.
73-90.	<i>Velehü Hâtime-i Kaşide [İÜ. 5b-6b]</i>	18 b.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere *Dîvân*'daki bu ilk manzume kafiye örgüsü bakımından kaside olarak görünse de kaleme alınma tarzı açısından mesneviyi andırmaktadır. Bu yönüyle bu manzume muhtevası bakımından tevhit, münacat, naat, dört halife ve ehl-i beyt övgüsü ile hatime bölümlerinden oluşan kısa bir mesnevi görünümündedir. *Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* veznindeki kasidenin 12 beyitlik ilk bölümü Allah'ın varlığını, birliğini, kudretini ve sıfatlarını konu eden tevhit türündedir. *Velehû Der-Hakk-ı Ravza-i Muṭabhara* başlıklı 9 beyitlik ikinci bölümde İslâm peygamberi Hz. Muhammed'in ebedî istirahatgâhı olan *Ravza-i Muṭabhara* hakkındadır. Burada şair Hz. Peygamber'e ve onun kabirlerine duyduğu saygıyı dile getirir. Kasidenin en uzun kısmı olan *Velehû Der-Nâ't-i Resûl-i Yezdân* başlıklı üçüncü bölümü 28 beyitten müteşekkildir. Bölüm başlığından da anlaşılacağı üzere bu kısımda Âlî, Hz. Muhammed'i çeşitli vasıfları ile metheder. Bazı beyitlere Hz. Peygamber'in gösterdiği çeşitli mucizelere de telmih yapılmıştır. 5 beyitlik *Velehû Der-Medḥ-i Çâr-yâr-ı Güzîn* başlıklı bölümde *çehâr/çâr-yâr* ve *hulefâ-yi râşidîn* olarak da bilinen ilk İslâm halifeleri olan Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali methedilmektedir. Burada medih konusu edilen bu isimlerin çeşitli öne çıkan bilinen sıfatları da zikredilir. Örneğin Hz. Ebubekir, sâdık; Hz. Ömer, fâruk; Hz. Osman, hayâ; Hz. Ali ise hayder ve şîr gibi sıfat ve kavramlarla anılır. *Velehû Der-Medḥ-i Ciger-küşe-i Resûl-i Hudâ* başlıklı kasidenin bu en kısa bölümü yalnızca 3 beyitten oluşmaktadır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere bölümde Hz. Muhammed'in torunları Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın çocukları Hz. Hasan ile Hüseyin konu edilmiştir. Esasında *İmameyn* olarak takdim edilen bu iki isim, yalnızca tek beyitte methe konu olmuştur. Bölümdeki diğer iki beyit ise *Aşere-i mübeşşere* olarak bilinen Hz. Peygamber tarafından cennete girecekleri daha dünya hayatında iken kendilerine müjdelenen on sahabe (Aydınlı & Çakan, 1991: 547)⁹ konu edilmiştir. Fakat diğer bölümlerde olduğu gibi bu kısım için özel bir başlık açılmamıştır. Kasidenin en önemli bölümlerinden biri de *Velehû Der-Medḥ-i Muâviye* başlıklı bölümdür. Muhtevası bakımından divan şiirinin ender örneklerinden sayılabilecek bu bölümde şair, Hz. Peygamber'in vahiy kâtiplerinden olan Muâviye b. Ebû Sufyân'ı çeşitli yönleriyle metheder. 15 beyitlik bu kısımda Muâviye'nin

⁹ Kaynaklarda "*el-aşeretü'l-mübeşşere*", "*el-mübeşşerün bi'l-cenne*", "*el-aşeretü'l-meşhûdü lehüm bi'l-cenne*" gibi ifadelerle anılan bu on sahâbî Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve Saïd b. Zeyd'dir (Aydınlı & Çakan, 1991: 547).

yazıcılığından, dikkatli oluşundan, hadis ravisi olmasından ve hikmet sahibi bir şahsiyet olmasından söz edilir. *Dîvân*'daki bu ilk kasidenin son bölümü ise *Velehû Hâtîme-i Kaşîde* başlıklı bölümdür. İçerik bakımından münacatı da andıran bu bölümde Âlî, güçsüzlüğünü ve günahkâr oluşunu dile getirerek Hz. Peygamber'den şefaathçi olmasını diler.

Dîvân'daki bu farklı kasideden sonra 3 beyitlik besmele manzumesi yer almaktadır [İÜ. 7a]. Ardından 11 beyitlik kelime-i tevhit kasidesi gelmektedir. Söz konusu manzumede şair kelime-i tevhidin önemini vurgularken Arapça ve Farsça ağırlıklı ağdalı bir dil kullanır. Nitekim kasidenin tümünde kullanılan Türkçe kelime sayısı yirmi civarındadır. Redif ve kafiye hususunda da ilginç görünen manzume, bu yönüyle Tekke edebiyatındaki tevhitleri andırmaktadır [İÜ. 7a-7b]. Bununla beraber Âlî'nin bahis konusu kasidesini divan şiiri geleneğinde örneklerine rastlanan bir tarz ile kaleme aldığını söylemek mümkündür.¹⁰

Âlî Divânı'nda yukarıda değindiğimiz uzun kasidenin içerisinde yer alan naat haricinde müstakil olarak kaleme alınmış bir naat daha bulunmaktadır. *Kaside-i beççe* olarak değerlendirilebilecek bu naat yalnızca beş beyittir. Naatta Âlî'nin Hz. Peygamber'i çeşitli harf ve kelime oyunları ile methettiği dikkat çeker. Bu bağlamda *Şems*, *Duhâ*, *Leyl*, *Nûn ve'l-kalem* gibi kelime ve terkiplerin hem sure ismi hem de sözlük anlamlarıyla kullanıldığı görülür [İÜ. 7b-8a].

Kırımlı Âlî'nin yaşadığı dönemle ve çevresi ile ilgili izler bulabileceğimiz tek kaside *Dîvân*'daki dördüncü kasidedir. Nevşehirli Damad İbrahim Paşa (öl.1730) övgüsünde ve lale isimleriyle kaleme alınan kaside, 31 beyitten oluşmaktadır. Bahis konusu kaside aruzun *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıbıyla kaleme alınmıştır [İÜ. 129b-130a].

Dîvân'daki son kaside ise Hz. Peygamber'in torunu Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin çocuğu olan ve Kerbelâ'da elim bir şekilde katledilen Hz. Hüseyin hakkındadır. *Kerbelâ mersiyesi* veya *muharremiye* olarak da nitelendirilebilecek söz konusu kaside 13 beyit kadardır. *Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla keleme alınan kaside esasen mersiye türünde olmasına karşın bu türdeki mersiyelerin

¹⁰ Kırımlı Âlî'nin kelime-i tevhit kasidesi ile vezin, redif ve kafiye bakımından benzeşen bazı tevhit örnekleri için (bk. İspir, 2008; Akpınar, 2017; Uzun, 2012).

birçoğunda görüldüğü üzere Irak, Bağdat, Kerbelâ ve Arap halkının hicvedildiği beyitler de içerir [İÜ. 153b].

2.2. Tarihler

Âli Divânı'nda 19 tarih manzumesi bulunmaktadır. Bu manzumeler, şairin tarih düşürme konusundaki yeteneğini ve bu türdeki başarısını ortaya koymaktadır. Bu manzumelerden çoğunun, Osmanlı topçu ocağıyla bağlantılı şahıslarla ilgili olması, Âlî'nin askerî bir görevde bulunmuş olabileceğini ya da bu alandaki yöneticilerle yakın ilişkiler geliştirdiğini gösteriyor olabilir. Özellikle tarih manzumelerinin büyük kısmı (8 tarih), bazı şahısların vefatlarıyla ilgili kaleme alınmıştır.

Bu tarihleri takiben, çeşitli binaların övgüsü üzerine yazılan manzumeler olarak dâriyyeler/kasriyyeler (5 tarih) gelmektedir. Bu türdeki manzumelerde, saray, köşk, yalı gibi yapıların övülmesiyle birlikte, bu yapıları inşa ettiren devlet büyüklerinin övgüsü de yapılır (Akkuş, 2007: 56; Kardeş, 2022: 267). Örneğin, Topçubaşı İbrahim Ağa'nın yaptırdığı konak veya ev için yazılmış tarih manzumeleri, bu alandaki örnekler arasında dikkat çeker.

Divân'daki diğer tarih manzumeleri ise daha çok tayinler ve doğum/veladet gibi olaylar vesilesiyle yazılmıştır. Âlî'nin, İbrahim Ağa'nın topçubaşı olarak atanması, Muhammed Ağa'nın topçular kethüdası olması ve Halil Paşa'nın Cidde'ye atanması gibi tarihi olaylara da tarih düşürdüğü görülür. Bu manzumeler, şairin sadece edebî değil, aynı zamanda siyasi, sosyal ve kültürel olaylara dair de bir bellek oluşturduğunu gösterir. *Âli Divânı*'ndaki tarihler ve bu manzumelerin odağında olay ya da kişilerle ilgili tablo aşağıda gösterilmiştir.

Tablo: Âli Divânı'ndaki Tarih Manzumeleri

	Başlık ve beyit sayısı.	Tarih yazılan olay ve kişi	Tarih (H/M)
1	Târîh-i 'Âlî Kırımlî Berây-ı Ser-ṭöbî – 16 b. [İÜ. 25b-26b]	Topçubaşı İbrahim Ağa'nın tayini	H 1129 / M 1716-17
2	Târîh-i 'Âlî Berây-ı Kethüdâ-yı Ṭöbî – 16 b. [İÜ. 26b-27b]	Muhammed Ağa'nın topçular kethüdası olması	H 1129 / M 1716-17
3	Târîh-i 'Âlî Berây-ı Beyt-i Ser-ṭöbî – 12 b. [İÜ. 27b-28a]	Topçubaşı İbrahim Ağa'nın yaptırdığı ev/konak (kasriyye)	H 1136 / M 1723-24

4	Tārīḥ-i ‘Ālī Kırmī Berāy-ı Beyt-i Ser-ṭōbī – 6 b. [İÜ. 28a-28b]	Topçubaşı İbrahim Ağa’nın yaptırdığı ev/konak (kasriyye)	H 1132 / M 1719-20
5	Tārīḥ-i ‘Ālī Berāy-ı Hāne-i Ser-ṭōbī – 5 b. [İÜ. 28b]	Topçubaşı İbrahim Ağa’nın yaptırdığı ev/konak (kasriyye)	H 1132 / M 1719-20
6	Tārīḥ-i ‘Ālī Li-Vefāt-ı Boynueğri-zāde – 3 b. [İÜ. 75b]	Boynueğrizāde Mustafa’nın vefatı	H 1124 / M 1712-13
7	Tārīḥ-i ‘Ālī Berāy-ı Vefāt – 4 b. [İÜ. 75b-76a]	İbrahim isimli birinin vefatı	H 1123 / M 1711-12
8	Tārīḥ-i Diğer ‘Ālī Berāy-ı Vefāt – 4 b. [İÜ. 76a]	İbrahim isimli birinin vefatı	H 1123 / M 1711-12
9	Tārīḥ-i ‘Ālī Berāy-ı Tevellüd – 5 b. [İÜ. 76a]	Süleyman isimli birinin veladeti	H 1116 / M 1704-5
10	Tārīḥ-i ‘Ālī Cān – 1 b. [İÜ. 76a]	Kasriyye (isim belli değil)	H 1115 / M 1703-4
11	Tārīḥ-i ‘Ālī Berāy-ı Manşıb – 5 b. [İÜ. 76a-76b]	Halil Paşa’nın Cidde’ye atanması	H 1125 / M 1713-14
12	Velehü Berāy-ı Kaşır – 4 b. [İÜ. 76b]	Kasriyye (isim belli değil)	H 1122 / M 1710-11
13	Velehü Berāy-ı Tevellüd – 7 b. [İÜ. 76b]	Ali Paşa’nın oğlu İsmail’in veladeti	H 1118 / M 1706-7
14	Velehü Berāy-ı Vefāt – 2 b. [İÜ. 76b]	Muhammed Sa’id isimli birinin vefatı	H 1123 / M 1711-12
15	Diğer Berāy-ı Vefāt – 4 b. [İÜ. 76b-77a]	Ahmed isimli birinin vefatı	H 1123 / M 1711-12
16	Velehü Berāy-ı Vefāt – 3 b. [İÜ. 77a]	Rukiye Banu isimli birinin vefatı	H 1124 / M 1712-13
17	Velehü Berāy-ı Vefāt – 3 b. [İÜ. 77a]	Muhammed isimli birinin vefatı	H 1124 / M 1712-13
18	Velehü Li-Vefāt – 1 b. [İÜ. 77a]	Ahmed isimli birinin vefatı	H 1123 / M 1711-12
19	Velehü Berāy-ı Tevellüd – 1 b. [İÜ. 77a]	Muhammed isimli birinin veladeti	H 1121 / M 1709-10

2.3. Gazeller

Âlî Dîvânî’nda 94 gazel yer almaktadır. Şairin”**zı** (ظ)” harfi dışında her harfle gazel yazıldığı görülmektedir. *Dîvân*’da yer alan gazeller incelendiğinde aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere en fazla gazelin “**ru** (ر)” ve “**he** (ه)” harfleri ile yazıldığı görülür. *Âlî Dîvânî*’ndeki gazeller beyit sayıları yönünden incelendiğinde ise Âlî’nin divan şiiri geleneğine uygun olarak çoğunlukla 5 beyitlik gazeller yazdığı dikkat çeker (% 69). Yine geleneğin getirdiği kurallar çerçevesinde şairin beyit sayılarında mümkün mertebe tek sayıları tercih ettiği

de gözlemlenir. Bununla beraber Âlî'de divan şiiri geleneğinde pek görülmeyen bazı hususiyetlerle de karşılaşmaktayız. *Dîvân*'da yer alan yedi gazelin 2 beyitlik, beş gazelin de 3 beyitlik olduğu görülmektedir. Fakat bu manzumelerin mahiyeti hakkında şu aşamada kesin bir hüküm vermek zordur. Zira bahis konusu manzumelerin *nâ-tamam gazel* mi oldukları yoksa Âlî'nin manzumelerini ihtiva eden mecmuaya eksik olarak mı kaydedildiği malumumuz değildir.¹¹ *Dîvân*'daki gazellerden farklı beyit sayısı ile üzerinde durulması gereken bir örnek de 8 beyit olarak yazılmıştır. Bahis konusu manzume *müzeyyel gazel* örneği olarak kabul edilebilir. Lakin gazelde methe konu kişi açıkça anılmamış, yalnızca genel övgü kalıplarıyla methedilmiştir. Aşağıdaki tablolarda *Âli Divânı*'ndaki gazellerin revî harflerine ve beyit sayılarına göre dağılımı verilmiştir.

Tablo: Gazellerin Revî Harflerine Göre Dağılımı

Harfler	G. Sayısı	Harfler	G. Sayısı	Harfler	G. Sayısı
ا	4	ر	22	ف	1
ب	3	ز	9	ق	2
ت	2	س	1	ك، ك	2
ث	2	ش	2	ل	2
ج	2	ص	1	م	2
ح	1	ض	1	ن	4
خ	4	ط	1	و	2
د	1	ع	1	ه	14
ذ	1	غ	1	ي	6
Toplam:					94

Tablo: Gazellerin Beyit Sayılarına Göre Dağılımı

Beyit Sayıları	Kullanım Sıklığı	Oran
2 beyitlik	7 gazel	% 7
3 beyitlik	5 gazel	% 5
4 beyitlik	2 gazel	% 2
5 beyitlik	65 gazel	% 69
6 beyitlik	9 gazel	% 9
7 beyitlik	5 gazel	% 5
8 beyitlik	1 gazel	% 1

Âlî'nin bazı gazellerinde mahlas kullanmaması, divan şiiri geleneğinin önemli bir özelliği olan “şairin imzası” niteliğindeki mahlasın eksik olması,

¹¹ *Nâ-tamam gazel*, üzerinde farklı tasavvur ve tasarrufların bulunduğu bir nazım şeklidir. Bazı araştırmacılar şekil itibarıyla gazele benzeyen ve mahlas beyti olmayan gazelleri *nâ-tamam* olarak nitelerken bazı araştırmacılar ise mahlas beyti olmayan üç beyitlik gazelleri *nâ-tamam* olarak nitelemişlerdir. Bunun yanı sıra divan şiiri şekil bilgisinin değerlendirildiği ve yakın bir zamanda yayımlanan bir çalışmaya göre divanlarda gazel formuna uyan iki beyitlik şiirlere de rastlanmaktadır (Kurnaz & Çeltik, 2013: 80:81). *Nâ-tamam gazel* yahut *gazel-i nâkıs* olarak nitelenen bu örneklerden hareketle *Âli Divânı*'ndaki iki beyitlik manzumeleri de bu gruba dâhil etmenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

şairin eserine dair ilginç bir durumu ortaya koymaktadır. Genellikle gazel türündeki manzumelerde, şairler mahlaslarını kullanarak şiirlerine bir kimlik kazandırır, ancak Âlî'nin bazı gazellerinde bu gelenekten ayrıldığı görülmektedir. Özellikle nâ-tamam (eksik/tamamlanmamış) gazeller dışında, birçok gazelde şairin mahlas kullanmaması, bu gazellerin Âlî'ye ait olup olmadığı konusunda bazı soru işaretleri doğurabilir. *Dîvân*'da beş veya daha fazla beyite sahip, ancak mahlas içermeyen on gazel bulunması, bu şiirlerin Âlî'ye ait olamayabileceğine dair bir şüphe oluşturabilir. Fakat bu gazellerin kaynak mecmualarda Âlî'nin gazelleri arasında ve “*eydan*” başlığı ile verilmiş olması bahis konusu gazellerin Âlî'ye ait olduğuna işaret etmektedir.

2.4. Kıt'alar

Âlî Dîvânî'nda 4 kıt'a bulunmaktadır. Bu kıt'alardan üç tanesi iki beyit olarak yazılmışken bir kıt'a ise dört beyitten müteşekkildir. Kıt'a nazım şeklinde mahlas kullanmak esasen yaygın bir durum değildir. Bununla beraber bazı uzun kıt'alarda (kıt'a-i kebîre) ve nadir de olsa bazı iki beyitlik kıt'alarda da mahlas kullanıldığı vakidir (Kurnaz & Çeltik, 2013: 383). *Âlî Dîvânî*'ndaki dört beyitlik kıt'a da bu bağlamda divan şiirinin nadir örnekleri arasında sayılabilir ki manzumede şairin mahlas kullandığı görülmektedir. Nazım şeklinin tespitinde belirleyici bir unsur olmasa da bahis konusu manzumenin muhteva, kelime kadrosu, hayal dünyası vb. yönlerden matla beyti olmayan bir gazeli andırdığını da özellikle belirtmek gerekir. Bu hususun daha iyi anlaşılması adına manzumenin tamamı aşağıda verilmiştir.

Nazzâreye ruhsat mı virür rûyına yârûñ
Ol ğamze-i hûn-rîz bizüm reh-zenümüzdür

Biz tahta-i tâbütümüzü servden itdük
Gör fâhteler nevhâ-ger-i şîvenümüzdür

Germâ-be-nişîn-i ğam-ı hicrân-ı nigâruz
Düzağ bizüm ednâ şerer-i külhanumuzdur

'*Âlî* bizüz ol tâze-edâ şâhid-i ma'nâ

‘Aks-efgen-i mir’ât dil-i rüşenümüzdür [İÜ. 69b-70a]

2.5. Matla ve Müfredler

Dîvân’da 13 matla ve 16 müfred bulunmaktadır. Tek beyitlik bu manzumelerin büyük kısmı mecmuada “‘Âlî, ‘Âlî-i kırımı, velehü, eydan” gibi başlıklarla takdim edilmiştir. Bu beyitlerin ekseriyeti Âlî’nin manzumelerini ihtiva eden mecmualarda dağınık bir şekilde yer almaktadır. Bu bağlamda özellikle şairin ismi zikredilmeden verilen manzumelerin Âlî’ye aidiyeti hususuna şüpheli yaklaşmak gerekmektedir. Hatta Âlî’nin ismi belirtilerek sunulan manzumeler dahi şüphe barındırmaktadır. Örneğin mecmuada ‘Âlî başlığıyla verilen aşağıdaki beyit, XVI. yüzyıl şairlerinden Zâtî (öl.1547)’nin yayınlanmış *Dîvân*’ı içerisinde yer alan bir gazelin matla beyti olarak tespit edilmiştir:¹²

‘Âlî

‘Adū-yı zāğ elinden bir tezerv-i şîve-kâr aldum

Dağı ben şâh-bâz-ı ‘aşk olaldan bir şikâr aldum [İÜ-70b]

Yukarıda sözü edilen örnek Âlî’nin şiirlerini içeren mecmuanın sıhhati hususunda bazı soru işaretlerine neden olmaktadır. Burada Âlî’nin mi sözü edilen beyti sahiplendiği yoksa mecmua derleyicisinin mi sehven böyle bir hata yaptığı şu aşamada bilinmemektedir. Dolayısıyla mecmuada yer verilen diğer manzumelerin de başka şairlere ait olma ihtimali göz önünde

¹² Sözü edilen gazelin *Zâtî Divânı*’ndaki tam şekli şöyledir (Tarlan 1970: 476):

‘Adū-yı zāğ elinden bir tezerv-i şîve-kâr aldum
 Dahi ben şâh-bâz-ı ‘aşk olaldan bir şikâr aldum
 Yine burc-i bedenden cân sevincümden çıka yazdı
 Nigârûñ gönline girdüm demürden bir hisâr aldum
 Şarub pehlûye tîguñ zahmını şöyle şafâ sürdüm
 Şanasın yanuma bir serv-kâmet gül-izâr aldum
 Melâmet mülkini açdum ser-â-ser tîg-i âhumla
 Bu gün ben pâdişâh-ı mülk-i ‘ışkam bir diyâr aldum
 Nukûd-ı şabr ü dil virdüm metâ’-ı derdine yârûñ
 Görenler Zâtîyâ cânlar virür bir yâdigâr aldum (G.972)

bulundurulmalıdır. Bununla beraber bu çalışmada özellikle şairin ismi belirtilerek ve şairin diğer manzumeleri arasında verilen ve şiirler ve beyitlerin *Âli Divâni*'nda dâhil edilmesi uygun görülmüştür.

SONUÇ

Kırımlı Âlî, XVIII. yüzyılın önemli şairlerinden ve müelliflerinden biridir, ancak hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Asıl adı Ali Can olan şairin doğum tarihi net olarak bilinmemekle birlikte, Kırım asıllı olduğu ve bu sebeple “Kırımlî” künyesiyle tanındığı belirtilmektedir. Âlî'nin vefatına ilişkin kaynaklarda çelişkili ifadeler nakledilmiştir. Belîğ ve Nüzhet Ergun, Âlî'nin H. 1113 / M. 1703 yılında hayatını kaybettiğini söyleseler de, şairin eserlerinde yer alan kimi tarih kayıtları ile tarih manzumelerinde yer alan bilgiler bu tarihten çok daha sonra vefat ettiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, Âlî'nin H. 1129 / M. 1716-17 yıllarında yazdığı *Ukde-güşâ* adlı eseri, şairin bu tarihte hayatta olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, H. 1136 / M. 1723-24 yıllarında inşa edilen konaklarla ilgili de tarih düşüren Âlî'nin bu yıllarda hâlâ hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma, Kırımlı Âlî'nin hayatı hakkında yapılan bazı yanlışlıkları düzelterek, şairin 1723-24 yıllarından sonra vefat ettiğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışma ile Kırımlı Âlî'nin edebî yönü ve eserleri de gün yüzüne çıkarılmıştır. Nitekim hakkında yalnızca *Belîğ Tezkiresi* ile *Türk Şairleri*'nde bilgi bulunan Âlî'nin herhangi bir eserinin varlığı bugüne değin bilinmemekteydi. Bu çalışmaya kaynaklık eden İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde NEKTY03531 arşiv numarasıyla ve *Mecmû'atü'r-resâ'il* ismiyle kayıtlı mecmua içerisinde Âlî'nin çeşitli eserleri ile manzumelerinin kayıtlı olduğu görülmüştür. Buna göre müellifin *Ukde-güşâ* isimli bir eserinin olduğu ve neredeyse bir *Dîvân* oluşturacak kadar manzume kaleme aldığı tespit edilmiştir.

Ukde-güşâ, Kırımlı Âlî'nin biraderi Süleyman Ağa için kaleme aldığı ve Arapça – Farsça bazı kelime, deyim ve atasözlerini açıkladığı bir eserdir. Söz konusu eser üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hâfız-ı Şîrâzî (öl.1390?)'nin eserlerinde geçen bazı sözlerin tasavvufî anlamları açıklanmaktadır. Bu bölüm Farsçadır. İkinci bölümde Farsça bazı atasözü ve deyimlerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. *Ukde-güşâ*'nın üçüncü bölümünde ise Arapça ve Farsça bazı kelime, terkip ve kavramların Türkçe anlamları verilmektedir. Eserde Âlî'nin hem kendi manzumelerinden hem de çeşitli şairlerden çok sayıda tanık beyit verdiği de gözlemlenir.

Yukarıda sözü edilen *Mecmû'atü'r-resâ'il* ile Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde H.1763 arşiv numarasıyla kayıtlı *Mecmû'a*'da yer alan manzumeler dikkate alındığında Kırımlı Âli'nin bir *Divân* teşkil edecek miktarda şiir yazdığı görülmüştür. Bu iki mecmuadan hareketle oluşturulan *Âli Divânı*'nda 5 kaside, 19 tarih, 94 gazel, 4 kıt'a, 14 matla ve 16 müfred bulunmaktadır. Bu manzumelerin ekseriyeti İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde kayıtlı olan mecmuanın derkenarlarına kaydedilmiştir. Âli'nin edebî kişiliğinin şekillenmesinde örnek aldığı şairler ve onların çeşitli manzumelerine yazdığı nazireler önemli rol oynamıştır. Bu hususta elimizde bulunan en büyük veri Topkapı Sarayı Kütüphanesinde yer alan ve yukarıda anılan nazire mecmuasıdır. Zira Âli'nin bu mecmuadaki manzumelerinden bir tanesinin *li-muħarrihi 'Âli* başlığıyla verilmiş olması sözü edilen mecmuanın Kırımlı Âli tarafından derlendiğini göstermektedir. Âli'nin tespit edilen manzumelerinden hareketle onun divan şiiri geleneğini devam ettiren fakat birtakım yenilik arayışlarında olan bir şair olduğunu göstermektedir. *Divân*'da yer alan 90 beyitlik kaside divan şiirinin ilginç örnekleri arasında yer alabilecek bir yapıdadır. Bahis konusu kaside esasında kaside nazım şekliyle kaleme alınmış olunmasına rağmen mesnevi mantığıyla kaside tevhit, Ravza-i Mutahhara övgüsü, naat, dört büyük halife övgüsü, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin övgüsü, Muaviye övgüsü ve sonuç bölümü olmak üzere yedi bölüme ayrılmıştır. Geleneğin getirdi kurallardan farklı olarak Âli'de öne çıkan bir diğer husus da gazellerin beyit sayısı noktasındadır. *Divân*'da 2, 3 ve 4 beyitlik 14 kadar gazelin yer alması şairin gazel boyunu kısaltma yoluna gittiği göstermektedir. Fakat bu noktada temkini de elden bırakmamak ve şairin sözü edilen manzumelerinin kısaltılarak kaydedilmiş olabileceğini de özellikle belirtmek gerekir. *Âli Divânı*'nda, dönemin padişahına yönelik bir methiye veya tarih yer almamakla birlikte, şairin III. Ahmed'in (salt.1703-1730) sadrazamı ve damadı olan ayrıca Lâle Devri'nin en önemli idarecileri arasında sayılan Nevşehirli Damad İbrahim Paşa (öl.1730) için bir kaside yazdığı görülmektedir. Bu kaside, lale türleri ve isimleriyle yazılmış olması bakımından da dikkat çekicidir. Sonuç olarak, Kırımlı Âli'nin XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış bir şair ve müellif olduğu, eserleri ve şiirleriyle dönemin edebî hayatına katkı sağladığı söylenebilir. Bu çalışma, Âli'nin *Ukde-güşâ* adlı eserinin tanıtımı ve *Divân*'ının neşriyle, şair hakkında yapılacak yeni araştırmalara kapı aralamayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdülkadiroğlu, A. (haz.) (1985). *İsmail Belîğ Nubbetü'l-âsâr li-zeyl-i zübdeti'l-eşâr*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Akkuş, M. (2007). *Edebi türler ve tarzlar*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Akpınar, İ. (2017). *Klâsik Türk şiirinde tevâid (Başlangıçtan XVI. asrın sonuna kadar)*. (Tez No. 481379) [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi].
YÖK Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=RrI-Krk3A-RkF4YfHofuk79e4xd9Fwm0Rycgyg-1GxLaO78bwGH2mNjazBfhNX-Y>
- Aktepe, M. M. (1993). Damad İbrahim Paşa, Nevşehirli. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C.8. İstanbul: İstanbul: TDV Yayınları: 441-443.
- Âlî-i Kırımı (1134). *Mecmû'atü'r-resâ'il (Ukde-güşâ ve Divân ile birlikte)* [yz.]. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi. Arşiv No: NEKTY03531.
- Âlî-i Kırımı (ts.). *Mecmû'a* [yz.]. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi. Arşiv No: H.1763.
- Aydınlı, A. ve Çakan, İ. L. (1991). Aşere-i Mübeşşere. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C.3. İstanbul: İstanbul: TDV Yayınları: 547.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri* (DABOA), Yer Bilgisi: 119–1961 Belge Tarihi: H-29-06-1125.
- Doğan, H. (2023). XVIII. yüzyıl sanatçılarından Kırımlı Âlî ve eserleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*. 7(3): 2246-2287.
- Ergun, S. N. (1936). *Türk şairleri*. C.1. İstanbul: Bozkurt Matbaası.
- Gürbüz, M. (2014). Rezmî, Safiye Sultan-zâde Mehmed. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rezmi-safiye-sultanzade-mehmed> [erişim tarihi: 21 Eylül 2023].
- Gürbüz, M. (2022). Divân (Rezmî). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/divan-rezmi> [erişim tarihi: 21 Eylül 2023].

- Hakverdioğlu, M. (2012). *Neşehirli Damat İbrâhim Paşa için yazılan Lâle Devri kasideleri*. İstanbul: Sage Yayınları.
- Hakverdioğlu, M. (2021). Mecmû'a (Fâ'iz Efendi Ve Şâkir Bey) (Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Bölümü, 763). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/mecmua-faiz-efendi-ve-sakir-bey-suleymaniye-kutuphanesi-halet-efendi-bolumu-763> [erişim tarihi: 21 Eylül 2023].
- İspir, M. (2008). Şeyhî Divanı'ndaki Kasidelerin edebî türler ve tarzlar açısından incelenmesi I (Dinî türler). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. S.24: 103-126.
- Kalpakkı, M. (2006). Osmanlı şiir akademisi: Nazire. *Türk Edebiyatı Tarihi*. C.2. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 133-137.
- Karaköse, S. (2017). *Sa'id Giray Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194362/said-giray-divani.html> [erişim tarihi: 18.09.2023].
- Kardaş, S. (2022). Nedîm'in anlam dünyası: Nedîm Divânı'nda edebî türler, edebî tarzlar ve anlatım teknikleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*. 6(3): 257-285.
- Kılıç, E. (2013). *Mecmûa-yı letâif fi sandukati'l-meârif (Metin ve değerlendirme)*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi.
- Koç Keskin, N. ve Kılıç, E. (2018). Osmanlı çiçek kültürünün en önemli kaynağı Ubeydî'nin Netâyicü'l-ezhâr'ı. *Çiçek Kitabı*. (ed. Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Dergâh Yayınları: 11-76.
- Kurnaz, C. (2007). *Osmanlı şair okulu*. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Kurnaz, C. ve Çeltik, H. (1998). Osmanlı dönemi Kırım edebiyatı. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. S.6/Güz: 670-692.
- Kurnaz, C. ve Çeltik, H. (2013). *Divan şiiri şekil bilgisi*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Kurnaz, C. ve Tatçı, M. (haz.) (2001). *Tuhfe-i Nâilî-Divân şairlerinin muhtasar biyografileri*. C.2. Ankara: Bizim Büro Yay.

- Macit, M. (2017). *Nedim Divânı*. Ankara: Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196897/nedim-divani.html> [erişim tarihi: 18.09.2023].
- Mazıoğlu, H. (2009). XVIII. yüzyılın ilk yarısına kadar divan şiirinin genel durumu ve XVIII. yüzyıl şiiri içerisinde Nedim'in yeri. *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*. Ankara: TDK Yayınları: 769-776.
- Mecmû'a-i Eş'âr* [yz]. Millet Kütüphanesi. Arşiv No: AEMnz663.
- Mecmû'a-i Eş'âr* [yz]. Millet Kütüphanesi. Arşiv No: AEMnz776.
- Özcan, A. vd. (2013). *Târîh-i Râşid ve zeyli*. C.III. Klasik Yayınları.
- Özcan, A. (2003). Lâle Devri. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C.27. İstanbul: TDV Yayınları: 81-84.
- Pala, İ. (2003). Lâle Devri-Edebiyat. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C.27. İstanbul: TDV Yayınları: 84-85.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*. Millî Eğitim Basımevi.
- Selçuk, B. (2014). Âlî, Ali Can Bey. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/%20madde-detay/ali-ali-can-bey> [erişim tarihi: 21 Eylül 2023].
- Şimşek, İ. (2014). *123 numaralı mühimme defteri (1127/1715) İnceleme-Çeviriyazı-Dizin*. (Tez No. 391472) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=WBC656i315e2eV6-EZV1ohJiR4miGmT1_JnOZ7Qv1s94AijjKtIH5wFMjGICV1SE
- Tarlan, A. N. (1970). *Zâtî Divanı gazeller kısmı: II. Cild*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Uzun, Ş. (2012). *16. Yüzyıl klasik Türk edebiyatında tevhid*. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi. (Tez No. 308801) [Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=EEdeQgIdF>

[RxX5NbvVau-ArkC0XDa3RoJpbYnw-PW_fMbtQcucS94UT-9xTF5KXi](#)

- Yavuz, K.. (2013). Türk şiirinde nazire. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 10/10: 359-424.
- Yazar, S. (2022). Düstûru'l-amel (Riyâzî, Mehmed Riyâzî Efendi). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/dusturu-l-amel-riyazi-mehmed-riyazi-efendi> [erişim tarihi: 21 Eylül 2023].
- Yıldızoğlu, M. A. (2015). *Süleymaniye Kütüphanesi 34 Sü Tarlan/182 No'lu şiir mecmuası*. (Tez No. 394952) [Yüksek lisans tezi, Adıyaman Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=Wbc656i315e2eV6-EZV1oh8-auWqsWQFIAPa4ZJe9LoOEh24b3VCKZzAUUnvalbmD>

III. BÖLÜM:

3. KIRIMLI ÂLÎ DÎVÂNI'NİN ÇEVİRİ YAZILI METNİ

3.1. Metin Kurulumunda İzlenen Yol

- a) Şu an için mürettep nüshası elde bulunmayan *Âlî Divânî*'nin metni, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde NEKTY03531 demirbaş numarasıyla kayıtlı *Mecmû'atü'r-resâ'il*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde H.1763 arşiv numarasıyla kayıtlı *Mecmû'a* ile Millet Kütüphanesinde *AEMnz663* ve *AEMnz776* arşiv numaralarıyla kayıtlı şiir mecmuaları üzerinden oluşturulmuştur. Manzumelerin yer aldığı varak numaraları verilirken bu yazmalardan ilki "İÜ.", ikincisi ise "TK." şeklinde kısaltılmıştır.
- b) Eldeki veriler Kırimlı Âlî'nin *Divânî*'ni oluştururken manzumelerini bilinçli bir tercihle karışık sıraladığını anlamaya yeterli olmadığından yukarıda sözü edilen yazma eserlerde karışık hâlde bulunan manzumeler, klasik divan tertibine göre tarafımızca düzenlenmiştir.
- c) Manzumeler ve beyitler tarafımızca numaralandırılmıştır. Fakat manzumelerin büyük kısmı İÜ. nüshasında derkenar olarak ve muhtelif varaklarda bölünmüş bir biçimde yer aldığından manzumelerin yer aldığı varak numaraları ana metinde karışıklığı önlemek maksadıyla her bir manzume için dipnotlarda ayrı ayrı gösterilmiştir.
- d) Metinde "*Adobe Garamond Pro*" adlı yazı tipi kullanılmıştır.
- e) Beyitler tarafımızca numaralandırılmıştır.
- f) Köşeli parantez "[]" içerisinde varak numaraları verilmiştir.
- g) Arapça veya Farsça kelimelerin başına gelen edat ve ön ekler, Farsça birleşik isimler, türemiş sıfatlar ve birleşik sıfatlar, Farsça benzetme edatları, Farsça ikili tekrarlar, yapım eki işlevindeki Farsça ekler kısa çizgi "-" ile ayrılmıştır.
- h) Arapça ve Farsça kelimelerdeki hurûf-ı med olan "elif, vâv, ye" harfleri "â, û ve î" şeklinde gösterilmiştir.

- i) Mesnevîde “b” ile yazılmış “-up” zarf-fiil eki, çeviri yazılı metinde “p” şeklinde okunmuştur.
- j) “dâyim-dâ'im” örneğindeki kelimelerin yazılışında mesnevînin imlasına bağlı kalınmış “hemze” veya “ye”li yazılmıştır.
- k) Atıf vâvları “u, ü, vu, vü” şeklindedir.
- l) Farsça “vâv-ı ma'dûle” (ˆ) biçiminde gösterilmiştir.
- m) Sonu şeddeli Arapça kelimeler çift ünsüzle yazılmıştır ancak bazı yerlerde vezin gereği tek ünsüzle yazılmıştır.
- n) Çeviri yazılarda ‘aşk-‘ışk, ‘ayş-‘ıyş gibi iki şekilde okunabilen kelimelerin okunuşunda birlik sağlanmış ve tek şekil benimsenmiştir.
- o) Metinde geçen özel isimlerin ilk harfi büyük yazılmış ancak ek geldiğinde kesme işaretiyle ayrılmamıştır.
- p) Kelimeye birleşik yazılan “ile”ler bazı yerlerde vezin gereği ayrı yazılmış, kelime ve “ile” arasında kısa çizgi “-” konmamıştır.
- q) Metin tamiri yapılan yerler köşeli parantezle “[]” gösterilmiştir.
- r) Çeviri yazılı okunuşundan emin olmadığımız yerlerde kelime yahut mısra sonlarına parantez içinde soru işareti “(?)” konmuştur.

3.2. Çeviri Yazı Alfabesi

ا (ā)	a, ā	ض	ḏ, z
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ط	ṭ
ب	b, p	ظ	ẓ
ت	t	ع	ʿ
ث	ṯ	غ	ġ
پ	p	ف	f
ج	c, ç	ق	q
ح	ḥ	ك	k, g
خ	ḫ	ك	ñ
چ	ç	ل	l
د	d	م	m
ذ	ḏ	ن	n
ر	r	و	v, u, ū, ü, o, ō, ö
ز	z	ه	h, a, e
ژ	j	لا	la, lā
س	s	ی	y, ı, i, ī
ش	ş	ء	ʾ
ص	ş		

3.3. Çeviri Yazılı Metin

[DİVÂN-I 'ÂLİ-İ KIRIMI]

[KASİDELER]

1¹

Güfte-i 'Âli-i Kırımî Der-Hakḳ-ı Tevhîd-i Bârî ve Celle Şânühü
ve 'Amme Nevâlühü ve Lâ İlâhe Ğayruhü

[*Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün*]

1. Hüdâya minnet ile dil sipâs-ı güyâdur
'Aṭâ-yı nev-be-nevi lâ-yu'ad ü yuḥşâdur
2. Cihân eyledi bennâ-yı kâf u nûn-ı metîn
Sipihri-i çetr-i nümün bî-sütün-ı ber-pâdur
3. Dil oldı zînet-i lâ-taknaṭû ile tezyîn
Müdâm mâşıṭa-i luṭf-ı raḥmet-ârâdur
4. Şafî-i geşt-i şehâsında itdi sünbüle-çîn
Şimât-ı cûdı ḥalîle nevâle-baḥşâdur
5. Şerâreden idüp ol ibn-i âzeri gül-çîn
derün-ı âteş-i gülzâr ider temâşâdur
6. Olup 'aṭâsı süleymâna feyz-baḥş-ı nigîn
Nüfûz-ı emrine teşhîr-i dâd-ı dünyâdur
7. Huşûl-i mezra'a cûdî-i ḥüşe-i pervîn
O küşte dâs-ı hilâl-i sipihri-i ḥaḍrâdur
8. Süheyl mevhibesiyle 'aḳîḳ olur rengîn
Bedîd-i la'l iden ḳudretiyle ḥârâdur
9. Yed-i şehâveti behr-i nişâ[r-ı] dürr-i semîn
Ḳufül-güşâ-yı der-i ḥâzin-i 'aṭâyâdur
10. Enâm-ı maṭbaḥ-ı cûdıdan elemde ta'yîn
Nevâle-i keremi ḥalka ḥ'ân-ı yağmâdur
11. Kelâm-ı 'izzetini 'aşḳ ile iden tebyîn
Hevâ sirişte-i mergül-ı ṭâ-i tâhâdur
12. Rızâsını gözeden aḡniyâ-i pōst-nişîn
Firâz-ı kâf-ı ḳanâ'atde reşk-i 'anḳâdur

Velehü Der-Hakḳ-ı Ravza-i Muṭahhara Şal[lallâhu] 'A[leyhi ve Selle]m

¹ İÜ. 1b-6b

13. Kemāl-i luḡfı ile gör dil-i enīn ü ḥazīn
Ne gūne ravza içinde hezār-ı gūyādur
14. Ne ravza müşk ile ya‘kūt içinde ḥāra vü ṭīn
Fezā-yı meymenet-āşārı ‘adne hemtādur
15. Zihī ḥadīka-i revnaḡ-fezā-yı ḥuld-ı berīn
Mekān-ı dil-keş ü cāy-ı laṭīf ü ra‘nādur
16. Tūrābı ḡayret-i müşk-i ḡazāl-i ḥıṭṭa-i çīn
Ġubārı ḡadr-i şikest-i ‘abīr-i sārādur
17. Kıyām-ı naḡli mişāl-i nihāl-i sidre mekīn
Şimārı ġıbṭa-dih-i ‘uşbe-i muḡannādur
18. Derūnı fart-ı hūbūbāt ile ‘abīr ekin
Birūnı bād-ı şabāya meṭāf-ı vālādur
19. O ber-güzīde maḡām-ı şerīfe şad-taḡsīn
Nazīri dīde-i aḡvālde cilve-pīrādur
20. Düşelden āyīne-i ḡalbe ‘aks-i naḡli hemīn
Dilümde cilve-nümā midḡat-i dü-bālādur
21. Hezār midḡate şāyeste ol maḡall-i güzīn
Ḥıdīv-i mesned-i *levlāke* cāy-ı süknādur

Velehū Der-Na‘t-i Resūl-i Yezdān M. [Şallallāhu ‘Aleyhi ve Sellem]

22. Edīb-i pūr-edeb ümmī-laḡab Muḡammed Emīn
Hümā-yı himmeti evc-āşinā-yı mi‘nādur
23. Ḳudūmı bādī-i bünyād-ı ḡillḡat-i tekvīn
Zuhūrı bā‘iş-i icād-ı çarḡ-ı mīnādur
24. Ḳudūmi tarḡ-ı şikest-i künişt-i küfr ekin
Zuhūrı kāsir-i Lāt Menāt ‘Uzzādur
25. Ḳudūmı velvele-efkende-i zamān ü zemīn
Zuhūrı çāk-dih-i ṭāḡ-ı ḡaşṭ-ı kistrādur
26. Ḳudūmı içün ider ehl-i ‘adn şeh-āyīn
Zuhūrı debdebe-endāz-ı ‘adn-i a‘lādur
27. Şeh-i ferişte-ḡadem pādīşāh-ı ‘adl-āyīn
Şükūh-ı devleti ḡayret-fezā-yı dārādur
28. Şeh-i erīke-nişīn-i risālet ü temkīn
Vaḡār u cāhına dārā ḡulām-ı ednādur
29. Serinde tāc-ı *le-‘amruke* berinde ḡulle-i dīn
Meḡādīm-i ḡaremi ser-gürūh-ı ḡūrādur

30. Ğulām-ı dergehi ğılmān ü dāhī hūru'l-īn
Hırām-serāy-ı iremde maḳām-ı 'ulyādur
31. Hārāret-i dil-i 'aṣṣān ḳılmaġa teskīn
Benānı lūle-i ser-çeşme-i muşaffādur
32. Benān-ı mu'cize-senci işāresiyle hemīn
Dü-nīm olursa ḳamer hıdmetinde evlādur
33. İşāresi anı gehvāresine itdi yaḳīn
Ser-i benān-ı hümāyūn-ı mu'ciz īmādur
34. Maşūn-ı çeşm-i peyem-ber için be-'avn-i mu'īn
Sefīd-i ebr seri üzre çetr-i zībādur
35. Mişāli olmaduġın halka itmege tebyīn
'Ademde sāyesi haḳḳā nazīr-i hemtādur
36. Berīd-i vaḫy-i emānet-nüvīd-i rūḫ-ı emīn
Sicill-i raḫmete mühr-i nübüvvet imzādur
37. Virildi ma'rifeti destine ledün peşīn
Şerī'at ile bihīn-i kār-sāz-ı aḳvādur
38. Haḳīḳat ile haḳāyık-şinās-ı fenn-i yaḳīn
Ṭarīḳat ehline hem pīşvā-yı vālādur
39. İdüp hilāl-i semā dikḳat ile vaz'-ı cebīn
Nişānı na'lçe-i kefşe cebīn-i pes-pādur
40. Kemāl-i 'izzet ü ta'zīmüne çü 'abd-i kemīn
Dü-tā olursa eger ḳadd-i çarḫ-ı aḫrādur
41. Zāmīrine göre gün zerre-i zevāl-i ḳarīn
Kef-i münevveri hem aya ġıbṭa-fermādur
42. Olinca fekke-be-kef hūsüne su'āle ḳarīn
Ziyā gedāyī-i māh-ı semā hüveydādur
43. Kelāmı kevşer-i ḳand-ı nebātdan şīrīn
Dehānı menba'-ı nesīm-i feyze mecrādur
44. Hādīsi mā'ideden hem lezīz hem nemġin
Ṭa'ām-ı feyze nemek-pāş-ı luṭf-ı uzmadur
45. Mişāl-i nūr siyeh-i ḳalbe feyz idüp telḳin
Ḥayāl-i ḫāl-i fūrūġ-āver-i süveydādur

46. Zāmīr-i pākini tavşīf ile olup nūrın
Taviyyet-i şu'arā reşk-bağş-ı şī'rādur
47. Nesīm-i kūy-ı dil asāy-ı āhū-yı müşgīn
Şemīm-i mekr[emet-i] hulkı guşşa-fersādur
48. Mu'avvin-i ğurebā müşfik-i yetīm-i hamīn
Sütüde-i küremā zāt-ı cūd-peymādur
49. Hidāyet-i haq ile mühtedā-yı mehdıyetin
Neķāve-i huleķā müctebā müzekkādur

Velehū Der-Medh-i Ćār-yār-ı Güzīn R. D. [Rādıya'llāhü 'Anhü]

50. Mişāl-i şubh-ı Ebū Bekr-i şādıkuñ taşsīn
Zāmīri maţla'-ı envār-ı şıdk u taķvādur
51. Hıyāl-i hazret-i Fārūķ hem metīn ü rezīn
Haq ile bātılı fark eylemekde yektādur
52. Gül-i hadīķa-tırāz-ı hayā ki Zī'n-nüreyn
'Abīre lahlaķa-i hulkı şerm-fermādur
53. Hizebr-i rezm-i vegā hayder-i cihād-āyīn
Yegāne Şīr-i Hūdā pençe-tāb-ı a'dādur
54. Esās-ı şer'e metānet için çü hışn-ı haşīn
Ćār-yār-ı Nebī Ćār-rükni-i ra'nādur

Velehū Der-Medh-i Ciger-küşe-i Resül-i Hūdā

55. Hasan Hüseyin ü imāmeyn-i kurratü'l-'ayn
Dü-nür-ı başıra-efrüz-ı çeşm-i Zehrādur
56. Şafā-yı 'adne mübeşşer olanlara taşsīn
Ebū Bekr 'Ömer 'Oşmān ü Şīr-i Mevlādur
57. Zübeyr İbn-i Zübeyr İbn-i Talha Sa'd-ı güzīn
Ebū 'Ubeyde ile İbn-i 'Avf-ı dānādur

Velehū Der-Medh-i Mu'aviye

58. Hem ol mu'aviye-i hoş-nüvis ü diķkat-bīn
Sütüde kātib-i vaħy-ı kelām-ı mevlādur
59. Muħibbi rūhına dārü'l-ķarār-ı illıyyīn
Ĝıdāsı mā'ide-i 'adn ü menn ü selvādur

60. Revâdur eylese müşrik ne deñlü âh ü enîñ
Gürûh-ı düşmene dârü'l-bevâ[r] müheyâdur
61. Ne ân ki olmaya hanzal gîdâ-yı süfliyyîn
Teh-i ceñim-i mekân-ı ten-i eşirrâdur
62. Olup zamân-ı peyem-berde fitne ser-be-kemîn
Cihânda zulm ise hep ser-be-ceyb-i ihfâdur
63. Görince cünbişi râyât-ı fevzin ehl-i kîn
Esîr-i ra'se-i ğam mübtelâ-yı hummâdur
64. Resüle olmağıçün hem-civâr-ı kurb u yaķın
Huṭûr-ı hâtır iden geşt-i deşt-i Baṭḥâdur
65. Firâķ-nâme-i peygamberi dil-i ğam-gîñ
Hezâr-şevķ ile taşmîm-sâz-ı inşâdur
66. Bu nazm-ı nâdireden maķşad-ı dil-i ğam-gîñ
Rızâ-yı hâzret-i mevlâya kalbi ilkâdur
67. Maķâl-ı nâdire-gû olsa da elezz rengîn
Yine edâ-yı temeddühde 'acz-i bâlâdur
68. Sümüvv-i ķadrini mümkin mi eylemek tebyîñ
Anuñ ki mâdih ü vaşşâfi haķ te'âlâdur
69. İden hamâ'il-i vaşf-ı resûl-i zîb ü yemîn
Ziyâ-i kalb ile maṭla' firûz-ı cevzâdur
70. Hadîş-gûları kürsî-nişîn-i 'arş-ı berîñ
Felekler anlara nüh-sellim ü mu'allâdur
71. Mezâķ-ı rûḥa devâ-baḥş-ı dârü-yı nüşîn
Hakîm-i hikmeti nabz-âşinâ-yı 'İsâdur
72. Sütüde ṭab' ü şeyem zû-himem 'atâ ayasın(?)
Şefî'-i cürm-i ümem müşfik-i ehibbâdur

Velhü Hâtime-i Kaşide

73. Be-ḥaķķ-ı Şâni'-i eflâk ü Şâni'u'l-arzeyn
Ki levḥde ķalem-i şun'ı hikmet-inşâdur
74. Be-ḥaķķ-ı âyet-i *Tâbâ* be-sûre-i *Yâsîn*
Kelâm-ı hâzret-i Ḥallâķ-ı ķudret-implâdur
75. Dimem şümâr-ı günâhum çenân ü cürm-i çünîñ
Çü rîk-i lücce-i yem lâ-yu'ad ü yuḥşâdur

76. Muḥammīnān ‘aded-i cürmüm idemez taḥmīn
‘Uṣāt-ı ḥaṣre günāhum ta‘accüb-efzādur
77. ‘Aceb mi olsa eger kāmētüm dü-tā vü ḥamīn(?)
Küyüf-ı cürm ü günāhıyla dil muḥarrādur
78. Ne deñlü keffe-i mīzānda cürmimüz sengīn
Olursa dil yine ḥırmāndan müberrādur
79. Yanında farṭ-ı güneh kaṭreden ṣaġīr ü kemīn
Ki baḥr-i raḥmeti ḥaḳḳuñ o deñlü pehnādur
80. Yoġ anda lenger-i felek ḥayāle ka‘r-ı zemīn
Ezel ebed o yeme sāḥıleyñ-i vālādur
81. Eyā ṣeh-i rusülā(?) dil nice ṣühūr [u] sinīn
Güneh-ṣi‘ār u nekühīde kār ü rüsvādur
82. Nücüm-ı bī-‘aded-i zīr-i ṭārem-i be-hemīn
Ṣümār ile günehümden toġuz kaṭ ednādur
83. Derün-ı sevḳ-i günāh eyleyüp çü dīv-i mehīn
Murādı nefsi-zalümün baña teḳāzādur
84. Ma‘ıyyet ile ‘azāzīl-i düşmen-i dīrīn
Ne ḥīle itdügi ta‘rīfden mu‘arrādur
85. Eyā ṣeffī-i dil-i ümmetān-ı muṣṭarībīn
Ṣeffā‘at itmege ṭab‘uñ bahāne-cüyādur
86. Ne deñlü var ise cürmüm ṣeffā‘atüñle hemīn
Dilümde cilve-nümā ṣāhid-i tesellādur
87. Pesend o ṣā‘ire maḥmūd olup ṣeffī ü mu‘īn
‘Aṭıyye-i şılası ‘afv-ı Hıḳ te‘ālādur
88. Sitāyişinde ḥabībün bu midḥat-i şīrīn
Revān-ı ‘āliye ḥulv-i şekerden aḥlādur
89. Murād ravza-i pāk-i resüle ba‘d-ez-īn
Şalāt-ı bī-‘aded ile selām ihdādur
90. Kaḅül-i tuḥfeye aḥrā idüp hezār-emīn
Rızā-yı ḥazret-i bārīde olmaḳ evlādur

Velehü Manzûme-i Besmele-i Şerîf

[?]²

1. Sünbül-i gülzâr-ı kelâm-ı kadîm
Bismi'llâhi' r-raḥmâni' r-raḥîm
2. Şâh-ı sûtüde ber-i bâg-ı na'îm Bismi'llâh
Mışra^c-ı dîbâce-i nazm-ı kerîm Bismi'llâh
3. Nîk-i eşer ḥâme-i şun^c-ı ḥakîm Bismi'llâh
Mebde³-i âşâr-ı ḥükm 'Âliyâ Bismi'llâh

2³

Velehü Manzûme-i Kelime-i Tevhîd

[Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün]

1. Di dilâ Lâ İlâhe İllallâh
Dâ'imâ Lâ İlâhe İllallâh
2. Bâb-ı 'adnûn kitâbesinde 'ayân
İbtidâ Lâ İlâhe İllallâh
3. Suḥan-ı vâpesînum ide hemân
Kibriyâ Lâ İlâhe İllallâh
4. Qalb-i mü'minde ola ez-dil ü cân
Müdde'â Lâ İlâhe İllallâh
5. Kıldı âyîne-i dili el-ân
Pür-şafâ Lâ İlâhe İllallâh
6. Ola ferdâ refîkümüz furqân
Hem-nümâ Lâ İlâhe İllallâh
7. Baḥr-i bî-ka^c-ı r-ı raḥmet-i raḥmân
Âşinâ Lâ İlâhe İllallâh
8. Zîkr-i ḥaḳ bâ'îş-i sürûr-ı cinân
Dil-güşâ Lâ İlâhe İllallâh
9. Fâtiḥ-i ḳufl-ı bâb-ı 'adn ü cinân
İltikâ Lâ İlâhe İllallâh
10. Mu^cṭî-i devlet-i dü-kevn ü mekân
Ḥabbezâ Lâ İlâhe İllallâh

¹ İÜ. 7a.

² Bu manzumenin vezni tespit edilememiştir.

³ İÜ. 7a-7b

11. Zıkr-i tevḥīd ile olur insān
Pāk-edā Lā Īlāhe Īllallāh
12. Nev'-i insānı eyledi zī-şān
Vākı'ā Lā Īlāhe Īllallāh
13. Subḥa-gerdān olup şebān rūzān
Kıl nidā Lā Īlāhe Īllallāh
14. Ba'de evkāt-ı ḥamse söyle hemān
Bārihā Lā Īlāhe Īllallāh
15. Diyeğör olmağ isteseñ şādān
Bī-riyā Lā Īlāhe Īllallāh
16. Vuld-ı kalb ider dilüñde 'ayān
Muṭlakā Lā Īlāhe Īllallāh
17. 'Arş u kürsī kıılır olup feyzān
İḥtivā Lā Īlāhe Īllallāh
18. Men 'aref sırrını kıılan iz'an
Der-şehā Lā Īlāhe Īllallāh
19. Nefsüñi bilmek isteseñ di hemān
'Ārifā Lā Īlāhe Īllallāh
20. Cān ü dilden dimekte ins ü cān
Ḥāliyā Lā Īlāhe Īllallāh
21. Ola her ān dilüñde vird-i zebān
'Āliyā Lā Īlāhe Īllallāh

3¹

Velehū Na't-ı Şerīf-i Resūl-i Ḥudā

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

1. Āyet-i ve ş-şems² medḥ-i rüy-ı raḥşānındadır
Ve'd-ḍuḥā³ ta'rif-i pişānī-i tābānındadır

¹ İÜ. 7b-8a.

² eş-Şems 91/1.

³ ed-Duhā 93/1.

2. Midḥat-i gīsūsına *ve'l-leyl*¹ itmişdür nüzül
Şerḥ-i *mā-zāğā'l-başar*² evşâf-ı çeşmânındadır
3. Sûre-i *Nûn ve'l-kalem*³ ebrûları ḥaḳḳındadır
*Ķābe kavseyn ev ednâ*⁴ rif'ati şânındadır
4. Olmaz âbisten 'adîli vaz'ına çâr-ümmühât
Nûr-ı yektâ-yı dilâ rûy-ı dıraḥşânındadır
5. Cân ü dilden gerden-i teslîmümüz 'Âlî bizüm
Ol ḥabîb-i Kibriyânun zîr-i fermânındadır

45

**Berây-ı Şadr-ı 'Âlî İbrâhîm Paşa Şükûfe-i Lâle Goft 'Âlî Cân-ı
Kırımı**

[*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*]

1. Ḥaṭ-ı şîr ü 'izâr-ı dilberün **peyk**-i bahâridur
Femi **gonce**-nümâ-yı **rûḥ**-perver **dil** hezarıdur
2. Ḳadi **dil**-cû nihâl-i **gülşen**-ârâ-yı melâḥatdür
Dili **şûr**-efgen-i 'âlem ḥırâm-ı **nâz-dârı**dur
3. Hemîşe **şu'le**-pâş-ı ḥırmen-i sâmân o **dil-sûzu**n
Dil-efrûz **âteşin** ruḥsâr-ı **ḥüsn**-i tâb-dârıdur
4. **Ḥaṭ**-ı zîbendesı **ḥürşid**-i ḥâver gibi **tâb-âver**
Ziyâ-baḥş-ı felek **behcet**-nümâ **nûr**-ı 'izârıdur
5. **Leb**-i yâḳûtı rengin gördi mercân pâre-i eşküm
Nazardan düşdi bir âliyle yâru'n şerm-sârıdur
6. **Pesendide** dehânı ḥoḳḳa-i **yâḳût**-ı aḥmerden
Dür-i yektâ ise dendân-ı **dürr**-i şâh-vârıdur
7. Fûrüzende cemâlin 'arz idüp nâzende âliyle
Çü gül bihzâda ḥoş-reng eyleyen **naḳş**-ı nigâridur
8. Yeşil tozlu kemân-ebürüsü mî **ḳavs**-ı ḳūzaḥ mî ya
Hedef dil-**dânişin** tîr-i nigâh-ı cân-fiğâridur
9. Kiminün nâmı **yâḳût** u **sinândur** kiminün **elmâs**

¹ *el-Leyl* 92/1.

² *en-Necm* 53/17.

³ *el-Kalem* 68/1.

⁴ *en-Necm* 53/9.

⁵ İÜ. 129b-130a.

- Vefâ meydânınıñ her bir müje bir **nîze**-dârıdır
10. O şeh-nâz ile devrânuñ ‘adîmü’l-miñl ü **mümtâzi**
Zamânuñ ‘işve-bâzi şâh-ı şüh-ı şive-kârıdır
11. Dü-‘**ankâ**-yı cihân **bâlâ-nişîn**-i kâf-ı istiğnâ
O şüh-ı **dil-firîb**ün iki çeşm-i **dil-şikârı**dır
12. Varup bir **bağrı kara** düşmene râm oldı **meh-pâre**
Şeref-yâb-ı vişâl ağıyarı ‘aşık dâğ-dârıdır
13. **Muşaffâ** câme-hü ... **şahbâ**-reng-i ‘uşşâkı¹
Mülükî-meşreb olan **şeh-levend**ün vaz^c-ı kârıdır
14. Şikâyet **şubh** olur dil **dil-rübâdan** dâver-i ‘aşra
İden def-i te‘addî güşiş-i pür-iştihârıdır
15. Merâra(?) **zî-bedeldür** her gül-i **gülbin**-tırâz ammâ
Gehî dil-gîr iden hârik [gehî] cefâ-yı hârıdır
16. Müfahham dururmuş muhterem merd-i mükerrermdür(?)
Ser-âmeddür vekâlet mesnedi cây-ı qarârıdır
17. Ne **zibâ** hândânduñ şahibidür **ser-bülend**ânuñ
Melâz ü büse-gâhı südde-i devlet-medârıdır
18. **Höş-âyende** kelâm-ı pâki **şevk-efzâ**-yı hâtırdur
Ziyâ-bahşende a’yâna dil-i şafvet-dişârıdır
19. Şamed-i **sâgar**-ı ‘âl[em]-**nümâya** hânde-fermâdur
Cem itse sâkı-i şahbâ-yı luğf-ı bî-şümârıdır
20. Sipihrûn pür-ziyâ mihr-i dıraşşânı şu‘âyla
Kemiyet tab‘ınıñ zerrîn-kıttâsıyla mehârıdır
21. Degül **pervîz**-i dihkân-ı semâ re’s-i meh n’ola
Kemîne hüşe-çin zira^c-ı cüd u kışt-zârıdır
22. Vücüd-ı dâd-ı hağ-**bahşâyış**-i feyyâz-ı muğlakdur
Cihânuñ ‘ilm ile el-hağ **ferîd**-i nâm-dârıdır
23. İden tomâr-ı tām hâtim-i tayy ol **ser-firâzuñ**
Kef-i dest-i kerem peyvest-i deryâ iktirârıdır
24. Bezer rüy-ı cihânı himmet ü nâm-ı şerîfiyle
N’ola devrinde dil yüz bulsa zâtı **feyz-bârı**dır
25. Bir elde hâmesi bir elde şemşîr-i cihân-gîri
Ser-â-ser şark u garb [u] baħr ü berde hükmi cârîdür

¹ Mısra eksik olduğundan vezin aksamaktadır.

26. Yegâne âşaf *İbrâhîm Paşa* meşveret-pîrâ
Zamānuñ bir vezîr-i lâ-naẓîr-i müsteşâridur
27. Süleymânıdur 'aşruñ yoq ezâ devrinde bir mûra
Muvaffaq her umûra 'avn-i yâri dest-yâridur
28. Devrine **şevk-bahş** olmağdadur nefsi ferağ şadî
Terah devrinde 'aşıkda bulunmaq ıztırâridür
29. Gülistân-ı cihânda şâbitü'l-temkîn [ile] dâ'im
Çü nu'mân zâtı '**âli-şân**-ı dehrüñ iftihâridur
30. Dü-vaşf mürdesine pûş-ı **sinân** berdüş-ı **hõş-âşüb**
Du'â mizmârınuñ her bir müje bir **nîze-dârı**dur
31. Yek-i manzûr-ı luḡfı olduğıçün lâleler '**Âli**
Kibâruñ zîb-i tâc-ı ibtihâc-ı i'tibâridur

5¹

Güfte-i 'Âli

[*Fe'ilâtün Mef'ûlün Fe'ilün*]

1. Ey gül-i gül-sitân-ı Murtaẓavî
V'ey bahâr-ı hadîka-i Zehrâ
2. Kerbelâ oldı mâtem ile cihân
'Âlem inler olunca 'âşürâ
3. Zümre zümre çerâğ ü sancağ âh
Fuḡarâda nedür bu vâveylâ
4. Faḡr idüpdür çü faḡr ile ceddün
N'ola olsañ penâh-ı ehl-i fenâ
5. Her birisi yanar çerâğı durur
Çerâğı yansa anlaruñ ne ola
6. Şühedâ pâdişâhı sen el-ḡaḡ
Fuḡarâ ḡaylin itdün ehl-i livâ
7. Mâtemüñ devletinde ey mazlûm
Evliyâ oldı cümleten fuḡarâ
8. Dil-perîşân olan dilenciler
Şimdi cem'iyet üzredür ġuremâ
9. Gel 'Irâḡ u 'Arabda dutma maḡâm

¹ İÜ. 153b.

Umma andan Őakın řarār ü beķā

10. Mā'-i cārīde ki řabāb gibi
Nice biń çetr kıldı nā-peydā
11. Bu cihān bir řarābe menzildür
Şondı göçdi hezār-mīr-livā
12. Hāk-i Bağdādı zeyn iden Őeceri
Naħl-i ħurmā Şanur gören ammā
13. Tuğlardur ki kıldı menzilde
Çekilüp gitdi leşker-i ħulefā
Radıya'llāhü te'ālā 'Anhüm ve 'An kāffeti

[TARİHLER]

1¹

Tārîḥ-i 'Âlî Kırımı Berây-ı Ser-ṭobî

[*Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün*]

1. Ser-ṭobçıyân-ı pür-‘atâ yektâ ağa şîr-i veğâ
Ceng-âzmâ-yı şahın-ı heycâ pür-tevâzu‘ bî-vücûd
2. Olmaz hele şimdi ‘aceb tophâne olsa pür-ṭarab
Şevḳ-i kudümü oldı hep bādî-i şad-zevḳ-i sürûd
3. Dil ḥulḳına meftûn olur teşrîfine memnûn olur
Bezm ehline kânûn olur âheng-i ceng âvâz-ı ‘ûd
4. Bî-nuḳl u şahbâ-yı kadeḥ geldi derûna şad-ferah
Gitdi gönüllerden terah zevḳ u şafâ kıldı vürûd
5. Farṭ-ı meserret vaḳtidür def-i küdüret vaḳtidür
Pür-cüş u ‘işret vaḳtidür mânend-i baḥr ü nîl ü rûd
6. Ol nîk-ḥünuñ ‘izzeti olmaḳda ber-ter rifati
Gitdikçe câh ü devleti itmekde bâlâya şu‘ûd
7. Şad-çâre-sâz-ı bî-kesân ü yekke-tâzî gâziyân
Mümtâz-ı merdân-ı cihân âmâl-perdâz-ı vüfûd
8. Zevḳ-i sürür-ı ‘âleme luṭfı olur bādî heme
Ye‘cüc ü me‘cüc-ı ğama eyler zeri sedd ü ḥudûd
9. Mehtâb-ı evc-i ‘atîfet mihr-i sipihr-i mekremet
Kân-ı kerem pür-merḥamet kârı cihâna maḥz-ı sûd
10. Ma‘rûfdur ‘irfân ile a‘ṭâf-ı şad-iḥsân ile
Elṭâf-ı bî-pâyân ile itmekdedür bezl-i nuḳûd
11. Her dem ğarîbe şefḳati şad-merḥametle re‘feti
Oldı ‘arûs-ı himmeti mir‘ât-ı dilde rû-nümûd
12. Bâd ise ṭarf-ı küyını gezdikde gördi rüyını
Dünyâya ḥulḳı büyını neşr itdi mişl-i dūd-ı ‘ûd
13. Mânend-i ḥâtim ḥaşleti buldı keremle şöhreti
Bezl ile dest-i himmeti baḥrî ider giyse kebûd
14. Pîrâmen-i bîrûnını ḳalb-i kerem merḥûnını
Cism-i ‘atâ meşḥûnını ğamdan maşûn ide vedûd
15. Kem-ḥ‘âh-ı câhı ḥ‘âr ola aḥbâbı ğamdan dūr ola

¹ İÜ. 25b-26b.

Memnūn ola mesrūr ola her dem ‘alā rağm-ı ḥasūd

16. Naşb için oldı ḥāl-darı ‘**Āliyā** tārīḥ-i tām
Ser-tōbī İbrāhīm Ağa merd-i be-nām ü kân-ı cūd
ب ب ي غ ب ن ن ج = [H 1129 / M 1716-17]

2¹

Tārīḥ-i ‘Ālī Berāy-ı Ketḥudā-yı Tōbī

[*Mefā’ilün Mefā’ilün Mefā’ilün Mefā’ilün*]

1. Ağa-yı zū-kerem ‘ālī-himem ḥīn-i şecā’atde
Hizebr-i şaḥn-ı heycā şīr-i ner bebr-i vegā oldı
2. Faraḥ buldı kudümüyla ser-â-ser şaḥn-ı tophâne
Dijend ü ğuşşa vü ğam ser-be-ceyb ihtifâ oldı
3. Dil-i pür-rîş-i dervîş-i devâ-cü tıbb-ı cūdından
Bulup şad-inşirâḥ-ı şadı şâyân-ı şifâ oldı
4. ‘Abīr-i tīb-i luṭfindan muṭayyebdür meşâm-ı cān
Şemīm-i ḥulḳını teşbīh-i müşg itmek ḥaṭâ oldı
5. Nişâr itmekde çün emṭâr-ı dīnâr ü zer ü sīmi
Kef-i dest-i kerem-i peyvesti berâber seḥâ oldı
6. Mürâ’at eyleyüp va’d ü ḥuḳûka ‘an-şamīmü’l-bâl
‘Arūs-ı ‘ahdi mir’ât-ı vefâda rû-nümâ oldı
7. Hilâl-âsâ teraḳḳîler bulup mihr-i seḥâsından
Hezârân toṭçıyân şâyeste-i luṭf u ‘aṭâ oldı
8. Berīdür ḥibreden çeşm-i ‘alīlüm dīdeler rüşen
‘Uyün-ı dâ’iyâna ḥâk-i pâyı tütüyâ oldı
9. Cihâda fî sebīli’llâh eyler ictihâd-ı tām
Ġazâ mu’tâd olup müstevcib-i ‘avn-i Ḥudâ oldı
10. ‘Aceb idbâr ile dil ḥâr-ḥâr-endüz iken ḥalâ
Derūnumda keder tebdīl-i iḳbâl-i şafâ oldı
11. Bu ğüne eylemezdüm vaşf-ı iḥsân-ı firāvânın
Velī dil keşret-i deyn ü ğumūma mübtelâ oldı
12. Edâsın dest-i cūdından temennâ eylerüz zīrâ

¹ İÜ. 26b-27b.

- Keremle hâtim-i tay dinse hakkında revâ oldu
 13. İreydi devrine ca'fer olurdu çâker-i kem-ter
 Sehâvet 'âtıfletle ber-güzîn-i eşhıyâ oldu
 14. Sehâvetle dem-â-dem re'fet ü şefkatle himmetle
 Muhaşşal çâre-sâz ü dil-nüvâz-ı bî-nevâ oldu
 15. Şenâ her dem devâm-ı câhına dil-h'âh-ı dâ'îdür
 Du'â dilde tehattüm rütbesinde müdde'â oldu
 16. Hurûf-ı hâl-dârıyla dinildi 'Âliyâ târih
 Be-'avn-i rabb Muhammed topçıyâna kethudâ oldu
 ب ن ب ب ج ي ن ت خ ي = [H 1129 / M 1716-17]

3¹**Târîh-i 'Âli Berây-ı Beyt-i Ser-ţöbî**

[Fe'ilâtün Mef'âlün Fe'ilün]

1. Ser-ţöbî semiyi-i İbrâhîm
Merd-i memdûh u 'âtıfet-pîrâ
2. Kıldı vaz'-ı esâs için taşmîm
Leb-i deryâda böyle bir süknâ
3. Her mücessem nuķûş-ı dîvârı
Naķş-ı bihzâdı ândurur haķķâ
4. Câm-ı berrâķ-ı pür-cilâsıdur
Rûşenâ-baķş-ı dîde-i beyzâ
5. Ser-i bâmında olsa şâyeste
Âşiyân-sâz-ı tã'ir-i 'anķâ
6. Şanma emvâcdur kucağın açup
'Aksin âgûşa teşnedür deryâ
7. Görmege baħr içinde timşâlin
Biñ göz ile baķar nücûm-ı semâ
8. Gıbta-baķş-ı nigâr-hâne-i çîn
Mesken-i pür-nuķûş-ı müsteşnâ
9. Menzil-i hûş-nişîmen-i dil-keş
Cây-ı yektâ maķâm-ı bî-hemtâ
10. Müslib-i guşsa vü dijend ü keder

¹ İÜ. 27b-28a.

- Cilve-gâh-ı muḥadderât-ı şafâ
11. Zât-ı pāk ü vücūd-ı bānīsin
Kerb ü ğamdan maşūn ide mevlâ
12. ‘Ālī bünyādına didi târiḥ
Sâhil-i yemde ḥâne-i ra‘nâ
ساحل یمده خانه رعنا = [H 1136 / M 1723-24]

4¹

Târîḥ-i ‘Ālī Qırımı Berây-ı Beyt-i Ser-ṭöbî

[*Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün*]

1. Sâhil-i yemde leb-i deryâda
Bir güzel mesken-i vâlâdur bu
2. Ser-ṭöbî-i celîlü’ş-şâna
Cây-ı âsâyiş-i ra‘nâdur bu
3. Yem döker kılmğa ahbâbı şikâr
Şayd-gâh-ı dil-i ‘anḳâdur bu
4. ‘Ayş u rāḥatuında bî-hemtâ
Cây-ı ârâm-ı eḥibbâdur bu
5. Çekilür seyrine yârân-ı şafâ
Menzil-i dil-keş-i vâlâdur bu
6. ‘Ālī itmâmına didüm târiḥ
Sâde bir beyt-i dil-ârâdur bu
ساده بر بیت دلارادر بو = [H] 1132 [M 1719-20]

5²

Târîḥ-i ‘Ālī Berây-ı Ḥâne-i Ser-ṭöbî

[*Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün*]

1. Sütüde-himmet İbrâhîm Ağa yektâ ser-ṭöbî
Kerem-güster semâḥat-perver ü merd-i neberd-ârâ
2. Gelince cūşa baḥr-i himmeti taşmîm-i vaz‘ itdi

¹ İÜ. 28a-28b.

² İÜ. 28b.

- Kenâr-ı yemde nev-ıtarh-ı esâs-ı mesken-i vâlâ
 3. Zihî rûşen-nişîmen menzil-i dil-h'âh-ı müstaşsen
 Maķâm-ı dil-güşâ süknâ-yı bî-mânend-i müsteşnâ
 4. Nuķuş-ı bî-müdânî ğıbtâ-fermâ-yı dil-i mânî
 Kederden hıfz ide bânîsini ħallâķ-ı bî-hemtâ
 5. Tamâm olduķda bu ra'nâ binâ 'ÂLİ didüm târiķ
 Leb-i deryâda beyt-i cân-fezâ memdüķdur zîbâ
 لب درياده بيت جان فزا ممدوحدر زيبا = [H] 1132 [M 1719-20]

Leb-i deryâda bâlâ mesken ü süknâ-yı ra'nâdur¹
 لب درياده بالا مسكن و سکنای رعنادر = [H] 1132 [M 1719-20]

6²

Târîķ-i 'ÂLİ Li-Vefâtı Boynegri-zâde

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

1. İbn-i Boynegri-zâde tıfl-ı pākîze-nijâd
 Bâĝ-ı dehrün nâ-şüküfte ğonce-i nâzük-teri
 2. Emr-i lâ-yüstaķdimûna 'âķıbet boyun egüp
 Uçdı murĝ-ı rûķı pervâz itmeĝe bâl ü peri
 3. Fevtine 'ÂLİ du'â idüp didüm târiķini
 Muştafânuñ ĝülşen-i vâlâ-yı 'adn ola yeri
 مصطفانك گلشن والای عدن اوله یري = [H] 1124 / M 1712-13]

7³

Târîķ-i 'ÂLİ Berây-ı Vefât

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

1. Bâm-ı cisminden uçup bir nev-nihâl-i behcetün
 Murĝ-ı rûķı oldı âķir âşiyân-sâz-ı 'adem
 2. Nâ-şüküfte ol ĝül-i ĝülbin-tırâzı şad-füsüs
 Kıldı pejmürde bu dem bād-ı fenâ-yı pür-sitem
 3. Nüş ider câm-ı memâtı tıfl-ı pîr ü nev-civân

¹ Bu mısra manzumeden baĝımsız olarak derkenarda yer almaktadır.

² İÜ. 75b.

³ İÜ. 75b-76a.

- Yoğ beğası bu hayāt-ı bî-şebātuñ lā-cerem
4. Fevtine idüp du‘ā ‘**Ālī** didüm tārīhini
Ola İbrāhīme mesken şahn-ı gülzār-ı irem
اوله ابراهيمه مسکن صحن گلزار ارم = [H 1123 / M 1711-12]

8¹

Tārīḥ-i Dīger ‘**Ālī** Berāy-ı Vefāt

[Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün]

1. Hācī İbrāhīm ḥ‘āce dār-ı dünyādan göçüp
İrci‘ū emriyle oldı ‘āzim-i rāh-ı beğā
2. Sınsin(?) zann etmegın destin çıkarup kırdın
Mü‘minīnün cümlesinden itmede cerr-i du‘ā
3. Gūş idüp fevtine bir üstād Lebībün ‘**Āliyā**
Hātif-i gaybī du‘ā idüp be-feyz-i kibriyā
4. Nār-ı düzaḥdan ḥalāşına didi tārīhini
Gül-sitān-ı ‘adni İbrāhīm Efendi ide cā
گلستان عدني ابراهيم افندي ايده جا = [H 1123 / M 1711-12]

9²

Tārīḥ-i ‘**Ālī** Berāy-ı Tevellüd

[Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün]

1. Yine bir gevher-i nā-yāb peydā itdi luṭfından
Temevvüc eyleyüp baḥr-i ‘aṭāsı ḥağ te‘ālānuñ
2. Ne gevher cebhesi reşk-i kamer ferzend-i bî-mānend
Leb ü dendānı vaşfı deldi bağrın dürr ü mercānuñ
3. Ne mercān gıbṭa-i mühr-i süleymān didi ḥağqında
Nigīn-i la‘lini seyr iden ol ma‘şüm ra‘nānuñ
4. Berī olduqça dās-ı māh-ı nevdn ḥūşe-i pervīn
Ḥudā mūr-ı elemden geşt-i ‘ömrin dūr ide anuñ
5. İki muḥbir çıqup tebşir-i mevlidle didi tārīḥ
Ḳudūmı hüdhüd-i rūḥa feraḥ virdi Süleymānuñ

¹ İÜ. 76a.

² İÜ. 76a.

قدومي هدهد روحه فرح وردی سلیمانك = [H 1116 / M 1704-5]

10¹

Tārīḫ-i 'Alī Cān

[*Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün*]

1. Lafzen ü ma'nen 'Âliyâ hâtif didi tārīḫini
Bîñ yüz ü on beşde tamâm oldı bu cāy-ı cān-fezâ
[H 1115 / M 1703-04]

11²

Tārīḫ-i 'Âlī Berāy-ı Maṣıb

[*Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün*]

1. Hâzret-i ḥaḳ Ḥalîl Paşayı
Cāha itdi dü-tüğ ile terğib
2. Ceddi meşkür olup dilâ oldı
Maṣıbı ka'be-i şerife qarîb
3. Râh-ı baḥâda ḥasbeten li'llâh
Tek ü pü eyledi firâz ü nişîb
4. Cidde tevfiḳ ile muvaffaḳdur
Ḳurb-ı beyt-i ḥaḳḳa odur taḳrîb
5. Geldi üçler ki didiler tārīḫ
Ciddeyi ḥaḳ Ḥalîle kıldı naşîb
جده يي حق خليه قبلدي نصيب = [H 1125 / M 1713-14]

12³

Velehü Berāy-ı Ḳaşr

[*Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün*]

1. Aḥsente zihî kâḥçe-i tarḫ-ı müselleḡ
Süknâ-geh-i yārân-ı şafâ mesken-i dil-keş
2. Mânend-i şuver-ḥâne-i çîn resmi müferriḫ
Erjeng-i nuḳûşı buña nisbetle müşevveş
3. 'Arz itmede bu ḳaşr ġamuñ def'ine şad-cām

¹ İÜ. 76a.

² İÜ. 76a-76b.

³ İÜ. 76b.

- Yārāna bilā-vāşıta-i sāķī-i meh-veş
4. Levḫ-i dile resm oldu bu tāriḫ-i ser-āmed
Zī-şuffa-i zībāçe zihī қаşr-ı mūnaққaş
زي صفةً زياجه زهي قصر منقش = [H 1122 / M 1710-11]

13¹

Velehū Berāy-ı Tevellüd

[*Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün*]

1. Şadr-ı a'zam o himem-pişe 'Alī Paşa kim
Aña haқ virdi bihīn-rātibe-i tevkīli
2. İremez her ne қadar қaddini ḫam қılsa felek
Pāye-i cāhına şāyān ü sezā tebcīli
3. Böyle olur olıcaқ bendesine dünyāda
Mūcid-i lem-yezelün mevhibe-i tekmīli
4. İbtidā mihri virüp soñra aña itdi 'aṭā
Bir қamer-cebhe-i ferzend-i hümā tazlīli
5. Ne қamer-cebhe ṭulū'ından idüp kesb-i ziyā
Şimdi minnet mi ider mihre mehün қandīli

6. Nāy-ı şükr[ā]nesine cānıñı eyle қurbān
Sikke lāzımsa o niğū ḫalefün tebcīli
7. 'Alī tāriḫ-i velādet için it sa'y-i Ḥudā
Ṭul-ı 'ömr ile mu'ammer қıla İsmā'īli
طول عمر اله معمر قيله اسماعيلي = [H 1118 / M 1706-7]

¹ İÜ. 76b.

14¹

Velehü Berây-ı Vefât

[*Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün*]

1. Belâya şabr kaçâya rızâyı pîşe idüp
Ne gelse bil anı hağdan felekden itme gele
2. Du'â idüp didi târîh-i fevtin 'ÂLİ ola
Gelüp haşrda Muhammed Sa'îdlerle bile
گلوب حشرده محمد سعيدلرله بيله = [H 1123 / M 1711-12]

15²

Dİger Berây-ı Vefât

[*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*]

1. Zehr yağdırmağdadur pîr ü cüvâna rüz [u] şeb
Bir münakkaş mâra beñzer bu cihân-ı bî-beğâ
2. Görinür bu devr-i fânî içre gûn-â-gûn şuver
Aldadur insânı her demde nuķûş-ı mäsivâ
3. Ne çeker o vâlîde gitdi ciger-güşem diyü
Hağ aña şabr-ı cemîl ihsân ide şubh u mesâ
4. Harf-i menķût ile âh idüp didüm târîhini
Hayf cânım Aħmedüm vâ-ħasretâ vâ-fürķatâ
ي ف ج ن ت ف ق ت = [H 1123 / M 1711-12]

16³

Velehü Berây-ı Vefât

[*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*]

1. Râbî'a-ħaşlet ferîşte-menzilet bir nîk-ħû
Dâr-ı näsütü koyup lâhûta reftâr eyledi
2. Luğfına mu'tâd olanlar ħüsn-i ħulķın yâd idüp
Hağķına her dem du'â-yı ħayrı tekrâr eyledi
3. Hâl-dârî mışra'yla söyledüm târîhini

¹ İÜ. 76b.

² İÜ. 76b-77a.

³ İÜ. 77a.

Ruḳye Bānū gülşen-i ‘uḳbāya reftār eyledi

ق ي ب ن ش ن ق ب ي ف ت ي ي = [H 1124 / M 1712-13]

17¹

Velehū Berāy-ı Vefāt

[*Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün*]

1. ‘Adem iḳlīmini seyr itmek iḳün bir ser-āmed ḳad
Süvār olup ecel reh-vārına pā-der-rikāb oldı
2. Dilā ervāḥ-ı mevtāyı du‘ālarla idenler yād
Ser-ā-pā raḥmete şāyeste me‘cūr-ı müşāb oldı
3. Vefātın nevḥa-gerden güş idüp ‘Ālī didüm tārīḥ
Muḥammed genc idi şad-āh medfün-ı türāb oldı

محمد گنج ايدي صد آه مدفون تراب اولدي = [H 1124 / M 1712-13]

18²

Velehū Li-Vefāt

[*Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün*]

1. Geldi bir nevḥa-serā ‘Ālī didi tārīḥin
Bülbül-i gülşen-i firdevs ola rūḥ-ı Aḥmed

بلبل گلشن فردوس اوله روح احمد = [H 1123 / M 1711-12]

19³

Velehū Berāy-ı Tevellüd

[*Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün*]

1. Gelüp bir müjde-fermā mevlidine söyledi tārīḥ
Ṭulū‘ itdi Muḥammed burc-ı a‘lādan hilāl-āsā

طلوع ايتدي محمد برج اعلا دن هلال آسا = [H 1121 / M 1709-10]

¹ İÜ. 77a.

² İÜ. 77a.

³ İÜ. 77a.

[GAZELLER]

Ġazeliyyât-ı 'Âlî-i Kırimî Raĥmetu'llâh

[ELİF]

1⁴⁷

[*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*]

1. Hâk-i kûyın o mehûn sürme Şıfâhâna şabâ
Küh̄l-veş çek anı bu dîde-i giryâna şabâ
2. Gelüp açıldı olup gülşen içinde gülşen
Şağ esen geldi diyü şaĥn-ı gülistâna şabâ
3. Götürir lânesine şahid-i berg-i verdi
Hele bir vâsıta dur bülbül-i nâlâna şabâ
4. Fikr-i kad ü had ü zülfeyn-i nigâr ile ider
Hızmeti serv-i gül ü sünbül ü reyĥâna şabâ
5. Yiridür maĥv-i vücüd eyler ise ey 'Âlî
Câme-ĥ'âbuñ ile girdikde zarîfâne şabâ

Eydan

2⁴⁸

[*Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün*]

1. Ne âl ider bilineydi o gül-'izâr baña
Teraĥĥum eyler idi 'andelîb-i zâr baña
2. Gehî kirişme vü nâz gehî 'itâb ü cefâ
Neler ider hele görseñ o şive-kâr baña
3. Felek 'aceb ruĥ-ı pür-tâb-ı yâri görmedi mi
Ne 'arz ider meh ü mihri şeb ü nehâr baña
4. Gül ile bülbülü şordum o gönce güldi didi
Benüm gibi saña yok sen gibi hezâr baña
5. Serüm hünlerle eger hem-ser-i zuĥal olsa
Bu baĥt-ı naĥs ile 'Âlî ne i'tibâr baña

Eydan

⁴⁷ İÜ. 8a

⁴⁸ İÜ. 8b

3⁴⁹

[*Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün*]

1. Baḡşini itmez isem dāne-i ḡāline Ḥudā
Baña ādem dimesün bir daḡı ol ḡūr-liḡā
2. Görmedük ḡüsnini seyründe bile ol māhuñ
Zāhidā biz nice ta‘bīr idelüm anı saña
3. Fikr-i būs-ı femi ol Yūsuf-ı mışr-ı ḡüsnün
Yoḡ yire itmededür ‘ömr-i ‘azizi efnā

Li-nāmıḡihī

4⁵⁰

[*14’lü hece ölçüsü*]

1. Dilā ḡüş eyle fenn-i beyān söylerüm saña
Hilāl-ebrü-yı yāri ne ān söylerüm saña
2. Ey serv-i bāḡ-ı çemen bād-ı hevā şalınma
Bāḡ-ı cihānda rūḡ-ı revān söylerüm saña
3. El-ḡazer ebruvānı raḡm eylemez kimseye
Tīr-i müjesi bir bī-amān söylerüm saña
4. Gül ruḡları āliyle alur ḡönül murḡını
Dimek ne lāzım ibn-i fülān söylerüm saña
5. Uzatma zāhid sözi āḡire şat metā‘ı
Ben kūy-ı yāre vardum ḡubān söylerüm saña
6. Şehr-i merd(?) sırruñı ifşā itme şaḡın ha
Başḡa bir ‘ālem oldı nihān söylerüm saña

⁴⁹ İÜ. 74a.

⁵⁰ TK. 4b.

Eydan
[BE]

5⁵¹

[*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*]

1. N'ola 'arz-ı feraḥ itse dil-i ḥurrem-meşreb
Nüş-ı şahbâda olur dilber ile hem-meşreb
2. Nice dil 'işrete meyl eylesün meclisde
Hem mey-i nâb ola hem şûḥ-ı müselleme-meşreb
3. Rûz [u] şeb zevk-i müdâm itmededür ve'l-hâşıl
Mest-i peymâne be-kef bâde-keş-i cem-meşreb
4. 'Âlem-i âb ü meyün ḥürmetini münkir mi
Zâhid-i gâv-ta'aşşub-meniş ü kem-meşreb
5. Şîr-gîr olsa ḥaṭ-âver güzelün çeşminden
Olmaz âhü-yı çerâ-gâh-ı ḥoten rem-meşreb

Eydan
6⁵²

[*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*]

1. Rûyı pertev-fiken-i sāgar olursa ne 'aceb
Mîhr-i mehtâba ziyâ-güster olursa ne 'aceb
2. Çün ziyâ ṭâlib imiş merdüm-i çeşm-i 'uşşâk
Nâzîr-i nûr-ı ruḥ-ı dilber olursa ne 'aceb
3. Dil-i şeydâ gibi sevdâ-zede-i ṭurra-i yâr
Ġuşşa-perdâz ü belâ-perver olursa ne 'aceb
4. Heves-i çeşm ü ḥayâl-i kıdd ü refṭarıyla
Sîne-âşûbuña maḥşer olursa ne 'aceb
5. Bu kadar şöhret-i eş'âr ile cânâ 'Âlî
Kîşver-i ma'rifet-i dâver olursa ne 'aceb

⁵¹ İÜ. 8b-9a

⁵² İÜ. 80a.

Eydan

7⁵³

[*Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün*]

1. Keşti-gîr-i şavetüfnden zerre olsa rûd-yâb
Pençe-tâb-ı mihr-i 'âlem-tâb olur bî-irtiyâb
2. Yümn ü 'izz ü devlet ü rif'atle dâ'im olasin
Kâm-bîn-i kâmurân-ı kâm-kâr-ı kâm-yâb
3. Mışra'-ı berceste-i divân-ı şihhat eyleye
Kâmet-i tûbâ hırâmân kâtib-i emru'l-kitâb

[TE]

8⁵⁴

[*Mef'ülü Mef'ülü Mef'ülü Fe'ülün*]

1. Cânâ dili şüret-kede-i çîn-i cebîn it
Vîrânemi mağbûṭ-ı şûr-hâne-i çîn it
2. 'Aksün ile zînet-dih-i aşnâm-ı künişt ol
Ol vech ile zühhâdı bile deyr-nişîn it
3. Gül-pister-i nâz içre girüp zîr-i lihâfa
Ser-tâ-be-ḳadem fitneyi de ser-be-kemîn it
4. Olsun yine la'lünde nümâyân haṭ-ı nev-hîz
Mürânı süleymân gibi teşhîr-i nigîn it
5. 'Âlî gibi eş'âr-ı dürrer-bâr ile ey dil
Mecmû'a-i ḳalbün şadef-i dürr-i semîn it

Eydan

9⁵⁵

[*Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün*]

1. Dilerüm haḳdan şehâ ol kâm-bîn-i salṭanat
Olmaya hiç bir zamân sensiz zemîn-i salṭanat

⁵³ İÜ. 80b-81a.

⁵⁴ İÜ. 9a.

⁵⁵ İÜ. 80a-80b.

2. 'Avn-i feyz-â-feyz-i yezdân ile ber-vefķ-i emel
Nice yıllar olasın mesned-nişin-i salşanat
3. Mâh-ı nû[r]-ı revnaķ-fezâ-yı hâle olduķça ola
Sen şehûn engüşt-i cûdı der-nigîn-i salşanat

[SE]

10⁵⁶

[Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün]

1. Neřâṭ-ı feyz[e] ḥaṭ-ı rüy-ı yârdur bâ'is
Güşâyış-i dile sebz-i bahârdur bâ'is
2. Terařsuḥ-ı nem-i çeşmümle rîziş-i eşke
Zücâc-ı dilde olan inkisârdur bâ'is
3. Hemîşe girye-i cân-gâh-ı şem'-i pür-tâba
Cefâ-yı ser-zeniş-i rüzgârdur bâ'is
4. Ḥaṭ-ı 'izârına neşv ü nemâ virür eşküm
Ruṭûbet-i çemene cüy-bârdur bâ'is
5. Çü lâle-dâğ derün âşikârına 'Âlî
Ḥayâl-i ḥâl-i 'izâr-ı nigârdur bâ'is

Eyḍan

11⁵⁷

[Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün]

1. şikenc-i kâküli çün mâr-ı pür-gezend 'abeş
N'içün hezâr-ı dili kıldı müstemend 'abeş
2. Devâ-şikeste dile mûmyâ-yı vuşlatdur
řaķın řaķın aña ölmek cebîre-bend 'abeş
3. Ḥalâvet-i leb-i şîrîn-i yâre nisbetle
Mezâķ-ı câna gelür çâşnî-i ķand 'abeş
4. 'Aceb 'aceb yine dil 'ateş-i firâķa yanar
Ḥayâl-i ḥâl-i 'izâr ile çün sipend 'abeş
5. Ḥaṭ-âver olsa da geçmem diyü tebessüm ider
Hemîşe 'Âlî ider yâre riş-ḥand 'abeş

⁵⁶ İÜ. 9b.

⁵⁷ İÜ. 72b.

12⁵⁸

[CĪM]

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1. Zümre-i a'dādan aḥz-ı intiḳām itmek de güç
Deşne 'uryān olmuş iken der-niyām itmek de [güç]
2. Mümteni' -i aḡyārı yār ile görüp şabr eylemek
Ḳatline şemşīr-i sāk-ı ihtimām itmek de güç
3. 'Aşıka müşkil degül mi kūy-ı dilberden ferāḡ
Dā'imā kelb-i 'aḡūra iltiyām itmek de güç
4. Derd-i ser çekmek ḥumār-ālūdeye şa'b ü ta'b
Sākī-i şūḡ olmasa şürb-i müdām itmek de [güç]
5. Ḳāni' olmaḡ seyri devr-ā-devr ile düşvār līk
'Āliyā şayd-ı tezerv-i ḥōş-ḥurām itmek de güç

'Ālī

13⁵⁹

[Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün]

1. Gül ḥār-ḥār-ı ḥār ile dil-teng olur mı hīç
Rūyı güşādelerde 'aceb neng olur mı hīç
2. Ressām-ı resm-i rūyı dil-ārāyı seyr iden
Dil-bend-i naḡş-ı ḥāme-i erjeng olur mı hīç
3. Peymān ü tevbe ḥāzır iken rind-i cām-nūş
Sāḡar-şikest-i bāde-i gül-reng olur mı hīç
4. Dervīş-i jende-pūş bu kevn-i fesādda
Zīnet-perest-i ḥāme-i nīreng olur mı hīç
5. Bī-gānelerle bāde-i ḥamrā içer o şūḡ
Bundan ziyāde 'Āliye bir reng olur mı hīç

⁵⁸ İÜ. 9b-10a; TK. 37a; AEMnz663-65a.

⁵⁹ İÜ. 80b.

[HĀ']

14⁶⁰

[*Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün*]

1. Bu gice leb-be-leb-i la'l-i civân oldu kadeh
Ser-be-ser nâ'il-i sermâye-i cân oldu kadeh
2. Pertev-i feyz-i ruh-ı sâkî-i gül-çehre ile
Gıbta-fermâ-yı gül-i bāğ-ı cinân oldu [kadeh]
3. Mey-i hamrâ ile def-i gam idersiz diyerek
Tesliyet-bağş-ı dil-i bāde-keşân oldu [kadeh]
4. Düşürüp birbirine mey-kedede mestânı
Bâ'ış-i fitne vü aşüb-resân oldu kadeh
5. Maḥrem-i rāz-ı nihân olsa 'aceb mi 'Âlî
Bu gice leb-be-leb la'l-i civân oldu kadeh

[HĀ']

Li-muḥarrihî 'Âlî

15⁶¹

[*müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün*]

1. Bâ'ış-i dāğ-ı derûn bir leb-i mül lâle-ruh
Eşküm ider la'l-gün bir leb-i mül lâle-ruh
2. Mey-keşe şubḥ u mesâ içmemek olmaz revâ
Mey şuna lâ-siyemâ bir leb-i mül lâle-ruh
3. Bezme gele 'avḫ ide bāde içe zevḫ ide
Meclisi pür-şevḫ ide bir leb-i mül lâle-ruh
4. 'Âlem-i âb eyleye ref-i ḥicâb eyleye
Nüş-ı şarâb eyleye bir leb-i mül lâle-ruh
5. 'Âlî ile rûz [u] şeb ola mı bilmem 'aceb
Hem-çü kadeh leb-be-leb bir leb-i mül lâle-ruh

⁶⁰ İÜ. 10a.

⁶¹ İÜ. 10b; TK. 53b.

Eydan

16⁶²

[*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*]

1. 'Aceb mi yâri ağûşa çekerse pîrehen küstâh
Vişâle nâ'il olmaz mı dilâ serden geçen küstâh
2. Rehâ olur mı tevbîh-i şabâdan rûy-ı dildâra
Dırâz idüp zebânın eylese şem' encümen küstâh
3. Ruğından eyleyüp kaç'-ı nazar mir'âta bakmazdı
Cihânda olmayaydı tûti-i sükker-şiken küstâh
4. Yanında âşinâ bigâne yek-laht ü müsâvidür
Seven küstâh o dildârı derûnî sevmeyen küstâh
5. Leb-i sâkîden ister her kadeh başında bir buse
Sezâdur derler ise 'Âlî-i şîrîn-suhan küstâh

'Âlî-i Kırmî

17⁶³

[*Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün*]

1. Hem-reng olalı gamze-i hün-rîz ile mirrih
Çan dolmadadur hançer-i ser-tîz ile mirrih
2. Âşûba kodı gerdiş-i çeşmün gibi dehrî
Her devrde bir fitne-i nev-hîz ile mirrih

'Âlî

18⁶⁴

[*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün*]

1. Gelürse çeşmine üstâda mirrih
Olur kabîl-i neberd icâda mirrih
2. O hünîdür cihân-âşûb u fitne
Mübâhât itmesün tenhâda mirrih
3. Kaçar gelmez meşâf-ı gamzesine

⁶² İÜ. 10b-11a.

⁶³ İÜ. 67a.

⁶⁴ İÜ. 81b.

- Çazāya gelse de imdāda mirriḥ
4. Düşürmiş kevkebin ḥāl-i nigārı
Görüp olmuş meger üftāde mirriḥ
5. Neler çekmiş ḥayāl-i ğamzesinden
Anuñla söyleşür 'uqbāda mirriḥ
6. Nigāḥ-ı yāre taklīd eyleyelden
Gezer ḥançer-be-kef āmāde mirriḥ

Velehü

19⁶⁵

[DĀL]

[*Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün*]

1. Dilerse ol şeh-i bī-dād-ı cellād
Nigāhıdur anuñ üstād-ı cellād
2. Göreydi çeşmini ol tünd-ḥūnuñ
İderdi nāle vü feryād-ı cellād
3. Teğāfül eylesün mi çeşm-i şūḥı
Dem-ā-dem katl iken mu'tād-ı cellād
4. Cihānı ser-be-ser āşūba şaldı
Nigāhı ideli imdād-ı cellād
5. Sebeb yāruñ firāqıdur helāke
'Abeşdür 'Āliyā üstād-ı cellād

Eydan

20⁶⁶

[ZĀ']

[*Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün*]

1. Ḥüy-gerde la'l-i nābı olur bışter leziz
Gelmez dimāğa olmasa pālūde-ter leziz
2. Lezzet-şinās-ı bāve-i bāğ-ı behişte şor
Var mı kirās-ı la'line mānend-i ber leziz

⁶⁵ İÜ. 81b-82a.

⁶⁶ İÜ. 72a.

3. Telṣīm-i la'li çāṣnī-i buse-i lebi
Geldi mezāk-ı cāna çü gül-bā-şeker lezīz
4. Āşār-ı luṭfi bī-mezedür bed-raķībden
Evzā'-ı cevri-i şüh-ı şive-ger lezīz
5. Tercih olurdu nüş-ı şarāba hemişe qand
'Ālī müreccaḥ olsa eger telhe her lezīz

21⁶⁷

[RĀ]

[Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün]

1. Hālāt-ı keyfi cem gibi meşhūr olan bilür
Germ-iḥtilāt-ı bāde-i engür olan bilür
2. Şirini-i vişāli ümīdiyle firqati
Nīş-āzmā-yı nāḥun-ı zenbūr olan bilür
3. Eylerse turş-rü-yı raķibe nazār n'ola
Melḥüz-ı çeşm-i dilberi maḥmūr olan bilür
4. Qadr-i sirişki ḥasret-i dendān-ı yār ile
Kıymet-şinās-ı lü'lü'-i menşūr olan bilür
5. Evzā'-ı çarḥ-ı gerdiş-i gerdünü 'Āliyā
Zaḥm-āşinā-yı ḥamze-i pür-şūr olan bilür

Eydan

22⁶⁸

[fā'ilätün fā'ilätün fā'ilätün fā'ilün]

1. Kışsa-i mihr ü vefāyı şanma dilber söyleşür
Bir muḥāṭab bulsa fenn-i cevri ezber söyleşür
2. Tercümān olmuş każāya rāz-ı diğeri söyleşür
Çeşm-i güyā-yı suḥan-sāzıyla kimler söyleşür
3. Rüz-ı rustā-ḥiz ise encāz-ı va'd-i üftādesi
Ol kıyāmet kāmēt ile rüz-ı maḥşer söyleşür
4. Mey-keşān ilḥāḥ-ı rāḥ u fülful-i minā ile
Bezm-i mülde mācerā-yı şevki ber-ter söyleşür

⁶⁷ İÜ. 11a.

⁶⁸ İÜ. 11b.

5. Şeyhe takrîr itmege 'aşk-ı niyâzuñ nâz ider
Her kelâma rüşveti şüfî muhayyer söyleşür
6. Tûṭî-i güyâ ile hep 'Âlî-i şîrîn-maḳâl
Vaşf-ı ḳand-i la'l-i dildârı mükerrer söyleşür

Eydan

23⁶⁹

[*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*]

1. Gönül sevdâ-perest tâb tâb-ı zülf-i cânândur
Semâ-peymâ olursa dūd-ı pîç-â-pîç şâyândur
2. Kebâb olsun yine laḫt-ı ciger tennür-ı miḫnetde
Ġam-ı cânâna zîrâ mîzbân-ı dilde mihmândur
3. Fiğân-ı cādü-yı çeşm ü ğamze-i tâtâr-ı dilberden
Biri sâhir biri yağmâ ger naḳd-i dil ü cândur
4. Derünumdân ḫayâl-i ḫâl-i ḫaddin eyledi bîrün
Niğâruñ fikr-i zülf-i târmârı bir meges-rândur
5. Nice mümkün *vesîmüñ* şî'rine tanzîr ey 'Âlî
Anuñ ṭab'-ı selîsi ğıbṭa-baḫş-ı nazm-ı selmândur

Eydan

24⁷⁰

[*Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün*]

1. Seyrinde gönül būs-ı 'izâr-ı dehen ister
Bu vâḳı'a-i ḫübı mu'abber ḫasen ister
2. Taḳlîd idenüñ farṭ-ı nezâketde o şûḫa
Pîrâheni reşk-âver-i berg-i semen ister
3. Me'mül-ı şetâret ider ol gül dil ü cândan
Bülbüllerini gülşen-i ḫusninde şen ister
4. Olsun o mehüñ nâşıye vü rüyına nâzır
Her kim ki nümüdâr-ı gül ü nesteren ister

⁶⁹ İÜ. 11b-12a.

⁷⁰ İÜ. 12a-12b.

5. Dendânına vaşşâf olanuñ her sözi ‘**Âlî**
Revnağ-şiken-i kıymet-i dürr-i ‘aden ister

Eydan

25⁷¹

[*Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün*]

1. Yâr rüyında ‘aceb zülf-i müşevveş ne tutar
Târumâr oldu gönül na‘l-i der-âteş ne tutar
2. Kâbil-i şafvet iken şafha-i rüyı çün mihr
Ruh[ı] üstinde sevâd-ı haatı meh-veş ne tutar
3. İztirâb-ı ğam ile maḥv-i vücüd itdüm ben
Yok teb-i ‘aşk ile yara-yı keş-â-keş ne tutar
4. Şoralum aşlın ayağına düşüp sâķīnün
Elde peymâne ile bâde-i bî-ġaş ne tutar
5. Mâni‘-i rüyet-i dildâr imiş ayâ ‘**Âlî**
Perde-i çeşmini hûn ile münakkaş ne tutar

Eydan

26⁷²

[*Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün*]

1. Füsün çeşm-i nigâruñ ‘aşık-ı rüsvâlarındandır
Fiten meftûnidur âşüb ise şeydâlarındandır
2. Mu‘allim-hâne-i çeşminde tıfl-ı ‘işve ol şühuñ
Sebak-ḥ‘ân-ı fünün ğonçe vü istıġnâlarındandır
3. N’ola pertev-gedâ-yı ḥüsni olsa meh cemâl-i yâr
Sipihri-i behcetün mihr-i cihân-ârâlarındandır
4. Nuḥustîn-süllem-i kaşr-ı vişâle vaz‘-ı pâ kılmak
Dil-i mechûru zâruñ rütbe-i vâlâlarındandır
5. Nice müstaḥzarı erbâb-ı hüş olmaz dil-i ‘aşık
Ḥıred-bâzâr-ı ‘aşkuñ ke-suḥr kâlâlarındandır(?)
6. Ne mümkün şî‘r-i üstâda nazîre ‘**Âliyâ** zîrâ

⁷¹ İÜ. 12b.

⁷² İÜ. 12b-13a.

- Bu dehrün ol yegâne 'arif ü dānalarındandır
7. Ne 'arif kāşif-i 'ilm-i ledün hem fenn-i hikmetde
Kemîn şākirdi dehrün bû 'Alî Sīnâlarındandır
 8. Ne 'arif mün'arif-dān-ı taşavvuf 'âlim ü 'âmil
Hâkîkat bahrinün ğavvâş-ı bî-hemtâlarındandır

Eydan

27⁷³

[*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*]

1. Şehâ ayâ havâlî-gerd-i kaşr-ı vuşlatuñ kimdür
Nedīm-i bezle-senc-i bezm-i hâş-ı 'işretün kimdür
2. Kimünle rû-be-rû pehlû-be-pehlû olduğuñ bilsem
Secencel-veş 'aceb 'aks-âşinâ-yı ru'yetün kimdür
3. Hâlîde oldı hârḥâr-ı hâr-ı firḳatün cāna
'Aceb gül-būs-ı çīn-i kûçe bāĝ-ı vuşlatuñ kimdür
4. Fetīl-i şem'-veş ğayretle şarf-ı pīç-tāb oldum
Çerāĝ-ı hüsnuñe pervâne-i bî-tāḳatün kimdür
5. Hıyāl-i la'l-i nābuñla dem-â-dem künc-i miḥnetde
'Aceb 'Âlî gibi hün-âbe-riz-i ḥasretün kimdür

Eydan

28⁷⁴

[*Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün*]

1. Raḥîḳ-i la'l-i dil-ārâ ğıdâ-yı cānumdur
Mezâḳ-ı rûḥa femi keyf-i cāvidānumdur
2. Çeken bu dâ'ire-i bezme ol perî-rüyı
Buḥûr-ı ehem ile da'vet-i nihānumdur
3. Hemîşe şive-i şavb-ı müşterî olan cāna
Miyān-ı sevḳ-i muḥabbetde dil-sitānumdur
4. Ğılāf-ı dilden idüp âh-ı pür-şerâr[1] zuhûr
Raḳîbi ḳatle benüm tîĝ-i zer-nişānumdur
5. Suḥanda tâze-zebānânı rümuñ ey 'Âlî
Hacîl-geşte vü maĝbûḫ-ter-i zebānumdur

⁷³ İÜ. 13a-13b.

⁷⁴ İÜ. 13b-14a.

Eydan

29⁷⁵

[*Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün*]

1. Sirişk-i çeşm-i terüm mâcerâ beyânumdur
Nigâra hâl-i dili keşfe tercümânumdur
2. Raķīb-i dīvi helâke şihâb-ı kavı-ı kuzah
Hadeng-i zühre-şikâf ü kavî kemânumdur
3. Hıamîr-i mâye-i harķ-ı derün ifâza iden
Çenâr-ı bâğa dilâ sūziş-i nihânumdur
4. Zemîn-i tâze-i gülşen-serây-ı behcetde
Nihâl-i kıadd-i şanem serv-i dil nişânumdur
5. Nazîre hod-be-hod inşâ idüp benüm 'Âlî
Suhan-verân yine maħcüb-ı imtiħânumdur

Eydan

30⁷⁶

[*Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün*]

1. Ne istiħdâm ider ne ğamdan âzâd olduğum ister
Niçün ol serv-i kıaddüm hayret-âbâd olduğum ister
2. Beni terĝib-i meyl-i çeşm-i dildâr itmeden bâ'is
Felek gerden-i seyyâr tîĝ-i cellâd olduğum ister
3. Hemîşe va'dini vâreste-i incâz idüp ol şulh
Şikâyet-verz-i tavır-ı vaz'-ı bî-dâd olduğum [ister]
4. Temâşâ itdürüp âyîne 'aks-i şüret-i yâri
Yine müstehzî-i taşvîr-i bihzâd olduğum ister
5. Bu maĝbûṭ-ı ṭabâyi' nazm u şi'ri 'arz idüp nâsa
Yine 'Âlî beni maħsûd-ı ħassâd olduğum ister

Eydan

31⁷⁷

[*fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilātün*]

1. Mâşıṭa rüy-ı 'arûs-ı meh-veşi tezyîin ider

⁷⁵ İÜ. 14a; TK. 50a.

⁷⁶ İÜ. 14a-14b.

⁷⁷ İÜ. 14b-15a.

- Güyyâ ma'mûre-i rûm içre şehr-âyîn ider
2. Luṭf merd-i ḥorde bî-nân âdemi pür-kîn ider
Ḳaṭre-i nâçiz-i pîşânî-i baḥr-i çîn ider
3. 'Arza kılsam şafvet-i ḳalb-i secencel günümü(?)
Ḥâsid-i bed-bîni evvel nazrada ḥod-bîn ider
4. Ser-te-zânû-yı yâr olan fütâde güyyâ
Rûyını mâlîde-i bâlîn-i verd-âğîn ider
5. Ḥalkâ-i zülf-i siyehden çeşm-i dildârı gören
Eylemez 'azm-i ḥoten seyr-i gâzâl-i çîn ider
6. N'ola ḥassân olsa 'Âlî ḥaḳḳuña aḥsent-gû
İḥtirâc-ı ṭab'ûña ḥüsn ü edâ taḥşîn ider

Eydan

32⁷⁸

[*Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün*]

1. Raṭl-ı girânuñ âh ne ağır bahâsı var
Germiyyet-i revâc ile bey' ü şirâsı var
2. İşrâb olınsa ḥürmeti ma'lûm olur saña
Her ḳaṭresine teşne geçer âşinâsı var
3. Mânend-i cür'a düşse 'aceb mi ayağına
Mey-ḥ'ârenüñ de bâde-fürûşa ricâsı var
4. Her bir ḥabâbı efser-i cemden ḥaber virür
Câm-ı meyüñ şorulsa 'aceb mâcerâsı var
5. Ḳaldır ayağını çekegör duḥter-i rezüñ
Zîrâ taşarrufunda sürür u şafâsı var

⁷⁸ İÜ. 15a.

Eydan

33⁷⁹

[*Mefā'ilün Fe'ilâtün Mefā'ilün Fe'ilün*]

1. Ven in yekād⁸⁰ tilâvetinde yâr gaflet ider
Nişân-ı rüyına şîr-i nazar işâbet ider
2. Berât-ı hüsnine garrâ nişândur hâkķā
Mişâli var diyü zann eyleyen hamâķat ider
3. Bir iki beñ kosa meşâta ol nişân üzre
Felekde mâh-ı nevi dâĝ-dâr-ı ĝayret ider
4. O şûh 'arz-ı cemâl eyledikçe 'uşşâķı
Nişânlıdur diyü birbirine işâret ider
5. Nişân degül çü hilâl-i şıyâm ey 'Âlî
Hezâr-ı dil-şude[y]i rûze-dâr-ı hasret ider

Eydan

34⁸¹

[*Mefā'ilün Fe'ilâtün Mefā'ilün Fe'ilün*]

1. Meşâma râyiĝa-i turradan eşer mi gelür
Bi-lâ-vesîle-i bād-ı şabâ haber mi gelür
2. Sehî-ķadân-ı cihânda ümîd-i vaşl ileme(?)
Bu bâĝ-ı 'âleme naĝl-i vefâ-şemer mi gelür
3. Helâķ-i deşne-i hicr-i ĝam olmadan ĝayrı
Elinden 'aşıķ-ı şürîdenün hüner mi gelür
4. Çü tîr ayırdı seni bir kemân-ebrûdan
Derûna bir daĝı emniyye-i sefer mi gelür
5. Bu penç-beytümûze çâr-süy-ı 'irfâna
Nazîre cür'et ider 'Âliyâ beşer mi gelür

⁷⁹ İÜ. 66a; TK. 109a.

⁸⁰ *el-Kalem* 68/ 51. Halk arasında nazar ayeti olarak bilinen ayetten iktibas.

⁸¹ İÜ. 68b.

Eydan

35⁸²

[*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*]

1. Ziyâyı mâh-ı nev mihr-i ruḥından iltimâs eyler
Olup pertev-gedâ-yı tal'ati nûr iktibâs eyler
2. Degül mü rişte-i cân görünür farḫ-ı leḫâfetden
N'ičün yârûñ miyânın ehl-i vaḫt mü kıyâs eyler
3. Şemîm-i müşk-bîz-i zülfi dest-âvîz idüp çine
Meşâm-ı cân-ı âhüyü şabâ vaḫf-ı 'uḫâs eyler
4. Sebaḫ-ḫ'ân-ı gülistân-ı ruḫıdır dil hezâr-âsâ
Ḥudâya minnet-i bî-ḫadd-i sipâs bî-kıyâs eyler
5. Kirişme ğıbḫa-fermâ-yı peşeng-i ceng-cü olsa
Yine ğiv-i sinân-bâz-ı nigâhından hirâs eyler
6. Ḥayâl-i feyz-i rûsıyla kümeyt-i ḫab'ına 'Âlî
Mehâr idüp şu'a-ı neyyiri zerrîn-ḫuḫâs eyler

Eydan

36⁸³

[*Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün*]

1. Vefâyı nefy-i 'adem eyleyen dehânumdur⁸⁴
Ki ḫîl ü ḫâle sebep dâ'imâ miyânımdur
2. Muḫâbilümde ten-i 'âşîḫ oldı âmâcum
Ḥadeng-i ğamzeme ebrü ḫavî ketânımdur
3. 'Aceb mi deşnesin elden çıkarmasa mirrîḫ
Şerîk-i ğamze-i ḫûn-rîz ü bî-emânımdur
4. Derûn-ı sîm-i zenaḫdânda müy-ı ḫâl-i siyeh
Şemîm-i dūd-ı 'abîr-i buḫûrdânımdur
5. Ḥaḫ[-ı nev] ile virür gerd-i rüyuma zînet
Benefşe sünbül-i ter zîb-i gül-sitânımdur
6. Çü mâh-ı hâle-i âğuş olursa n'ola yirüm
Ḳocalmağa hele şimdi benüm zamânımdur
7. Bu şîr-i nâdire 'Âlî lisân-ı dilberden

⁸² İÜ. 71b-72a.

⁸³ İÜ. 72b-73a.

⁸⁴ Bu kelime yazmada *dehânuñdur* şeklinde yazılmıştır.

Hüner-verân-ı suhan-sence armağanumdur

Eydan

‘Âlî-i Kırmî

37⁸⁵

[*Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün*]

1. Hemîşe hâr ile gülşende şalınur güller
‘Aceb mi münkesiru’l-bâl olursa bülbüller
2. Şafâda gülğule-i bülbüle müreccaḥdur
Gelü-yı şîşe-i mülde şadâ-yı kulkuller
3. Döner o gülşene eṭrâfı ola sünbül-zâr
‘izâr-ı yâre perişân olunca kâküller
4. Nüvîd-i kâkül-i ‘anber-şemîmin almaḥ için
Berîd-i bād-ı şabâya döşendi sünbüller
5. Şerâr-ı ‘aşḫ ile şöhret bulur ser-i ‘Âlî
Sifâle zîb-nümâyiş virür қaranfüller

Eydan

38⁸⁶

[*Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün*]

1. Ser-i müjgândan olur merdüm-i çeşmüm dür-bâr
Hîoş gelir âdeme deryâ kaleminde⁸⁷ tîmâr
2. Direm-i kesmeḥar-ı eşk-i serümden ḡayrı
Reh-i dildâra nişâr itmege bilmem nem var

Eydan

39⁸⁸

[*Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün*]

1. Döstânuñ luṭf-ı feyyâz ile olup tâc-dâr
Düşmenânuñ ser-nigün ola hemîşe tâ-civâr
2. Şâhid-i iḳbâl şâhâ der-kenâr ola müdâm

⁸⁵ İÜ. 74b-75a.

⁸⁶ İÜ. 75a.

⁸⁷ *Deryâ kalemi*: Osmanlı Devleti idârî teşkilatında denizle ilgili işlemlerin görüldüğü daire.

⁸⁸ İÜ. 75a.

- Hâle-i âgûş-ı maşşûduñda ola ber-çarâr
3. Bu sa'adet hâne-i 'âlemde her demde ola
Yümn ü devlet der-yemîn ü 'izz ü rifat der-yesâr

Velehü

40⁸⁹

[*Mefâ'ilün Fe'ilatün Mefâ'ilün Fe'ilün*]

1. N'idem elümde ki cām-ı cihân-nümâ yoqdur
Cihân benüm nazarumda ki güyiyâ yoqdur
2. Ğarîk-i baħr-i ğamum dest-ĝire muħtâcam
Bu vartadan beni taħlişe âşinâ yoqdur
3. Nice teraħħum ider ħün-çegân-ı ħasretine
Niĝara nâķil-i aħvâl-i mâcerâ yoqdur
4. Hemîşe bâve-i bâĝ-ı vişâl-i dilberden
Raķîbe vâye çıkar neyleyem baña yoqdur
5. Niĝâh-ı nîm ile aldı metâ'-ı cân ü dili
O dil-sitânumuñ inşâfı 'Âliyâ yoqdur

'Âlî

41⁹⁰

[*Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün*]

1. La'li gibi her cevher-i nâyâb degüldür
Rüyı gibi ħürşid-i cihân-tâb degüldür
2. Bülbülde dilâ zemzeme-i bülbüle yoqdur
Gülşendeki gül mül gibi şadâb degüldür
3. Ümniyye-i teşrif-i kamer-çehr ile nâşih
Çeşmüm daħı ħamyâze-keş-i ħ'âb degüldür
4. Mâdâm ki dil-i cilve-geh-i duħter-i rezdür⁹¹
Âmed-şod-ı ĝam ħâtıra reh-yâb degüldür⁹²
5. Bir mertebe âlüde-i cām-ı mey-i aşķuz

⁸⁹ İÜ. 82a.

⁹⁰ İÜ. 82b; AEMnz663-37a.

⁹¹ Mâdâm ki dil-i cilve-geh-i duħter-i rezdür : Dil cilve-geh-i duħter-i rezdür fereci var
[AEMnz663-37a]

⁹² Âmed-şod-ı ĝam : Âmed-şode ĝam [AEMnz663-37a]

- Çekdiklerimiz kâbil-i işrâb degüldür
6. Kālâ-yı dile bir kapu açmazsa o cānān
Bāzâr-ı muḥabbet bize hiç bāb degüldür⁹³

‘Ālī

42⁹⁴

[*Mef’ülü Fā’ilātü Mefā’ilü Fā’ilün*]

1. Rüyı bu tāze ḥaṭ ile sulṭān-ı fitnedür
Ebrü berāt-ı ḥüsnine ‘unvān-ı fitnedür
2. Çeşmānı şüh-ı ma’reke-ḥ’āh-ı kirişmedür
Mestān-vār ‘arbede-cüyān-ı fitnedür
3. Ḥaṭ āfet-i fenā mı ‘alāmet kıyāmete
Bunlar nişān-ı āḥir-i devrān-ı fitnedür
4. Sührāb-ı nāza deşne-i ser-tīz çekdi ḥayf
Ol ğamze şanki rüstem-i destān-ı fitnedür
5. Çīn-i cebīni bā’ış-i cüşān-ı fitnedür
Āfet-resān-ı lücce-i ‘ummān-ı fitnedür

Eydan

43⁹⁵

[ZĀ’]

[*Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilün*]

1. Vāmıḳ u kūh-kene rāh-nümün-ı ‘aşḳuz
Rehber-i ḳāfile-sālār-ı cünün-ı ‘aşḳuz
2. Mün’akis olsa n’ola ḳalbümüze duḥter-i rez
Şafvet-i meşreb ile āyīne-gün-ı ‘aşḳuz
3. Nice tāb-āver olur bār-ı firāḳa tenümüz
Dest-i berd-i ğam ile zār u zebün-ı ‘aşḳuz
4. Nice dem ‘aşḳ ile rüsvā-yı cihān olmuş iken

⁹³ Bu beyit sadece AEMnz663’te bulunmaktadır.

⁹⁴ İÜ. 112a-112b.

⁹⁵ İÜ. 15b; TK. 66b.

- Yine âlüde-i âşâr-ı füsûn-ı 'aşkuz
5. 'Âliyâ künc-i debistân-ı muhabbetde bugün
Kaş ile hem-sebak-ı ders-i fûnûn-ı 'aşkuz

Eydan

44⁹⁶

[*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*]

1. Didiler zâhidi dildâde-i cânân olmaz
Kim olur ise olur lîk o müselmân olmaz
2. Sîne-ber-sîne olan berber-i dilber şanma
Bir nezâketle dönüp tâbî'-i devrân olmaz
3. Tîğ-i gamze ile tırâş etse ser-â-ser halkı
Kıl kadar eyledüğü kâra peşimân olmaz
4. Dilde her nâvek-i müjgâni nişânı vardır
Zahmı mektûm velî yâra⁹⁷ nümâyân olmaz
5. Dilberün ahsen ü ra'nâsını ister 'Âlî
Her gül-i gülbine dil murğ-ı hoş-elhân olmaz

Eydan

45⁹⁸

[*Mef'ülü Fâ'ilâtü Mef'ülü Fâ'ilün*]

1. Sührâb-ı nâza gamze-i naḥvet-şî'âr-ı nâz
Mişl-i tehemten olmada ḥançer-güzâr-ı nâz
2. Ümmîd-i pây-bûsuñ iden ḥâk-sâruña
Tâ-key tegâfûl ey şeh-i eşheb-süvâr-ı nâz
3. Fikr-i femüñle mâşıta bād-ı şubḥ olur
Gülbin-tırâz-ı gönce-i bâğ-ı bahâr-ı nâz
4. İtmezdi künc-i çeşmüñi şubḥ u mesâ maḥar

⁹⁶ İÜ. 15b-16a.

⁹⁷ Tevriyeli kullanılan bu kelime yara şeklinde de okumaya uygundur.

⁹⁸ İÜ. 16a.

- Bīmār-ḥāne olmasa cāy-ı karar-ı nāz
5. Şehbāz-ı çeşm-i yāra süzöldükde murğ-ı dil
‘Ālī revādur olsa nuḥustīn-şikār-ı nāz

Eydan
46⁹⁹

[Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün]

1. Āh āteş-bār ise tîğ-i ‘adū tedmīrümüz
‘Ākıbet ağyāra kār eyler bizüm şemşīrümüz
2. Farṭ-ı ğamdan raḥne-i gül bulsa da ḥışn-ı fu‘ād
Lāy-ı meyle mümkün ey sākī yine ta‘mīrümüz
3. Ol kadar bîğāne-meşrebdür temāşā eylemez
Ḥāne-i dildāra taḥrīr itseler taşvīrümüz
4. Kūy-ı dilberde kaçan cevāna gelsek şevḳ ile
Gird-bār eyler nümāyān ḥāk-i dāmen-gīrümüz
5. Sīne-i a‘dāyī āmāc eylerüz ‘Ālī bizüm
Dūd-ı dildür ḥaşm için tīr-i ‘adū tedmīrümüz

Eydan
47¹⁰⁰

[Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün]

1. Dehen-i yāri nemek-dān-ı melāḥat bilürüz
Her kelāmın nemek-i ḥ‘ān-ı melāḥat bilürüz
2. Her ḥırāmın sebep-i süziş-i āşüb u fiten
Kāmetin serv-i gülistān-ı melāḥat bilürüz
3. Şarşar-ı ‘aşkı ile çīn-i cebīnin yārūn
Mevc-i şūr-efgen-i ‘ummān-ı melāḥat bilürüz
4. Nemgīn rüyına olmaḳda müsahḥar ‘ālem
Ḥüsnini pādīşeh-i ān-ı melāḥat bilürüz
5. Sırr-ı āyīne-i ruḥsārını idrāk iderüz
Her ne olursa pes-i perdede şan‘at bilürüz¹⁰¹
6. ‘Āliyā feyz alalı mimleḥa-i ṭab‘umdan

⁹⁹ İÜ. 16b.

¹⁰⁰ İÜ. 16b-17a.

¹⁰¹ Bu mısra redif bakımından diğer beyitlerden farklıdır.

Dehen-i yâri nemek-dân-ı melâhat bilürüz

Eydan

48¹⁰²

[*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*]

1. Dem olmaz kim hasıs ü mümsik insâna kesel virmez
Çü zembür-ı yabanî nîş urır ammâ 'asel virmez
2. Yıkılmaz şürb-i bâdeyle miyânı gelmez âgûşa
Binâ-yı vaşl-ı yâruñ farṭ-ı seyl-âbıyla bel virmez
3. İder sâ'idlerin sîmîn-çalâ'id gerden-i gayra
Bize bir merḥabâya kâ'ilüz dirsek de el virmez
4. Raḳîbânun zihâm-ı şikletinden dâd-ı şad-feryâd
Nigârı der-kenâre eyler âram ü maḥal virmez
5. İzâ'at eyleme naḳd-i ḥayâtı yok yire 'Âlî
Virürseñ bûs-ı la'l-i dilbere cânı bedel virmez

Velehü

49¹⁰³

[*Mefâ'ilün Fe'ilätün Mefâ'ilün Fe'ilün*]

1. Dime n'içün dil-i meksûrîma devâ olmaz
'Aṭâ-yı ḥalḳ-ı cihân mümyâ-bahâ olmaz
2. Şikenc-i kâkül-i 'anber-şemîm-i dildâra
Dinilse nâfe-i müşg-i ḥoten ḥaṭâ olmaz
3. Bu farṭ-ı câzibe-i ḥüsn ile seni cânâ
Ne ân ki seyr iden üftâde mübtelâ olmaz
4. Derün-ı küdüret-i ğamdan olalı jeng-pezîr
Secencel-i dil-i ğam-ġîn şuver-nümâ olmaz

Ġazel-i 'Âlî-i Kırımlî

50¹⁰⁴

¹⁰² İÜ. 17a.

¹⁰³ İÜ. 70b-71a; TK. 66b.

¹⁰⁴ TK. 69a.

[*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*]

1. Gönül kim sinede hasret çeküp pür-hûn olur çıkmaz
Hayâl-i yâr ile ülfet idüp memnûn olur çıkmaz
2. Var eyler gül-sitân-ı küy-ı dildâr n'îçün çıksun
O kim bâğ-ı cinâna girmege me'zûn olur çıkmaz
3. Eger hıızr olsa da 'aşık beyâbân-ı muhabbetle
Hevâ-yı 'aşk ile ser-geşte vü me'mûn olur çıkmaz

Güfte-i 'Âlî-i Kırmî

51¹⁰⁵

[*Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün*]

1. Sührâb-ı nân-ı ğamze-i nahvet-şî'âr-ı nâz
Meyl-i tehemten olmada hançer-güzâr-ı nâz
2. Ümmîd-i pây-ı bûsun iden hâk-sâruña
Tâ key teğâfûl irişse eşheb-süvâr-ı nâz
3. Fıkr-i femûnle mâşıta-i bād-ı şubh olur
Gülbin-tırâz-ı gönçe-i bâğ-ı bahâr-ı nâz
4. İtmezdi genc-i çeşmüni şubh u mesâ maqar
Bîmâr-hâne olmasa cây-ı karar-ı nâz
5. Şeh-bâz-ı çeşm-i yâr süzüldükde 'Âliyâ
Lâyıkdur olsa murğ-ı dil ü cân-şikâr-ı nâz

Eydan

52¹⁰⁶

[SİN]

[*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*]

1. Bûy-ı ğîsûsından ol yârûn meşâma şemme-res
Senden ey bād-ı şabâ budur niyâz ü mültemes
2. Şanmañuz müjgânlarumdur gird-i çeşmümde benim
Cem' olunmuşdur kenâr-ı bañr-i 'aşka hâr u has
3. Hasret-i hâliyle za'f-ı cismümüz şol hadde kim

¹⁰⁵ TK. 69a.

¹⁰⁶ İÜ. 17b.

- Eylerüm maḥv-ı vücûd olsam leked-ḥ'âr-ı meges
4. Zîr-i zülfinde ḥaṭâdur çeşmini seyr eyleyüp
Dil eger şayd-ı ğazâl-i çine eylerse heves
5. Zîr-i müjgâna alup murğ-ı ḥayâl-i dilberi
Bir hümâ-yı himmet-i 'Âliyle itdüm der-ḳafes

Eydan

53¹⁰⁷

[ŞİN]

[*Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün*]

1. Hevâ-yı dil o şeh-i şüh-ı ḥâl-dâre imiş
Felekde ol daḥı ḥayfâ siyeh-sitâre imiş
2. Şikest iderse 'aceb mi zücâc-ı ḥâtırımı
Dil-i nigâr metânetde seng-i ḥâre imiş
3. Vücûdı sūziş-i ḥırḳatde nâr-ı hicrânuñ
Yanında âteş-i nemrûd bir şerâre imiş
4. Metâ'umı çüridürsem 'aceb mi ben zîrâ
Ketân-ı cisme ḥarîdâr o mâh-pâre imiş
5. Mesâ'il-i ğama kesb-i vuḳûf ey 'Âlî
Hemişe medrese-i 'aşḳa vara vara imiş

Eydan

54¹⁰⁸

[*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*]

1. Zülf-i cânân dile virdi teşvîş
Ne 'aceb olsa perîşân-endîş
2. Olmada encümen-efrûz-ı künişt
Terek ü şem' çigil kâfir-kîş
3. Zerreye mihri müreccaḥ görme
Nazaruñda bir olursa kem ü bîş
4. Zâhid inşâfa gel öz kes sen de

¹⁰⁷ İÜ. 17b-18a.

¹⁰⁸ İÜ. 74a-74b.

- Çekilür mi şaķal yeñü yüze riş
5. Jendeyi hil'ate virmez 'Ālī
Hāne ber-düş olan ednā derviş

Eydan

55¹⁰⁹

[ŞĀD]

[*Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün*]

1. Ey kār-ı każā şive-i çeşmānuña maḥşūs
Taḥrīk-i belā zülf-i perişānuña maḥşūs
2. Efsün-geri çeşm-i füsün-sāzıña lāzım
Āşüb-geri cünbiş-i müjgānuña maḥşūs
3. Āşār-ı ğağab çin-i cebinünde nümāyān
İzhār-ı fiten dīde-i fettānuña maḥşūs
4. İhrāc-ı derün itme ḥayāl-i lebin ey dil
Bir gevher-i nā-yābdur ol kānuña maḥşūs
5. Hıaşr olsañ eger ol kaç-i bālā ile 'Ālī
Maḥşerde de 'Ālīnün olur şānuña maḥşūs

Eydan

56¹¹⁰

[DĀD]

[*Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün*]

1. Olmasa aġyār eyler mi 'izārın yār 'arz
Bāġbān gülşende itmez bir gül-i bī-ḥār 'arz
2. Mekk-i rüz-efzün ile sūdāve-i gerdün ider
Bu siyāvuş-ı dile geh nāz geh dīdār 'arz
3. Şun'-ı ḥaķdur seyr ideñ *ke'ş-şems fi vasaṭi's-semā'*
Yār mā'ī cāme ile eylese ruḥsār 'arz
4. Cismümi sīḥ-i cefā sūrāḥ sūrāḥ itmede
Nāle itmez dil yine mānend-i müsīķār 'arz

¹⁰⁹ İÜ. 18a.

¹¹⁰ İÜ. 18b.

5. Bey'-gâh-ı hicr-i dilberde ecel şarrâfına
Rûy-ı zerdüm eyledi 'Âlî iki dînâr 'arz

Eydan

57¹¹¹

[TĀ']

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

1. Kilk-i kudretle dehānuñ der-miyān-ı sebz-i haṭ
Şan yazılmışdur benefşe nūnı içre bir nuḡaṭ
2. Mevc-i cūş-ā-cūş-ı tūfān-ı sirişkümde benüm
Şad-hezārān gāvṭa idüp ġarḡ olur murġ-āb u baṭ
3. Gird-i seyl-i eşk-i çeşmān-ı terümde her müje
Hār u ḡasdur der-kenār itmişdür anı nîl ü şaṭ
4. Cāna oldı nāvek-endāz-ı müje dikdi dile
Tîr-i kec āmāca eylermiş işābetde ġalaṭ
5. Hıaṭṭ-ı la'l-i dil-rübāyı seyr idenler 'Âliyā
Yazmamışdur didiler ya'küt böyle ḡüsn-i ḡaṭ

Eydan

58¹¹²

['AYN]

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

1. Bulmadı maḡşūda yol rāh-ı revān ṭama'
Yek-sere maḡrūmdur pūye-gerān ṭama'
2. Behre-ver olmaḡ muḡāl mezra'a-i kāmđan
Mūr-ı perākende-veş dāne-keşān ṭama'
3. Vech-i nehār-ı cihān leyl ile yek-laḡṭ olur
Mihri cinān itseler zīver-ḡ'ān ṭama'
4. Kenz-i ḡanā'atdedür naḡd-i lāl-i murād
Bulamaz ol gevhəri pîl-verān ṭama'
5. Nāvek-i himmet gibi menzile varmaz eger

¹¹¹ İÜ. 18b-19a.

¹¹² İÜ. 19a-19b.

- Ꞑavs-veş olsa dü-tâ çille-keşân tãma^ç
6. Sünbüle-i ye's ile hūşe-i hırmân biçer
Geşt-i ümide olan tohm-feşân tãma^ç
7. Şehr-i kanâ^çatde der-i yümn-i emel 'Āliyā
Bulmadı maqşüda yol rāh-ı revān tãma^ç

Eydan

59¹¹³

[ĠAYN]

[*Mefā'ilün Fe'ilätün Mefā'ilün Fe'ilün*]

1. 'ilāc-ı bāde iken dāfi^ç-i humār dirîĝ
Helāk-i derd-i ser ola piyāle-dār dirîĝ
2. Mezāk-ı cānı ider telh-i şerbet-i şahbā
İderse nuql-ı lebin yār-i şive-kār dirîĝ
3. Maħallidür dimiş iken o şah-ı mesned-nāz
Ne 'arz-ı hāl idebildük ne der-kenār dirîĝ
4. Hemîşe şeş-der-i 'ālemde hüküm-i zār ile biz
Küşād-ı baht-ı dile olmaduĝ dūçār dirîĝ
5. Hemîşe itmededür çeşm-i 'aşıkı āmāc
Ĥadeng-i ĝamze-i dil-düz u cān-ĝüzār dirîĝ
6. Şabā açar yine rāz-ı nüहुfti kākül ile
Müberka^ç olmuş iken yār-i gül-'izār dirîĝ
7. Ĥayāl-i hāl-i ĥad-i dil-rübā ile 'Ālī
Çü lāle-dāĝ-ı derün oldu aşikār dirîĝ

¹¹³ İÜ. 19b-20a.

Eydan

60¹¹⁴

[FE]

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

1. Dîde-i merdüm-helâkûn 'ömrümi itse telef
Eyler âhûlar giyâh-ı kabrümi cânâ 'alef
2. Oldı feyz-i şevk-i dendânuñla baħr-i şevkde
Genc-i dil reşk-âver-i peygüle-i cevfi şadef
3. Hândân ħalbüme geldükçe hep tüccâr-ı 'aşk
Ġam metâ'ıyla ider ben bî-dile 'arz-ı tuħaf
4. Dâĝ-ı ĝam gitmez derünümde yir itmişdür benüm
Lâle-veş gülşende de olsam eger sâĝar-bekef
5. Rüzgâruñ dest-i berd-i şiddetinden 'Âliyâ
Tîr-i maħşûdum murâd üzre olur mı bir hedef

Eydan

61¹¹⁵

[KÂF]

[Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün]

1. Bâ'is-i zevk u şafâ teşne-i peymâne mi yok
Feyz-i şevk-i mey-i peymâne-i meyhâne mi yok
2. Nedür ey ĝam bu kadar mekş derünümde benüm
Dil-i şeydâ gibi bir ĝuşe-i ĝam-ħâne mi yok
3. Munĝatı' olmuş ise silsilesi mecnûnuñ
Pâ-be-zencîr-i cünün itmege dîvâne mi yok
4. Niçün ol mâh-likâ encümen-efrüz olmaz
Bezm-i 'aşk içre ruħı şem'ine pervâne mi yok
5. Var ise zâviyede zemzemesi zühhâduñ
'Âliyâ mey-kedede na're-i mestâne mi yok

¹¹⁴ İÜ. 20a.

¹¹⁵ İÜ. 20a-20b.

Eydan

62¹¹⁶

[*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*]

1. N'idem būs-ı femüñle olsa cānā mütteham 'aşık
Olur fermān-rāy-ı hıttā-i şehri-i ['adem] 'aşık
2. Nerīmān-ı nigāh-ı yāre mümkün mi 'adil olmağ
Mehābetle olursa pençe-tāb-ı dād-ı hem 'aşık
3. Hayāl-i çeşmin itme ravza-i hüsnin temāşā kıl
Ne lāzım dilde kayd-ı şad-āhū-yı harem 'aşık
4. 'Aceb mi bey'-gāh-ı gamda rüy-ı zerd ü eşkiyle
Ecel şarrāfına 'arz itdi dīnār ü direm 'aşık
5. Didi ĩmā idüp 'Ālī beni bir şūha ol meh-rū
Baña beñzer cihānda var mı hem ma'sūğ hem 'aşık

Eydan

63¹¹⁷

[KĀF]

[*Mef'ülü Fā'ilātü Mefâ'ilü Fā'ilün*]

1. Derbend-i 'aşq çekmege haylī hüner gerek
Ser-pençe-i hizebr-i elemden hāzer gerek
2. Ğam yirse kıys bādiye-peymā 'aceb mi āh
Şahrā-neverd-i firqate zād-ı sefer gerek
3. Rüy-ı nigāra keşret-i nazzāre mümteni'
Hürşid-i fart-ı rüyına tāb-ı başar gerek
4. Pertev-perest-i şem'-i cemāl-i nigār olan
Ser-geştelikte hem-çü hayāl-i fener gerek
5. Māde ile kaşr-ı dili ol perī-veşün
Āmed-şod-ı hayāline 'Ālī mağar gerek

¹¹⁶ İÜ. 70a-70b.

¹¹⁷ İÜ. 20b-21a.

Velehü

64¹¹⁸

[*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*]

1. Olup 'âlem çü meh-pertev-gedâ-yı mihr-i ihşānuñ
Nücüm-ı çarh'dan efzün ola şāhā çerâğānuñ
2. Ser-â-pā zümre-i a'lā vü ednāya cihān içre
Şehā mebzül ola şubh u mesā luţf-ı firāvānuñ

Eydan

65¹¹⁹

[**LÂM**]

[*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*]

1. Şevk-i meydür mest-i keyf-i cavidānīdür gönül
'Aşk-ı cām-ı pür-şafā cemşid-i şānīdür gönül
2. Kıl çeker pergalesin tennür-ı sīneñde kebāb
Ğuşşa mihmān-ı kirāmı mīzbānıdur gönül
3. Çeşm-i cānān 'aşkına nergis olup sāgar-be-kef
Mest-i nüş-ā-nüş-ı cām-ı dōst-kānīdür gönül
4. Āşikāre müşterī olma metā'-ı hüsnine
Ol perinün şimdi bāzārı nihānīdür gönül
5. Gün geçirmek fikr-i ruhsarıyla ol hürī-veşün
'Ālī-i şeydāya hüsn-i zinde-gānīdür gönül

'Âli Kırımı

66¹²⁰

[*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*]

1. Her ne dem ol nāzeninüm vaz' ider destāra gül
Ser-fürü eyler temāşā-yı cemāl-i yāre gül
2. Dest-i küstāh-ı züleyhā-yı şabādan dāmenin
Yūsuf-ı ken'ān mişālī gösterür şad-pāre gül

¹¹⁸ İÜ. 82a.

¹¹⁹ İÜ. 21a.

¹²⁰ İÜ. 74a.

Eydan

67¹²¹

[MİM]

[*Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün*]

1. Tîr-i cevşen-güzârdur âhum
Tîğ-i miğfer-figârdur âhum
2. Fikr-i gîsû ile çü ebr-i belâ
Ser-i küh-sâra bârdur âhum
3. Kürre-i nâr-ı çarḥ mesken ider
Dûd-ı âteş-çarârdur âhum
4. Ser-zede gerçi bâğ-ı hüznümde
Sünbül-i nâb-dârdur âhum
5. Âşiyânsuz beççe-i ḳaknûs[a]
Lâne-zâd-ı şerârdur âhum
6. ‘Âliyâ ne siper tütarsa felek
Tîr-i cevşen-güzârdur âhum

‘Âlî Güyed

68¹²²

[*Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün*]

1. Firâḳını çekelüm vaşl-ı yâre ḳatlanalum
Ḥumârı ref’e mey-i ḥöş-güvâra ḳatlanalum
2. Dilâ o şâha varup ḥasb-i ḥâli ‘arz idelüm
Maḥallidür der ise der-kenâra ḳatlanalum
3. Hevâ-yı kâkül-i ‘anber-sirişt-i dilber ile
Belâya şabr idelüm rûzgâra ḳatlanalum
4. Şalursa va‘de-i vaşlın o şûḥ ferdâya
Ḥuşûl-i maṭlaba rûz-ı şümâra ḳatlanalum
5. Taḥammül eyleyelüm cevr-i çeşm-i dildâra
İderse ḳatlümüze bir işâre ḳatlanalum

¹²¹ İÜ. 21a-21b.

¹²² İÜ. 69a-69b.

Eydan

69¹²³

[NŪN]

[*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*]

1. Mişâl-i Yūsuf-ı ken'ân ihvân u qarīninden
Sitem çekmekdedür ehl-i ma'arif hem-nişininden
2. Derūnum gonce-i pür-hūna cismüm döndi ğırbāle
Kemān-ebrūlaruñ tır-i nigāh-ı dil-nişininden
3. Neden zaḥm-āşinā-yı niş-i zenbūr-ı firāk olmak
Daḥı lezzet-i çeş-kām olmadın vaşl engebīninden
4. Hālīde olmayınca yāy-ı nev-cāha ğarībānuñ
Şaḳınmaz inkisār-ı şīşe-i ḳalb-i ḥazīninden
5. Ne mümkin feyz-yāb-ı resm-i illḳā-yı murād olmak
Sipihruñ 'Âliyā kec-naḳş-ı fersüde nigīninden

Eydan

70¹²⁴

[*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün*]

1. O māhuñ isteyen ḥüsn-i rızāsın
Temennā itmesün mihr-i vefāsın
2. Virürse naḳd-i cāna cāna minnet
Metā'-ı būs-ı la'l-i cān-fezāsın
3. Şabā tahrīk idüp zülf-i nigārı
Niçün zencīr-i cünbān-ı belāsın
4. Tıyar ğammāz-ı eşkinden dem-ā-dem
O ḥūnī mācerā-yı mübtelāsın
5. Maḳām-ı ḳaysı seyr itmez mi 'Âlī
Gören derbend-i aşḳuñ māverāsın

¹²³ İÜ. 21b-22a.

¹²⁴ İÜ. 22a; TK. 124a.

‘Ālī

71¹²⁵

[*Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün*]

1. Dil idüp tırradan ruḥı seferin
Şāmdan buldı ka‘be reh-güzerin
2. Dūd-ı dildür derūndan ƙalkān
Tıtdı gerdün o tıre nüh-siperin
3. Neyki ‘illet o çeşm-i bī-māruñ
Virmedi bād şıḥḥat-i ḥaberin
4. Şu gibi naƙd-i cān olursa revān
Tığınüñ cevheri bulur degerin
5. Ter-zebānān-ı rüm ‘Ālīnün
Rāğıb oldı görünce şı‘r-i terin

‘Ālī Kırmī

72¹²⁶

[*Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün*]

1. Ḥod-bīn ider ağyārı şafā-yı ruḥ-ı cānān
Āyīnede elbette olur ‘aks nümāyān
2. Bīñ kerre urırsun yüzine ‘ayb şanursun
Açılsa hezāra gül-i şad-berg-i gülistān

Eydan

73¹²⁷

[VĀV]

[*Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün*]

1. Dimāğı vaƙf-ı ‘uṭās itdi kākül-i ḥōş-bū
Gelür mi sünbül-veş bŷy-ı gül-sitāndan bŷ
2. Füsünı sāḥir-i çeşmünden ideli ta‘līm
Ġazāl şüretine girdi siḥr ile cādū

¹²⁵ İÜ. 78b-79a.

¹²⁶ İÜ. 80a.

¹²⁷ İÜ. 22b.

3. Ğubâr-ı pâyuñı bulmaz bi-lâ-vesîle-i bād
Çemende her ne kadar cüst-cû iderse de cû
4. Müdâm-ı muğbeçe-gānuñ hayâl-i la'liyle
Şurâhı kan ile talsa 'aceb mi tâb-ı gelû
5. Siyâh-ı şām sefid-i şabâh remz iledür
Bezr ider felek-i bî-sebâtı pîr-i dü-mû
6. Şabâ gelür yine şad-çâk ider kabâ-yı güli
Hezâr süzen-i hâr ile eyleseñ de rûfû
7. Mişâl-i şîşe-i haccâm nişter-i gâmze
Dü-çeşmi hûn ile etmekte 'Âliyâ memlû

Eydan

74¹²⁸

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1. Turra fikr-i hâma eyler ser-fürû
Hâl-i 'anber-fâma eyler ser-fürû
2. Şerm-i haţtıyla benefşe bâgda
Fikr-i bî-encâma eyler ser-fürû
3. Sidreden tûbâ temâşa itmege
Yâr-i serv-endâma eyler ser-fürû
4. Hâl ü zülfin murğ-ı dil seyr eyleyüp
Dâne için dâma eyler ser-fürû
5. Şevk-i dendâniyla gavvâş-ı hayâl
Dürr-i baħr-i kâma eyler ser-fürû
6. Bûs için her dem ayağun sâkiyâ
Gör şurâhî câma eyler ser-fürû
7. 'Âliyâ tesvîde nazm ü neşrimi
Her devâta hâme eyler ser-fürû

¹²⁸ İÜ. 22b-23a.

Eydan

75¹²⁹

[HĀ’]

[*Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilün*]

1. Rûy-ı dildârı görüp olmada ten fersûde
Bîş-i mehtâbda olsun mı ketân âsûde
2. Şîve-i çeşmine kurbân olayum cânânun
Bu ğazâlâne nağş yok berre-i âhûda
3. ‘Aţse-rîz itdi lahlaḥa-i zülf-i nigâr
Var mı bu bûy-ı dil-âvîz-i şabâ şebbûda
4. Ḥasret-i ḥâl-i femiyle ten-i za’f üzre eger
Sâye-i per-i meges düşse olur fersûde
5. O kâfes-perver-i kumrî vü şemûn ḥandesini
Yine taqlîde alur kebk-i derî beyhûde
6. Fikr-i bûs-ı dehen-i yârdan ol vâreste
‘Āliyâ düşmeyigör dâ’iye-i nâ-bûda

Eydan

76¹³⁰

[*Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün*]

1. Câm-ı pür-meydür dilâ revnağ-fezâ-yı mey-kede
Rûşenâ-bağşâ-yı câm-ı dil-güşâ-yı mey-kede
2. Mesned-i cemşide istiğnâ-fürüş olmaḡdadur
Zîr-i ḥumda cây iden kemter-gedâ-yı mey-kede
3. Munḡaṡı’ olmiş midur şor müddet-i ḥamdden berî
Zevḡ-i nûş-â-nûş-ı câm-ı pür-şafâ-yı mey-kede
4. Ḥasret-i çeşm-i siyâh-ı sâķî-i gül-rû ile
Tütüyâdur dîde-i maḡmûra lây-ı mey-kede
5. Zevraḡ-ı câm ile girdâb-ı ğamı itdi güzâr
‘Ālî-i sermest-i şahbâ-âşinâ-yı mey-kede

¹²⁹ İÜ. 23a-23b.

¹³⁰ İÜ. 23b-24a.

Eydan

77¹³¹

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

1. Cilve itdün kâmet-i nev-ḥîz gösterdün yine
'Âleme âşüb-ı rustâ-ḥîz gösterdün yine
2. Vaḳf-ı çîn itdün cebînün ḳahıryla ey tünd-ḥû
Baḳr-i ḥüsne mevc-i şür-engîz gösterdün yine
3. Mihr-i rüy-ı yâr ile ser-geşte mi olduñ dilâ
Kendiñi bir zerre-veş nâ-çîz gösterdün yine
4. Câm-ı mergi ser-girân-ı bâde-i dūşineñe
Ey ecel bir kâse-i leb-rîz gösterdün yine
5. 'Âliyâ ferhâd-veş kâlâ-yı cânı 'arz ider
Ol leb-i şîrine dest-âvîz gösterdün yine

Eydan

78¹³²

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

1. Dil viren ol dil-firîbün ğamze-i çâlakına
Vehm gelmez mi ḥaṭardan ḥâtır-ı bî-bâkına
2. Zülf-i cânânı şabâ beyhüde taḥrîk eyleme
Degme uşşâkuñ dil-i miḥnet-keş ü ğam-nâk[ın]a
3. Luṭf-ı şevḳ-i vaşf-ı dendân-ı nigârı derk iden
Lü'lü'-i lâlâ düzer ser-rişte-i idrâkine
4. Gūşvâr-ı gūş-ı dildârı görenler didiler
Ḥüşe-i pervîn aşılmış bâĝ-ı ḥüsñün tâkına
5. Feyz-yâb-ı derd-i mey olmak dilerseñ 'Âliyâ
Sâķî-i gül-çehrenün yüz sür ayaĝı ḥâkine

¹³¹ İÜ. 24a.

¹³² İÜ. 24a-24b.

‘Ālī-i Kırmī

79¹³³

[*Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün*]

1. ‘Āşıkā telh-i cevāb eyleme ihsān eyle
Ey şeh-i mülk-i cefā dād eyle dīvān eyle
2. Tūrfetü'l-‘aynda ‘uşşākı helāk itse ğaraz
Sen hemān dīde-i hūn-rīzūne fermān eyle
3. Teng-dil olma kuşūr itdi ise kullukda
Dil yetür yola uyup emrūne meydān eyle
4. Biz de bir gün görelüm devr-i cihānda bārī
Sākīyā cām-ı meyi tābi‘-i devrān eyle
5. Hele bu bābda redd itme ricāsın cānā
‘Ālī-i ğam-keş ü dermāndeyi derbān eyle

Eydan

80¹³⁴

[*Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün*]

1. Geçdi leylī-veşümün zülfi şikenden şikene
Geçdi kıys-ı dili bend itdi resenden resene
2. Halkā-i zülfi ile nāf-ı tenidür dā‘im
Düşüren delü dili çāh-ı fitenden fitene
3. Geh hevā-yı haṭ-ı rüyıyla gehī la‘li ile
Cüy-veş eşküm aḫar şāhn-ı çemenden çemene
4. Kef-i dildāra ‘araḫ nāşiyesinden dökilür
Jāledür şanki düşer berg-i semenden semene
5. ‘Āliyā kand-i mükerrer gibi düşse ne ‘aceb
Bu hōş-āyende ğazel şimdi dehenden dehene

¹³³ İÜ. 63a-63b.

¹³⁴ İÜ. 63b-64a.

'Âli-i Kırımı

81¹³⁵

[*Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün*]

1. Mehcür olalı bu dil-i şeydâ kimi görse
Eyler haber-i yâri temennâ kimi görse
2. Cânâna qarîn olsa kıyar cânına 'aşık
Ağyar şanur yâr ile tenhâ kimi görse
3. Gülşende ser-efgende olup neş'e-i mülden
Türmaz açılır ol gül-i ra'nâ kimi görse
4. Hânçer-be-kef-i gamze olup çeşm-i siyâhı
Hünîdür ider katl ile imâ kimi görse
5. 'Âlî ne 'aceb pîr ü zerümi itse tab'um
Sâhilleri olur lücce-i deryâ kimi görse

Güfte-i 'Âlî

82¹³⁶

[*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*]

1. Hemîşe itmez iken ser-fürü 'uşşâk-ı şeydâya
Yine ol kıdd-i mevzûnı değısmem şâh-ı tûbâya
2. Hâyâl-i kâmetiyle olmuş âvâre kebûter-vâr
Döner kuyında dil pervâz ider gitdikçe bâlâya
3. İrem vaşla diyü ol hâl-i gendüm-gûna cân atma
Getürmez haq te'âlâ âdemi bir dağı dünyâya
4. Hevâ-yı zülf-i leylâyı serinden kıys dür itmez
'Aceb mecnûn imiş sermâyedür dür-naqd-i sevdâya
5. Olur mı pey-rev olmak *rezmîye* 'Âlî-i kem-kadre
Şorulsa bendeñüzden kıatreñüz nisbetle deryâya

¹³⁵ İÜ. 65a.

¹³⁶ İÜ. 65b.

‘Ālī-i Kırmī
83¹³⁷

[fa‘ilātün fa‘ilātün fa‘ilātün fa‘ilün]

1. Dâğ-ber-dâğ-ı hayâl-i hâl-i ‘anber-bû ile
Buldı reh̄b bâğ-ı cismüm lāle-i ḥod-rû ile
2. Eşk-i ağıyarı sirişk-i çeşmüme teşbîh ider
Bir bilen ḥar-mühre kâdrin kıymet-i lü‘lû’ ile
3. Ne tehî-câmından a‘lâdur sipihrûn şevkiyle
Gelse sâkî bezme bir peymâne-i memlû ile
4. Tırresi ḥaṭ geldiği dem rüyına çün şâh-ı çîn
Mülk-i rûmı almak ister leşker-i hindû ile
5. ‘Ālī evc-i çarḥ-ı ḥüsn-i dilber-i meh-peykerûn
Necm-i gîsû-dârıdur ḥâli o müşgîn-mû ile

Güfte-i ‘Ālī
84¹³⁸

[Mef‘ûlû Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün]

1. Beñzetdüñ idi zülfini müşge ḥatâ ile
‘Afv itdi yâr cürmümüzi biñ belâ ile
2. Göster rızâyı olmaz aña ol kadar siper
Tîr-i müje derûna gelürse kazâ ile
3. ‘Ayyâş-ı ser-girânı kederden ḥalâş için
Sâgar-be-dest muğbeçe geldi şafâ ile
4. Efvün iderse yakmağa cismin degül ba‘îd
Zâhid cehennem âteşini bu riyâ ile
5. Ḥakkāk-vâr sikke-i mermerde ḥak ider
Nerm itse kalb-i dilberi ‘Ālī ricâ ile

¹³⁷ İÜ. 67b.

¹³⁸ İÜ. 68a.

'Âli Efendi

85¹³⁹

[*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*]

1. Görüp bir çeşm-i nergis lâle-ğad dildâr-ı nev-reste
Yine dîrîne-dâğı tâzelendürdi dil-i ğaste
2. Bu derde mûmyâ-ğ'âh-ı vişâlüz olmadı ğayfâ
Müdâvâya şikeste-ğâtır-ı dermânda şâyeste
3. Tehî şanma recâmı(?) câmı pür kıl sâkiyâ dilde
Çü yemm-i ğam-ı mevc mevc ü fevc fevc ceste-ber-ceste
4. Nefes gözle ele al nâyı 'aşık meclis erbâbın
Şafâlandur demûn var ola tırma böyle dem-beste
5. Dile ki sünbüle 'arz eyleyüp ğisûsını 'Âlî
O şeh-i nâz ile 'uşşâkı ider zencîrde beste

Eydan

86¹⁴⁰

[*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*]

1. Düşürüp 'aksini her dîde-i ğün-efşâna
Girmede ğamze-i ğün-rîzi dem-â-dem ğana
2. Dağıdur bād-ı şabâ zülf-i girih-ğirini lîk
Erre-i reşk ile şad-çâk olur ammâ şâne
3. Cân atar şu'le-i şem'-i ruğ-ı dildâr üzre
Dil-i sevdâ-zede pervâne degüldür yana
4. Bilmese resm-i der-âğüşü eger şehriîler
İ'tibâr itmez idi hâle meh-i tâbâna
5. Her zamân rüyuñı 'arz itme rağîbe cânâ
Muşğafı seyr ile gelmez o yehüd îmâna

¹³⁹ İÜ. 71a-71b.

¹⁴⁰ İÜ. 74a.

Eydan
87¹⁴¹

[*Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün*]

1. Dil döndi baħr-i zıbağ-ı aşkuñ cenābına
Yāruñ hevāsı oldu sebab ıztırābına
2. Bilmek dilerseñ āteş-i rüyı sirāyetin
Zülf-i nigāruñ eyle nazar penc ü bābına
3. Hüsni bedī'a müştēbih ü kāküli ise
Devrüñ yegāne düde-i 'ālī-cenābına
4. Dermānde oldu farğ-ı ħumār ile dil n'ola
Ger muntazırısa meykedenüñ fetħ-i bābına
5. Reh-yāb olaydı maħv iderdi vücūdını
'Ālī nesīm-veş o gülün cāme-ħābına

Eydan
88¹⁴²

[*Fe'ilätün Fe'ilätün Fe'ilätün Fe'ilün*]

1. Olsa ger nev'-i beşerden biri nā'il gence
Bağmasun sım ü zer ü yek dü se çār pence
2. Şorıcağ ħālī ħacāletle olur dīger gün
Ġabğab-ı dilberi teşbīħ iden uturunca
3. Ķaddine servī müraccağ diyene lāzımdur
Dikenüñ ħaddini bildirmek için kim sence
4. Nergisinden o mehün bir ħaber-i şıħħati yok
Hep şabādur dil-i şürīdeye bādī rence
5. Penc-beyt-i ğazel-i 'Āliye ithāf itsün
Olsa ger nev'-i beşerden biri nā'il gence

¹⁴¹ İÜ. 74b.

¹⁴² İÜ. 77a-77b.

Eydan

89¹⁴³

[YĀ']

[*Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün*]

1. Esrâr-ı keşfe gâmezleri nâza başladı
İfşâ-yı râz-ı çeşm-i füsün-sâza başladı
2. 'Uşşâk gerçi büseligi itdiler ricâ
Ġayrı maķâm tutdı o şeh-nâza başladı
3. Üstâd-ı 'işve şimdi destân-ı fitnede
Ta'lîm-i cevri-gâmze-i gâmmâza başladı
4. Hâç geldi şanma şun'-ı perend-i siyâh ile
Evrâķ-ı hüsn-i dilbere şîrâza başladı
5. 'Âlî hevâ-yı kıdd ile murğ-ı dil yine
Bâlâ-rev oldı şevķ ile pervâza başladı

Eydan

90¹⁴⁴

[*Mefā'ilün Fe'ilätün Mefā'ilün Fe'ilün*]

1. Cefâ-yı kâküli dilden üzülmedi gitdi
Gönül o bend-i belâdan çözümedi gitdi
2. Zamân-ı cemde tamâm oldı devr-i câm-ı şafâ
O güne meclis-i 'işret düzümedi gitdi
3. Hümâr ile ne 'aceb olsa dil keder bâlâ
Piyâle olmadı pür mey süzümedi gitdi
4. Huḩūt-ı Ġâ'ile ke'n-naķşı fi'ş-şecer dilden
Sirişk-i dîde-i terle bozulmadı gitdi
5. Bu deflü keş-me-keş ü şad-belâ ile 'Âlî
Cefâ-yı kâküli dilden üzülmedi gitdi

¹⁴³ İÜ. 24b-25a.

¹⁴⁴ İÜ. 25a.

Eydan
91¹⁴⁵

[*Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün*]

1. Egerçi kılzüm-i aşk üzere dil habâb oldu
Hevâ-yı rifat ile hânümân harâb oldu
2. Nişân-ı na'lçe-i keş-i yâri telîme
Hilâl-i çarh cebîn-süde-i türâb oldu
3. 'Aceb mi gendüm öğürsem sirişk-i çeşmümle
Döner sipihr yedi gözlü âsiyâb oldu
4. 'Arūs-ı hüsni tutuk-bend-i şerm olup yârün
Hiçâb-ı çehre-i gül-günına niķâb oldu

Güfte-i 'Alî
92¹⁴⁶

[*Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün*]

1. Ser-pençe-i dil turra-i çarrâra yapışdı
Bir şânedür ol zülf-i siyeh-kâra yapışdı
2. Dâg-ı tenümi tâze fetil ile gören dir
Gül penbe-i nem-nâk ile dîvâra yapışdı

Eydan
93¹⁴⁷

[*Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün*]

1. Sâķi dem-i cevlânda ğassâle-keş oldu
Destinde kadeh şu'le-i cevâle-keş oldu
2. Etrâf-ı 'izârında degüldür haç-ı nev-hîz
Gird-i ruķına mâh-veş ol hâle-keş oldu
3. Cânânumuzuñ dîde-i uşşâķ-firîbi
Sihr ile dilâ âhû-yı dînbâle-keş oldu
4. Gülşende hırâm itmededür hâr ile güller
Bülbüller ise cây-ı 'abeş nâle-keş oldu

¹⁴⁵ İÜ. 25a-25b.

¹⁴⁶ İÜ. 31b.

¹⁴⁷ İÜ. 68b-69a.

5. Hâk üzre kıoma eşk-i ter-i ‘Âlî[y]i zîrâ
Gör pençe-i hürşîd-i felek jâle-keş oldu

‘Âlî

94¹⁴⁸

[*Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün*]

1. Firâk-ı ebruvânuñla dü-tâ kıaddüm hilâl oldu
Vücūd-ı za‘fumuz hicr-i miyânuñla hayâl oldu
2. Ne bende cevre tākāt var ne sende merḥamet cânâ
Senüñle ba‘d-ez-în firķat muḥâl-ender-muḥâl oldu

¹⁴⁸ iÜ. 79b.

[KIT'ALAR]

1¹⁴⁹

‘Ālī

[*Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün*]

1. Nazzāreye ruhsat mı virür rüyına yāruñ
Ol ğamze-i ħün-rīz bizüm reh-zenümüzdür
2. Biz tahta-i tābütümüzü servden itdük
Gör fāhteler nevha-ger-i şīvenümüzdür
3. Germā-be-nişin-i ğam-ı hicrān-ı nigāruz
Dūzah bizüm ednā şerer-i küllhanumuzdur
4. ‘Ālī bizüz ol tāze-edā şāhid-i ma'nā
‘Aks-efgen-i mir'āt dil-i rüşenümüzdür

2¹⁵⁰

Eydan

[*Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün*]

1. Mecnün gibi ser-küçe leylā-yı merāmı
Elbette bulur peyrev-i bāng-ı ceres-i aşk
2. Dil hāl-i ruḥ-ı yāre n'ola olsa rübüde
Sī-murğı bile şayd ider ednā meges-i aşk

3¹⁵¹

Eydan

[*Fe'ilātün Mefâ'ilün Fe'ilün*]

1. Her ne deñlü içirse ver(?) getirür
Ḥün-ı 'aşık şarāb-ı ğamzeñdür
2. Farḥ-ı kerem nigāh-ı nīzününden
Murğ-ı cānum kebāb-ı 'ömrüñdür

¹⁴⁹ İÜ. 69b-70a.

¹⁵⁰ İÜ. 74b.

¹⁵¹ İÜ. 75a.

4¹⁵²

'Âlî

[*Fe'îlâtün Mefâ'ilün Fe'îlün*]

1. Mütevâzî' olan cihân içre
Sûk-ı rif'atde kesb-i sūd eyler
2. Alçağa jâle-veş tenezzül iden
Menzil-i mihre dek şu'ūd eyler

[MATLA VE MÜFREDLER]

1¹⁵³

Eydan

[*Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün*]

Mihr-i ruhına baqmada za'f-ı başarumdan
Âzürdeyem âmed-şod-ı pây-ı nazarumdan

2¹⁵⁴

Velehü

[*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*]

Tırâş itdi haţ-ı rüyın yine kalbe şafâ geldi
Açıldı gül gibi ruhsâresi büy-ı vefâ geldi

3¹⁵⁵

Eydan

[*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*]

Haţuñ gelmiş gülistân-ı cemâlün sebze-zâr olmuş
Ne hikmetdür hazânuñ mevsiminde nev-bahâr olmuş

¹⁵² İÜ. 122b.

¹⁵³ İÜ. 68b.

¹⁵⁴ İÜ. 69b.

¹⁵⁵ İÜ. 70a.

4¹⁵⁶

Eydan

[*Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün*]

Olalı hāsīd-i kem zevk-yāb-ı vāye-i kīn

Şütür müdām olur andan hamīr-i māye-i kīn

5¹⁵⁷

'Ālī

[*Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün*]

'Adū-yı zāğ elinden bir tezerv-i şīve-kār aldum

Dağı ben şāh-bāz-ı aşk olaldan bir şikār aldum¹⁵⁸

6¹⁵⁹

Eydan

[*Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün*]

Hicr ile ben şikeste-ḥāl oldum

Mūmyā-ṭālib-i vişāl oldum

7¹⁶⁰

Eydan

[*Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün*]

Cennet-i kūy-ı dil-ārāda mu'ayyen şadrum

Ḥāşılı kendimi ögmem bilür ādem qadrüm

¹⁵⁶ İÜ. 70b.

¹⁵⁷ İÜ. 70b.

¹⁵⁸ Bu beyit XVI. asır şairlerinden Zâtî'nin yayınlanmış *Divânı*'nda yer alan 972. gazelin matla beytidir (Tarlan 1970: 476).

¹⁵⁹ İÜ. 73a.

¹⁶⁰ İÜ. 73a.

8¹⁶¹

'Âlî

[*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün*]

Bulunmazdur senün cânâ mişälün

Meger âyîne de 'aks-i cemâlün

9¹⁶²

[*Mef'ülü Fâ'ilätü Mefâ'ilü Fâ'ilün*]

'Ârif ne şâd olur bu cihânda ne gam çeker

Câhil hemîşe şâd olayım dir elem çeker

10¹⁶³

[*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*]

Gözinden dökmek ister yaş kırı âh ile iş bitmez

Yalınız şâbünü biñ sür şu kıromayınca kir gitmez

11¹⁶⁴

Velehü

[*Fâ'ilätün Fâ'ilätün Fâ'ilätün Fâ'ilün*]

Oldı ebkâr-ı çemen bâ-feyz-i şun'-ı kirdgâr

Ser-be-ser ser-sebz olup ketm-i 'ademden âşikâr

12¹⁶⁵

'Âlî

[*Fâ'ilätün Fâ'ilätün Fâ'ilätün Fâ'ilün*]

Kıldı şermende yine řāvus-ı bâğ-ı cenneti

Seyr ideñ ol sebzine gülgün-ı hürî hıllkati

¹⁶¹ İÜ. 80b.

¹⁶² İÜ. 81a.

¹⁶³ İÜ. 81a.

¹⁶⁴ İÜ. 82a.

¹⁶⁵ İÜ. 123a.

13¹⁶⁶

‘Ālī

[*Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün*]
Kaıysı leylā ile elbette yine yād idelüm
Ol iki haste-dilün rüħların şād idelüm

14¹⁶⁷

Velehū

[*Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün*]
Sīm ü zerle yāri teşhīr eylemişler ‘Āliyā
Hayf bilmezlükle cānānum atılmış päreye

15¹⁶⁸

Eyđan

[*Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün*]
Gönce-veş yāruñ femin mersüm-ı levħ-i cān idüp
Gıbta-fermāy-ı dil-i bihzād ü mānīdür gönül

16¹⁶⁹

Eyđan

[*Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün*]
‘Aceb mi süz-ı firākıyla hūn-çekān olsa
Döner tenūr-ı gam içre ciger kebāb oldu

¹⁶⁶ İÜ. 124b.

¹⁶⁷ İÜ. 69b.

¹⁶⁸ İÜ. 72a.

¹⁶⁹ İÜ. 72b.

17¹⁷⁰

Eydan

[*Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün*]

Nişân degül ruḥ-ı dilberde dest-i şun^c-ı kerîm

O sîm-i ḥâlişi tamḳalayup 'alâmet ider

18¹⁷¹

'Âlî

[*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*]

Şıklıup miḥnet-i germiyyet-i işkence ile

Çıkdı ter gönleği üzre yine beyt-i 'inebüñ

19¹⁷²

'Âlî

[*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*]

Cânına tokınmayınca bilmez âdem neydügin

Tîr-i dil-düz-ı muḥabbet öyle nâ-peydâ gelür

20¹⁷³

'Âlî

[*Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün*]

Şikenc-i ṭurra-i ber-pîç ü ḥam 'ızârında

O şeh-levendime güyâ siyâh-püşdur

21¹⁷⁴

'Âlî

[*Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün*]

Sür sâkiyâ kemiyet-i sebük-seyr bâdeyi

Gezdirme der 'ilâcı şu inmiş ayağına

¹⁷⁰ İÜ. 77a.

¹⁷¹ İÜ. 78a.

¹⁷² İÜ. 78a.

¹⁷³ İÜ. 78b.

¹⁷⁴ İÜ. 79a.

22¹⁷⁵

Velehū

[*Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün*]
Bilā-vesīle-i bād-ı şabā açılmağda
Zulām-ı fırqat olup kim gül-i şabāh-ı vişāl

23¹⁷⁶

Velehū

[*Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün*]
Giyse kebūd keremün kıl yine
Dest-geh-i baħr-i güher-perveri

24¹⁷⁷

Velehū

[*Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün*]
Sümüvv-i rātibe ħusrev ğulām-ı kem-teridür
Elinde mihr-i münīr ise dest-efşarı

25¹⁷⁸

'Ālī

[*Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün*]
Neşr-i bū itmede ħalq ile müsāvī olur
Bir siyeh kāse iken nāfe-i müşg-i tātār

26¹⁷⁹

Velehū

[*Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün*]
Ne müjde kūy-ı emel şolucān-ı ümmīde
Rübūde olduĝını dil görüp olur ħoş-ħāl

¹⁷⁵ İÜ. 81b.

¹⁷⁶ İÜ. 82a.

¹⁷⁷ İÜ. 82a.

¹⁷⁸ İÜ. 82b.

¹⁷⁹ İÜ. 82b.

27¹⁸⁰

‘Âlî

[*Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün*]
Va‘d-i pârî-ni kibâra dil haţ-ı buţlân çeker
‘Âlemün aĥkâm-ı taqvîm-i kühen-sâli bilür

28¹⁸¹

‘Âlî

[*Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün*]
Bikr-i fikri istemez müstağnî-i meşşâdur
Ġâze ile ġâliye vesme sefid âb u ġizâb

29¹⁸²

‘Âlî-i Kırmî

[*Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün*]
Merdüm-i dîdede olsaydı ger insâniyyet
Direm-i eşkümi şarf itmez idi şu yirine

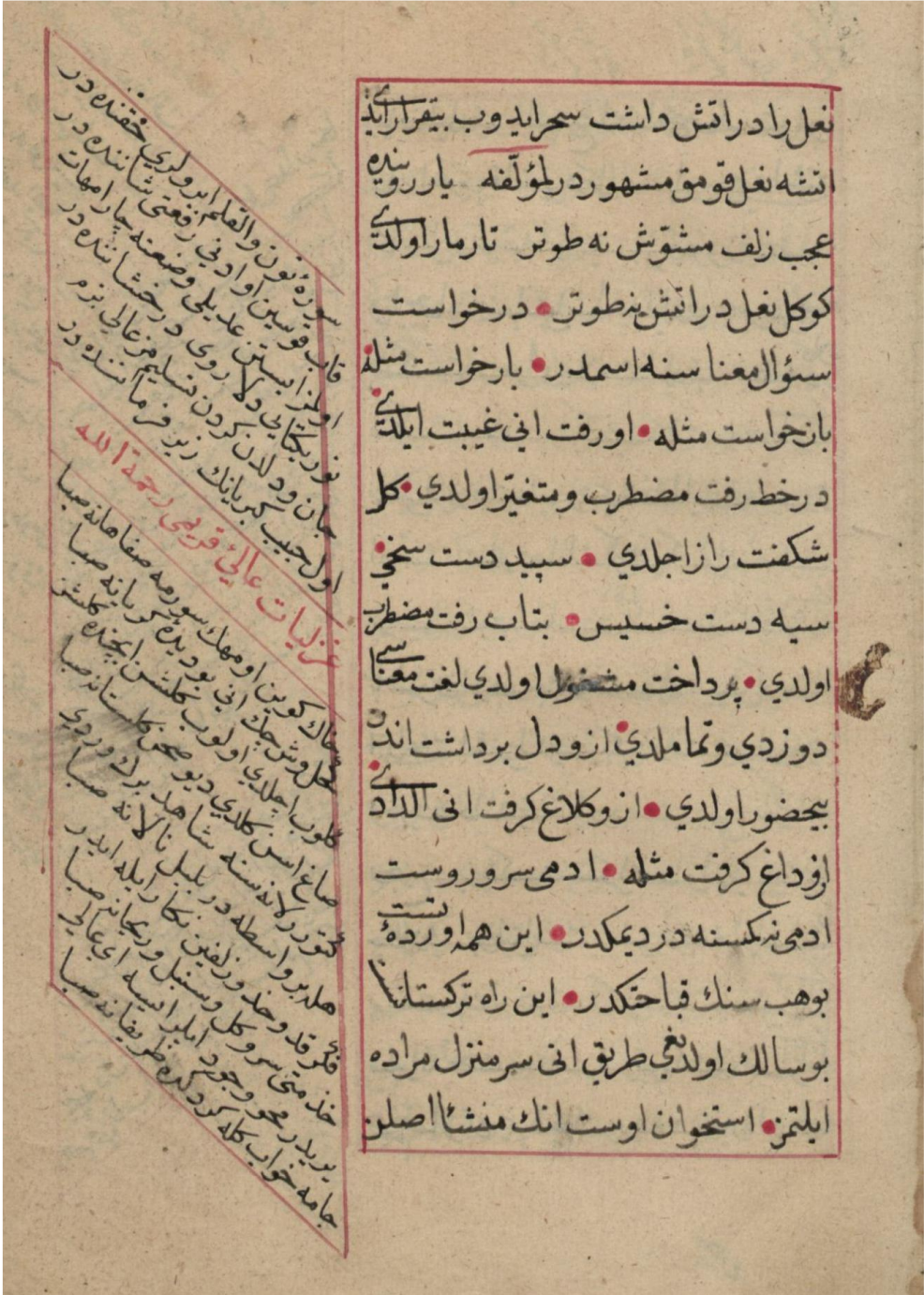
¹⁸⁰ İÜ. 122b.

¹⁸¹ İÜ. 127a.

¹⁸² AEMnz776-47b.

EK: ÂLÎ'NİN ESERLERİNDEN TIPKIBASIM ÖRNEKLERİ

نعل را در آتش داشت سحر ایدوب بقر ایدوب
 انشه نعل قوم مشهور در بلو لفته یار روی
 عجب زلف مشوش نه طوتر تار مار اولدی
 کوکل نعل در آتش نه طوتر در خواست
 سؤال مغنا سنه اسمدر بار خواست مثله
 باز خواست مثله اورفت انی غیبت ایلدی
 در خط رفت مضطرب و متغیر اولدی کل
 شکفت راز اجلدی سپید دست سنجی
 سیاه دست خسیس بتاب رفت مضطرب
 اولدی پرداخت مشغول اولدی لغت معنا
 دوزدی و تماملدی از و دل برداشت اند
 بی حضور اولدی از و کلاغ گرفت انی اللاد
 از و داغ گرفت مثله ادمی سرور و روست
 ادمی نه کسنه در دیمکدر ابن همه آورده
 بوهب سنک قباحتکدر ابن راه ترکستان
 بوسالک اولدی طریق انی سر منزل مراده
 ایلتمز استخوان اوست انک منشأ اصلن

سوره نون و العالم بروی خفته در
 قاپ قوسین اوادی زعمتی شاندر در
 اولدی ایلستن عدیلی وضعنه چار املات
 نور یکجایی دلاری در خشا شده در
 جان و دلان کردن نسلمنن عالی نزه
 اول جیب کبریاک زیر فرمانتند در
غزلیات عالی قوشی رحمة الله
 طاک کعبین او مهک سوره صفا هاند صبا
 نعل و شجک اولوب گلشن ایلچانه کلشن
 کلوب ایلدی دیو سخن کلستانه صبا
 صاغ اسن کلایه شاهد برک و روی
 گفتور لانه سنه در بیل نالانه صبا
 هلدی بر و خد زلفین نکار ایلده ایلدر
 فکر قد و سر و کل و سنبل و ریحانه صبا
 خدمتی وجود ایلدر اسیه ای عیال
 بریدر محو و جود کرد که ظریفانه صبا
 جامه خواب کله سرد که ظریفانه صبا

جمع ایدیجی قطعه حافظه عرض نقش بست که
از ما بازان ماند که هستی را نمی بینم بقایب
مکر صاحب دلی روئی بر حجت کند بر حال
ابن مسکین دعا یی غریق رحمت یزدان
کسی باد که کاتب را با کهدی کند یاد

نارنج مولفه برای انعام کتاب

حبذا نوظهور حقه • دنسه حلال
مشکلات روا • اولدوغک کون کبی
نمایاندر • لقبکدن کتاب عقده کیشا
کوه مشکین بولور مفتوح • سکه باقد فجه
راغب انشا • چرخ معنائک اختری جرقه
بر میدر مهربانه نجوم وسها • سیر ایدنر
جالکی د دیلر • کورمدک بویله شاهدی
حقا • کرجه منشور سن مستحسن • لیک
منشور لؤلؤ لالا • مصرع چارینکه باقسن
سال نارنجک ابدن اسندعا • سن وشته
جال دلدری • ایدر مطلوبه جمان مولا

باعث افتخار عالیدر • اول و اخر کرم نام
خدا • اللهم صل وسلم علی اشرف جمیع الانبیاء
و المرسلین • و الحمد لله رب العالمین
تمت الکتاب • بعون الله الملك الوهاب
سنه اربع و ثلثین و مائه و الف فی اوائل
شهر شعبان شریف فی یوم الاحد فی وقت

بعد العصر

احادین شریف

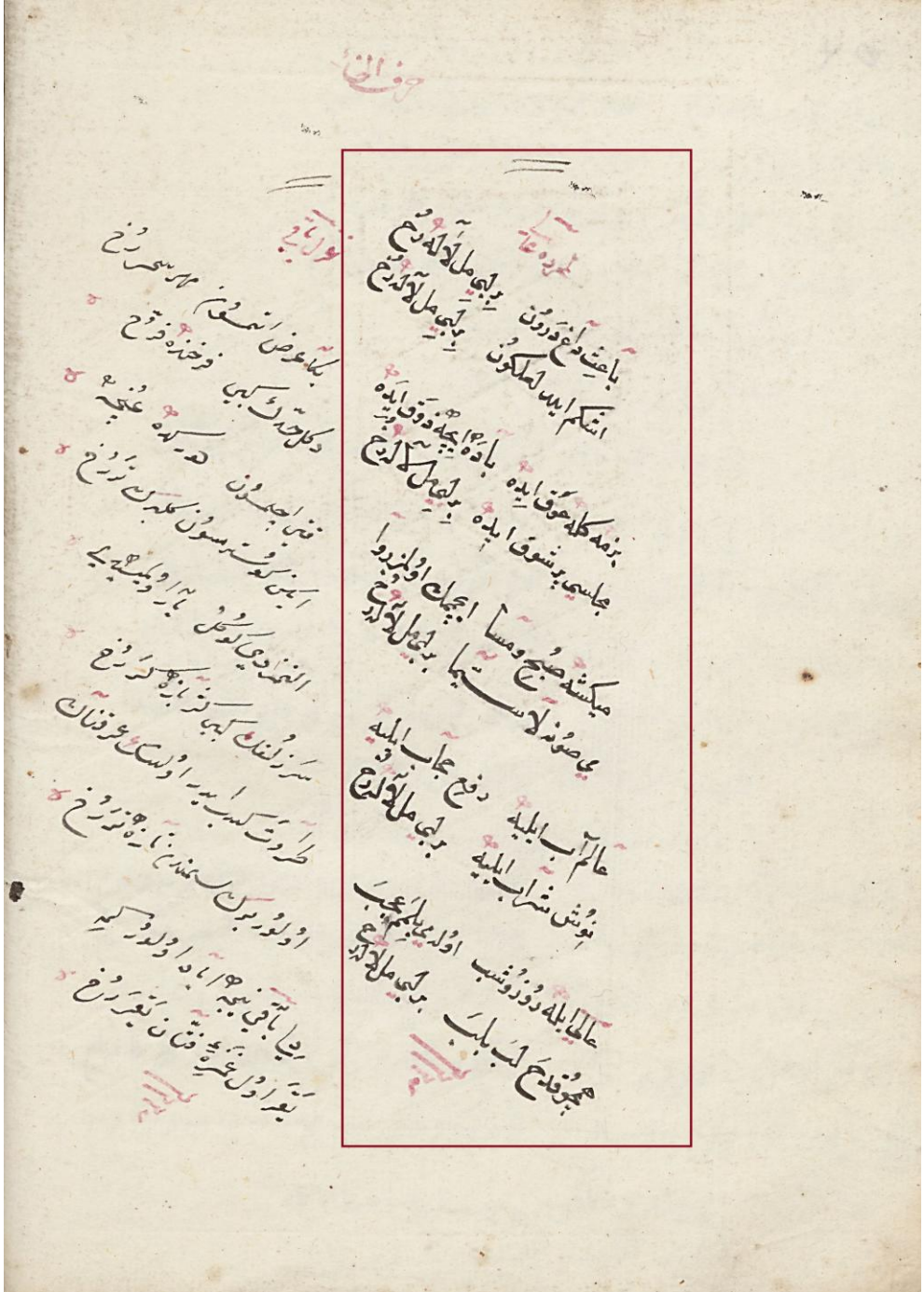
قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
من خدم عالم سبعة ايام فكانت اخدم الله تعالى
سبعة الاف سنة اعطاء الله تعالى بكل يوم
ثواب الف شهيد صدق رسول الله • قال عليه
السلام • من قلم اظفر يوم السبت خرج منه
الذاء و دخل فيه الشفاء و من قلم يوم الاحد
خرج منه الغناء و دخل فيه الفقر و من قلم
يوم الاثنين خرج منه الجنون و دخل فيه الصحة
و من قلم يوم الثلث خرج فيه الصحة و دخل

در دندان لب لعل ایله بکزد دهنک
جزئی ترکیبی جواهر دن اولان معجونده
اشنیشتر غمزه بنی کور کم دلدار
طشت فقا د صنور باقبه دل پرخونه
وهیا وصف رخنه حسد ایبر سلیمان
تازه برداخت تراش ایله یکیم مضمونه
عالی قهری
هر قدم اول ناز نینم وضع ایدر دستار کل
سرفرو ایبر تاشای جمال یاره کل
دست کستانخ لنگای صبا دن دامن
یوسف کفان مثالی کوستر صد بار کل
ایضا
دوشوروب عکسنی هر دین خون افشان
گرم غمزه خور نیزی دما دم قانه
داغیدر یاد صبا زلف کس هکیر نی لیک
از رشک ایله صد چاک اولور اقا شانه
جان اثر شعله شمع رخ دلدار اوزره
دل سودازده بیروانه دکلداریانه
ایضا
بامسه رسم دراعوشی اکس شهر بیلر
اعتبار اتنن اییدی هاله مه تا بانه
هر زمان رویکی عرض اتمه رقیبه جانانا
مصحفی سیر ایله کلنز او جهود ایمانه
ایضا
بخشنی اتنن ایسم دانه خالینده خدا
بکا ادم دیسون بردخی اول حور لقا
گور مدک حسننی سیر کده بیلده او ماهک
راهد بزنجه تعبیر ایدک لم آفی سکا
فکر بوس قهی اول یوسف مصر حسنک
یوق بزه اتمده در عمر عزیزکی افنا
ایضا
زلف جانان دله ویردی نشویش
نه عجب اولسه پریشان اندیش
اولاده انجمن افروز کیش
ترک و شمع چکل کافیه کیش
زره به مهر کیم مرخ کورمه
نظر کن بر اولور سه کم ویش

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi. Arşiv No: NEKTY03531-74a

تا شگفته اول کل کلنظرانی صد فسوس
 قیلدی پزمرده بودم باوقای پرستم
 نوش ایدر جام ممانی طفل پیرونوجوان
 یوق بقاسی بو حیات بی ثباتک لاجدم
 فوتنه ایدوب دعا عالی دیدم تاریخی
 اولد ابراهیمه مسکن صحن کلزار ارم
تاریخ دیگر عالی برای واقف
 حاجی ابراهیم خواجه دار دنیا دن کوچور
 ارجمو امریله اولدی عازم راه بقا
 سنک سین ظنن اتمکن دستین چقار وین
 مؤسینک جمله سندن اتمده جردعا
 گوش ایدوب فوتنه بر استاد لبیک عالیا
 هاتف غیبی دعا ایدوب بقبض کبریا
 ناردوز خدن خلاصینه دیدی تاریخی
 گلستان عدنی ابراهیم افدی ایدر جا
تاریخ عالی برای تولد
 یند بر کوهر تاب پیدانندی لطفندن
 موج ایلوب بحر عطاسی حق تعالیکنک

نه کوهر چهره سی شک قمر فرزند بی مانند
 لب و دنداننی وصفی دلدی بغرن درویر جانک
 نه مرجان غبطه مهر سلیمان دیدی حفته
 نگین لعلنی سیر ایدن اول معصوم غنائک
 بری اولد قجه داس راه نودن خوشه پرویز
 خلامورالمدن کشت عمرن دور ایدر انک
 ایکی مخبر حقیقوب نبشیر مولدله دیدی تانج
 قدوی هددر و حدر فرج وردی سلیمانک
تاریخ علی جان برای خانه
 لفظا و معنا عالیا هاتف دیدی تاریخی
 یک یوز و اون بشده تلم اولدی بر جای جانقرا
تاریخ عالی برای منصب
 حضرت حق خلیل پاشای
 چاهه اندی دو طوع ایلد مرغیب
 جدی مشکور اولوب ولا اولدی
 منصبی کعبه شریفه قریب
 راه بطحا ده حسنه لله
 تک و یو ایلدی فرزان و نشیب

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi. Arşiv No: H.1763-53b